

Núm. 809

FEBRER 1997

625 ptes.

MUNTANYA

VIUAMB
NOSALTRES
I ESQUIAA

TUIXÉN

O BÉAL

**PORT DEL
COMTE**

REFUGI BAGES

PORT DEL COMTE

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE LA COMARCA DE BAGES

INFORMACIÓ I RESERVES:

- **REFUGI**
JOSEP PASCUET
908 89 66 38
- **CECB**
AGNÈS
(93) 872 29 12

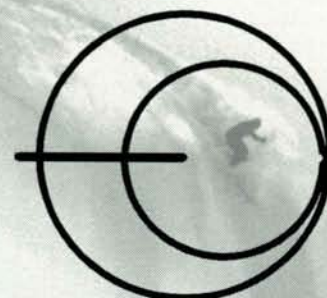
ESQUÍ ALPÍ DE FONS I MUNTANYA

el millor material...

... i el millor consell

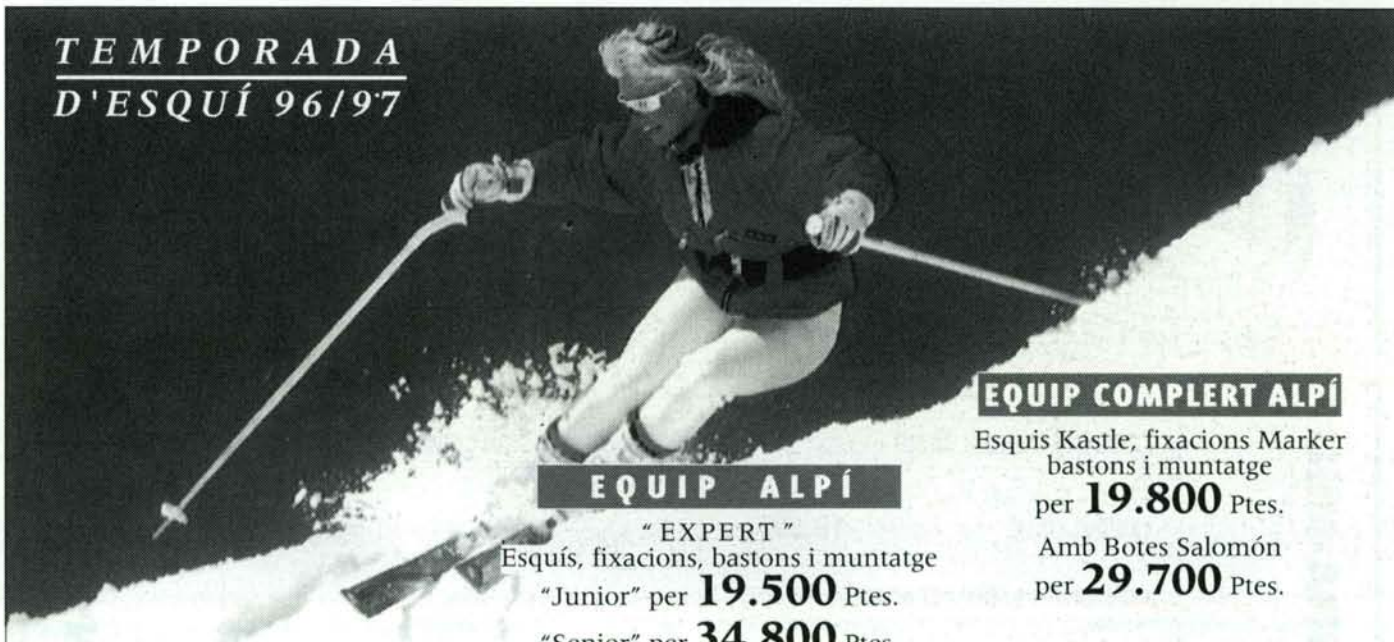
**RECORDA EL NOSTRE
RACÓ D'OFERTES**

CERCLESPOORT

Sant Lluís, 44-48 (Torrent de les Flors) - Telèfon 219 36 48 - 08024 Barcelona

**TEMPORADA
D'ESQUÍ 96/97**

EQUIP ALPÍ

"EXPERT"

Esquís, fixacions, bastons i muntatge

"Junior" per **19.500** Ptes.

"Senior" per **34.800** Ptes.

SNOWBOARD

Equip complert, Planxa,
fixacions, botes i muntatge
per **54.995** Ptes.

EQUIP de FONS

Esquís Rossignol, fixacions i botes
"Profil", bastons metàlics i muntatge
per **23.500** Ptes.

EQUIP COMPLERT ALPÍ

Esquis Kastle, fixacions Marker
bastons i muntatge

per **19.800** Ptes.

Amb Botes Salomón
per **29.700** Ptes.

EQUIP MUNTANYA

Esquis Hagan Tour, fixacions
Silvretta i muntatge
per **39.900** Ptes.

**esports
Duixans**

Consell de Cent, 9.
Hostafrancs.
Tels. 432 22 19 - 431 45 90

MATERIAL DE LLOGUER, ESQUÍS DE PISTA I DE MUNTANYA.
BOTES I MATERIALS PER A TREKKING.
ROBA, INSTRUMENTS I ACCESORIS PARAPENT.

Hipólito Lázaro, 34 - (Metro Joanic) - Telèfon 219 14 16 -08025 Barcelona

**EL VOSTRE
ESPECIALISTA EN
ALPINISME i ESQUÍ**

QUI CONEIX BÉ ACONSELLA BÉ

PEDRA NEU

C/ BRASIL, 50 - 08028-BARCELONA
(CINTURÓ DE RONDA / AVDA. MADRID)

Tel. (93) 330 27 74

Horari: 11 a 14 h i 17 a 20.30 h. (dilluns matí tancat)

OFERTA D'ESQUÍ 1996-97

PEDRA-NEU

CONJUNT D'ESQUÍ BÀSIC	CONJUNT D'ESQUÍ COMPLET
ESQUÍS - FIXACIÓ I MUNTATGE 19.995,-	ESQUÍS FIXACIÓ 29.995,- BOTES I MUNTATGE
CONJUNT D'ESQUÍ ALT NIVELL	
ESQUÍS - FIXACIÓ I MUNTATGE 26.990,-	CONJUNT D'ESQUÍ DE MUNTANYA
CONJUNT D'ESQUÍ DE FONS	ESQUÍS FIXACIÓ DE SEGURETAT 38.995,- I MUNTATGE
ESQUÍS DE FONS FIXACIÓ - SABATILLES I MUNTATGE 19.995,-	

PEDRA-NEU

EXTRAORDINÀRIES OFERTES d'esquí de muntanya en conjunts de: FIXACIÓ DE SEGURETAT + PELLIS + ESQUÍS: YETI - HAGAN - PALE, etc. REPARACIÓ, PREPARACIÓ I MANTENIMENT D'ESQUÍS I FIXACIONS
LLOGUER DE: BOTES I ESQUÍS - ESQUÍS DE MUNTANYA I PELLIS DE FOCA - ESQUÍS DE FONS
PIOLETS I GRAMPONS - ARVA (detectors electrònics per a allaus)

Expedicions!!

Pressupostos de material
Telèfon 453 50 01 - Ferran

Urgell, 95 bis - Tel. 453 50 01 - 08028 BARCELONA

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY CXXI, VOL. 101, NÚM. 809, FEBRER 1997

Redacció, administració i publicitat:

Paradís, 10. 08002 Barcelona

Tel. (93) 315 23 11 - Fax: (93) 315 14 08

Director:

Josep Nuet i Badia

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Consell de redacció:

Francesc Beato, Joaquim Bordons

Francesc X. Gregori, Ferran Latorre,

Josep M. Panareda, Miquel Rafa

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Maquetador:

Josep Nuet i Badia

Publicitat:

Adolf Garcia, Exclusives Publicitàries

Tel. i Fax: 237 95 01

Fotocomposició:

PC Gràfic

Cardenal Reig, 23, 8è 1ª - 08028 Barcelona

Fotomecànica:

T4 Sorrosal, S.A.

Pujades, 68-72, 3r 3ª - 08005-Barcelona

Impressió:

IMGESA

Alarcón, 138 - 08930 - St. Adrià de Besós

Preu d'aquest exemplar:

625 ptes. (IVA inclòs)

Preu de subscripció anual:

3.300 ptes. (IVA inclòs) (sis exemplars)

A l'estranger: 4.700 ptes.

Comanda de números endarrerits

a la redacció de la revista

Dipòsit legal: B. 545-1958

ISSN: 0212-2111

Membre de l'

A.P.P.E.C.
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

• Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.

• La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

SUMARI

Portada: El camí de l'Arxiduc al puig del Teix (Mallorca) segueix una carena a la recerca del gaudí del paisatge. Foto: Gaspar Valero.

Editorial: L'Escola de Muntanya	2
Festa del cent vintè aniversari, Joan de Ferrater	3
Centre Excursionista de Catalunya, 120 anys d'història, Agustí Jolis	4
Antoni Josep Cavanilles (1745-1804). En el segon centenari d'una obra amb sabor excursionista, Jordi Cruz Orozco-Cento Puchades i Vila	6
El camí de l'Arxiduc i el puig del Teix, Gaspar Valero i Martí	10
La Vall d'Aran en esquís. Tuc de Poilanèr (2.219 m), Francesc Xavier Gregori	14
Notes botàniques sobre la vall d'Eina (Cerdanya), Joan-Bernat Andreu, Núria Arnan, Teresa Costa, Isabel Giménez, Josep Nuet i Mireia Teixidó	17
La Hispaniola sota terra: la Cueva del Fun Fun, Ferran Alexandri	23
En BTT a l'entorn de la Mussara, Joan M. Vives i Teixidó	28
SOS! BTT, David Mengual i Padrós	34
Vies d'escalada, a cura de Armand Ballart	35
Crònica del Centre	37
Crònica del món excursionista	39
Recordança	41
Llibres i mapes	42

NORMES DE PUBLICACIÓ DE MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número

que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent. Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

L'Escola de Muntanya

En els darrers editorials havíem tractat de la necessitat d'estar oberts, en el sentit de plantejar-nos una sèrie de preguntes sobre com i de quina manera hauríem de reenfocar les nostres activitats i el funcionament de l'entitat en la perspectiva dels propers anys. També havíem informat (La necessària projecció cap al futur, MUNTANYA, núm. 804, abril 1996) que la junta directiva va aprovar, com a camí per a donar resposta a aquestes preguntes, la proposta d'elaborar un pla estratègic del Centre. L'abril de 1996 es va nomenar una comissió amb la finalitat de desenvolupar aquest pla.

El procés de reflexió i de debat, en el qual han participat més de trenta persones i que es farà extensible en el curs d'aquest any a totes les juntes directives de les Seccions, està donant els seus resultats. Una de les primeres actuacions se centra en l'àmbit de la formació i consisteix en la creació de l'Escola de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, Club Alpí Català.

Si analitzem la trajectòria del Centre, la vocació docent ha estat un dels eixos vertebradors de les seves activitats. Així trobem cursos d'iniciació a l'excursionisme des de l'any 1943, cursos de monitors d'ençà del 1967, que es van oficialitzar l'any 1972 quan s'organitzà el I Curs Oficial per a Monitors de Jovent; cursos d'escalada des de 1942; escola d'esquí de la Molina des de l'any 1945 al 1976; cursos d'esquí de muntanya, d'alpinisme, de botànica, de fotografia, de cinema i vídeo, de geografia, d'història... Aquests i altres cursos, que han estat organitzats per socis del Centre i adreçats a tothom que ha volgut aprendre, representen una part molt valuosa del nostre patrimoni.

Si durant molt de temps el Centre i altres entitats excursionistes havien estat els únics impulsors d'aquestes iniciatives de formació en l'àmbit de la muntanya, en els darrers anys ha sorgit un bon nom-

bre d'ofertes tant des del vessant federatiu, -Escuela Española de Alta Montaña (FEDME) i Escola Catalana d'Alta Muntanya (FEEC)-, com des del vessant del lleure. En aquest context, creiem que el Centre hauria de potenciar la seva pròpia línia, sobretot preveient el moment en què l'Administració acabi regulant les titulacions oficials que hauran de tenir els responsables de les activitats de muntanya.

És per això que, fruit d'aquesta situació i del procés de reflexió que abans comentàvem, la junta directiva del mes de novembre va acordar la constitució de l'Escola de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, Club Alpí Català.

Aquesta escola té, doncs, una primera finalitat que és formar monitors per a portar activitats i, sobretot, fer-ho amb el tarannà que ens és propi. Hauria d'ofereir d'una manera progressiva les diferents titulacions que es puguin crear per part de l'Administració, però fonamentalment hauria de cobrir en una primera etapa la formació que anomenaríem elemental, és a dir, la necessària per a dirigir activitats excursionistes que no requereixen uns coneixements tècnics més especialitzats, com d'escalada, d'espeleologia o d'altres.

Un segon objectiu de l'escola és potenciar els cursos organitzats per les diferents Seccions tant esportives com culturals. Es tractaria de presentar l'oferta agregada de tots els cursos de formació que avui fem al Centre, amb vista a una millor coordinació i comunicació als socis i futurs socis -pensem que pot ésser un element important de captació- promovent també la creació de noves iniciatives de formació.

Per a dur a terme aquests objectius el Centre compta amb tants i tants socis que de sempre han aportat la seva experiència i coneixements en les tasques de formació i direcció d'activitats. Aquesta és la millor garantia per a afrontar amb èxit aquest engrescador projecte de futur, al qual tots esteu convidats.

Festa del cent vintè aniversari

Joan de Ferrater

Dia 26 de novembre de 1996. Festa gran al Centre Excursionista de Catalunya. Se celebren tres importants esdeveniments al mateix temps, tots tres prou significatius per a no establir aquí un ordre de prioritat.

Per una banda, el cent vintè aniversari del Centre, per l'altra, la presentació del llibre *Centre Excursionista de Catalunya, 120 anys d'història* i, finalment, la inauguració de la sala d'actes, totalment renovada.

La sala era plena de gom a gom d'assistents a l'acte, així com l'espai lateral que dona accés a altres dependències; fins i tot hi havia persones a la cabina de projeccions.

La remodelació de la sala d'actes ha estat possible gràcies a l'aportació de molts socis, que respongueren econòmicament a la crida que els féu a principis d'any la junta directiva, i a la col·laboració d'Autopistas Concesionaria Española S.A., la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona i la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

El llibre fou presentat per l'il·lustre historiador i consoci Josep M. Ainaud de Lasarte, que va destacar que l'obra és filla d'una característica usual del Centre: de la participació, ja que hi han col·laborat una cinquantena de socis. També va destacar l'encertada estructuració del llibre en quatre èpoques ben diferenciades, que fan més entenedora la vida de l'entitat.

La primera època comprèn el període des del novembre de 1876, el de l'Associació Catalanista d'Excursions Científi-

ques, fins al 1891, any de la reunificació. La segona, de 1891 fins a 1939, plena d'esdeveniments de tota mena. La tercera, de 1939 a 1976, època de reflexió i lluita per seguir endavant. Finalment, la quarta època, de 1976 als moments actuals, període de superació, de solidificació de moltes idees, que comença amb la celebració del primer centenari del Centre.

La festa del cent vintè aniversari fou honorada amb la presència d'autoritats, com el secretari general de l'Esport, Fidel Sust; el regidor d'Esports de l'Ajuntament de Barcelona, Albert Batlle; el diputat president de l'Àrea d'Esports i Turisme de la Diputació de Barcelona, Frederic Prieto; el conseller delegat d'Autopistas Concesionaria Española, S.A., Josep Manuel Basáñez; i Joan Garrigós i Francesc Sanahuja, presidents de

la Federación Española de Montañismo i de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, respectivament. També hi assistiren l'il·lustre pedagog i consoci Joan Triadú, el qual escriví l'emotiva introducció de l'obra, i els expresidents Ventosa, Bou, Puntís i Sala.

Evidentment, la joia més viva es reflectia en l'expressió del president del Centre, Conrad Blanch, i en la del coordinador general de l'obra, Agustí Jolis, que recollien la satisfacció de tots el que han col·laborat desinteressadament en la seva redacció.

Tots dos, en el seu parlament, destacaren el significat de les dues obres celebrades avui: una d'arquitectònica, perquè era convenient una remodelació de la sala d'actes d'acord amb les necessitats del temps actual, seguint el programa projectat d'ampliació i condicionament del local social; i l'altra literària, en ocasió de la sortida a la llum del llibre de què parlem, una completa història del Centre, record per a molts que han viscut alguna de les seves etapes, i guia orientadora per a futures generacions de socis.

Es cloué la festa del cent vintè aniversari amb un sopar de germanor, al qual assistiren un gran nombre de socis. En el transcurs d'aquest sopar es va homenatjar la sòcia Araceli Segarra per haver estat la primera dona catalana i de l'Estat que ha coronat el cim de l'Everest, el 23 de maig de 1995, i al mateix temps foren també homenatjats el Centre Excursionista de Ripoll i el de Puig-castellar, amb motiu del seu cinquantè aniversari.

Va ser una brillant cloenda del cent vintè aniversari del Centre.

*Conrad Blanc,
president del Centre i
Josep Manuel Basáñez,
Conseller delegat
d'Autopistas CESA, en
el moment de descobrir
la placa en l'acte
d'inauguració de la
remodelació de la sala
d'actes del Centre.
Foto: David Mengual.*

Centre Excursionista de Catalunya, 120 anys d'història

Agustí Jolis

La història del Centre es troba reflectida documentalment des del primer any de la seva fundació, en el llunyà 1876, en annals, memòria i butlletins. Primer en les dues primitives associacions, continuades amb el nom actual del Centre. En aquesta darrera etapa fins avui, s'han arribat a editar 808 exemplars dels portaveus de l'entitat.

La biblioteca fou i és el cor i el cervell del cos viu de l'entitat, alimentada per l'afició de divulgar tot el que mereix atenció al nostre país.

El 1946 s'edità *Montaña, Anales del CEC, 1939-1945*, en ocasió del 70è aniversari, que venia a cobrir uns anys sense publicació regular.

Arran del setanta-cinquè aniversari del Centre, s'edità com a separata del

llavors *Boletín de la Sección de Montaña y CADE* del desembre de 1951, un treball col·lectiu de cent trenta-sis pàgines. És una important crònica de la vida del Centre, on col·laboraren Antoni Pach i Buira, Fèlix Duran i Cañameras, Agustí Jolis i Felisart, Josep M. Guilera i Albiñana, Gaspar Sala i Rodés, Josep Torrella i Antoni Palau i Dulcet.

Antoni Pach i Buira, soci des de 1931, fill de l'estimat conserge Pere Pach i Vistuer, vivia en un pis del mateix immoble del Centre, i la seva vídua, sortosament vivent, i les seves dues filles recorden amb nostàlgia la infantesa i joventut, corrent i jugant pel local social. Antoni Pach treballava en una història del Centre, amb la sensibilitat de la persona que ha viscut íntima-

ment l'evolució de l'entitat; dintre les mateixes parets del local social.

A la vegada, Josep Font i Solsona, soci des de 1935, endegà amb la seva profunda formació intel·lectual i com a expert historiador, una història del Centre, reflectint el moviment de la Renaixença catalana, que donà peu al naixement de l'excursionisme.

Dos treballs gairebé paral·lels, però que a causa del caràcter discret dels autors, no arribaren a ser publicats, encara que Pach havia aconseguit, a l'entorn del 1963, que Francesc Maspons i Anglasesell redactés un pròleg per al seu escrit.

Com s'ha vist, en ocasió del setanta-cinquè aniversari del Centre, Font i Pach entraren en relació amical amb Agustí Jolis, soci des de 1943, interessat com ells per la història del Centre i de l'excursionisme català. Ensenms trobarem termes complementaris per a desenvolupar el projecte de fer una edició comuna, en un moment en què s'apropava l'any 1976 amb el centenari del Centre, fita prou suggestiva per a sentir-se il·lusionats per tirar-ho endavant.

En carta del 24 de febrer de 1976, dirigida a Josep Font i Solsona i a Agustí Jolis, el llavors president, Agustí Bou, els demanava que es fessin càrrec de redactar uns capítols d'una història del Centre, a la qual col·laborarien les persones que creguessin oportú, perquè aquesta obra aparegués pel desembre de 1976. És en aquest moment, que surt el nom d'Albert Oliveras i Folch, soci des de 1923, com el del primer i nou col·laborador.

Durant la presidència de Lluís Punts, el 1977 es féu entrega a la junta directiva de l'esborrany d'una part de l'obra, per a conèixer la seva opinió i la possibilitat de tirar endavant la redacció de textos. Per carta del 28 d'abril de 1982, la junta comunica que, en aquells moments, no era oportuna la publicació del projectat llibre.

En l'actual època presidencial de Conrad Blanch, i a iniciativa de l'ex-president Agustí Bou, tot preveient la reno-

Agustí Jolis en la presentació del llibre *Centre Excursionista de Catalunya, 120 anys d'història*. Foto: David Mengual.

Un aspecte de la sala durant l'acte de celebració del 120 aniversari del Centre Excursionista de Catalunya.
Foto: David Mengual.

vació estructural per als 120 anys de l'entitat, s'aconseguí que la junta, en data del 8 de març de 1994, acordés la posada en marxa definitiva de l'obra, encarregant a Agustí Jolis la coordinació del projecte.

Acceptada la proposta, quedà format l'equip coordinador, que tingué la primera reunió el dia 11 d'abril de 1994 i la darrera, la número trenta-nou, el 25 de novembre de 1996, el dia abans de la presentació del llibre.

Els col·laboradors inicials, com Josep Font i Solsona, Antoni Pach i Buira i Albert Oliveras i Folch, no han pogut veure editats els textos escrits per ells. Josep Iglésies i Fort tampoc no veurà reproduït un dels seus articles més emotius, ni Ramon Pujol i Alsina, ni, ni, ni...

El mestratge de tots ells ha estat l'alenada que ha esperonat a portar a cap aquest llibre.

Tal com es diu en el penúltim paràgraf del pròleg del llibre, «l'equip redactor és conscient de les limitacions pròpies i de les que són atribuïbles al procediment utilitzat per a triar els esdeveniments que han de ser narrats o no en una història d'aquestes característiques, i és conscient del valor subjectiu que, per a molts, tenen les vivències que no hauran quedat reflectides en l'obra. Decidir és comprometre's i, en el mateix sentit que hem assumit els riscos d'aquesta labor, volem manifestar, també, que ens ha mogut en el nostre desig la més àmplia i generosa de les intencions i, a la vegada, la il·lusió de retornar a la nostra entranyable entitat ni que sigui una mica del que els seus homes i els seus valors col·lectius ens han donat».

ESTRUCTURA DE L'OBRA

S'ha adoptat, principalment per a posar en relleu l'evolució de les activitats i les circumstàncies de la vida del Centre, la sistematització cronològica. El llibre és el treball d'àmplia aportació col·lectiva, que s'ha procurat que tin-

gués la major homogeneïtat, mostrant a la vegada el tradicional esperit cívic de la nostra entitat.

La generosa col·laboració social, no sols en el text de l'obra, sinó també en l'aportació del fons fotogràfic i en la prèvia subscripció de més de cinc-cents exemplars abans d'aparèixer, prova la força i unitat d'aquest col·lectiu que es diu Centre Excursionista de Catalunya.

Equip coordinador: Agustí Bou i Tort, Josep M. Gallach i Andreu, Francesc Gurri i Serra, Josep M. Sala i Albarreda i Agustí Jolis i Felisart, com a coordinador general.

Autors directes: Josep Font i Solsona, Antoni Pach i Buira, Josep Iglésies i Fort i Albert Oliveras i Folch en la primera i segona època. Agustí Jolis (presidències de Josep M. Blanc i de Lluís de Quadras), Francesc Gurri (Albert Mosella), Josep M. Sala (Josep Ventosa), Antoni Verge (Agustí Bou), Joan de Ferrater (Lluís Puntís), Hilari Sanz (Josep M. Sala) i Jaume Bonaventura (Conrad Blanch).

A més, han intervingut en qüestions concretes: Conrad Blanch i Fors, en la presentació de l'obra; Jordi Bonet i Armengol, en el tema de l'escoltisme; Anna Borbonet i Macià, al llarg de l'obra en el tema de l'Estudi de la Massia Catalana; Joan Costa i Costa, en la correcció i coordinació de textos; Josep M. Domènech i Fargas, en l'obra bibliogràfica del Centre; Josep M. Figueras i Anmella, en qüestions relatives a l'esquí i olimpisme; Josep M. Gallach i Andreu, en la correcció i coordinació de textos; Modest Montlleó i Espasa, al

llarg dels temes sobre la biblioteca; Francesc Olivé i Guilera, el Museu del Centre i la galeria d'excursionistes catalans il·lustres; Jordi Perelló i Gilberga, la Germandat de Sant Bernat; Josep-Jordi Queraltó i Torner, al llarg del tema de Cinema i Vídeo; Valentí Zapater i Barros, en el tema d'espeleologia (ERE).

Col·laboradors en dades i dates determinades: Antoni Abel i Bonada; Jaume Altadill i Clua, Rafael Battestini i Farràs, Francesc Beato i Vicens, Pedro Beltrán Felipe, Isabel Bru i Carol, Joan F. Cabestany i Fort, Joaquim Cabeza i Valls, Josep Camp i Permanyer, Margarida Cardona i Romeu, Hermenegild Carreté i Bisbal, Manuel Castellet i Solanas, Ramon Cuscó i Tardiu, Jordi Ferrando i Josa, Rosa Pepa Figueras i Casamada, Josep Font i Rius, Josep M. Garrut i Romà, Josep Girona i Casagran, Cels Gomis i Serdañons, Joaquim Gràcia i Lorés, Francesc Juandó i Casas, Montserrat Mainar, Albert Mans i Teixidó, Núria Martí i Buscarons, Frederic Nadal i Arraut, Josep Nuet i Badia, Mercè Oller i Prats, Artur Peix i Garcia, Josep Piqué i Milà, Lluís Porta i Massana, Maria Porter i Moix, Joan Posa i Molné, Lluís Puntís i Pujol, Joan Quera i Graupera, Ignasi Ribalta i Buxareu, Núria Ribot i Rius, Maria de Rivera i Buxareu, Jordi Roca i Valls, Joan Roca i Costa, Francesc Roma i Riu, Andreu Romà i Espí, Antoni Romeu i Just, Carme Romeu i Pecci, Narcís Rucabado i Franquesa, Eudald Serra i Güell, Maria Antònia Simó i Andreu, Josep Ventosa i Palanca.

Antoni Josep Cavanilles (1745-1804)

En el segon centenari d'una obra
amb sabor excursionista

Jordi Cruz Orozco - Cento Puchades i Vila

Entre el 1991 i el 2004 s'estenen una sèrie d'aniversaris i coincidències cronològiques al voltant de la figura i l'obra d'Antoni Josep Cavanilles. És un dels representants més qualificats de la Il·lustració espanyola i, sobretot, un referent inexcusable per al coneixement del territori valencià. Els excursionistes valencians s'han «afillat» sovint sota el patronatge laic de Cavanilles i, a la seua manera, també participen dels seus aniversaris. Enguany han volgut compartir el record de Cavanilles amb els excursionistes catalans. En el cicle de 1996 d'excursions col·lectives de la Secció de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya s'inclou els dies 18 i 19 de maig l'eixida «Vessant sud del Penya-golosa».

FIGURA I OBRA BOTÀNICA DE CAVANILLES

Antoni Josep Cavanilles va néixer en València en 1745. Va estudiar en la Universitat de València, però no va aconseguir l'accés a la docència. Comença llavors la seua activitat com a preceptor de fills d'aristòcrates. En 1772 va ser ordenat sacerdot a Oviedo i quatre anys més tard es va doctorar en Teologia a Gandia. Com a preceptor treballa per a les cases del duc de l'Infantado i del marquès de Santa Cruz. Amb aquest viatge a París en 1777.

S'inicia ara una etapa de singular importància en la formació de Cavanilles.

A París s'operava aquells anys una intensa renovació de les ciències naturals. La botànica i la geologia eren les disciplines més dinàmiques i les muntanyes eren reconegudes –i freqüentades– com el gran laboratori de la natura (BROC 1991). Cavanilles va orientar-se vers la botànica, alineant-se amb les posicions del científic suec Linné, organitzador de la moderna botànica.

A París va iniciar la publicació de les *Dissertatio botanica* (1785-1790), obra que li va proporcionar un gran prestigi en els ambients científics europeus. La Revolució Francesa el fa tornar a Ma-

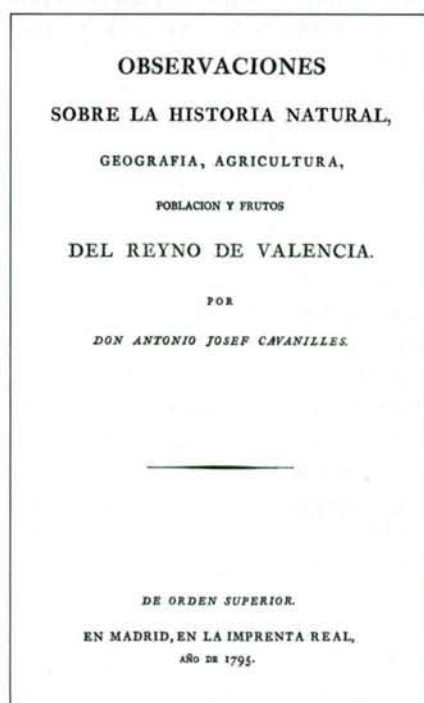
drid en 1789. La cort borbònica, però, volia preservar Espanya de les idees revolucionàries i dispersà els intel·lectuals que s'havien format a França. En 1791, Carles IV fa un encàrrec científic a Cavanilles i, alhora, l'allunya de Madrid. «En la primavera del año 1791 empecé a recorrer la España de orden del Rey para examinar los vegetales que en ella crecen... Dí principio a mis tareas por el Reyno de Valencia» (CAVANILLES, t. I, p. I).

Entre 1791 i 1793 viatja pel País Valencià preparant l'obra, que es publica en dos volums (1795 i 1797). Continua també el seu treball botànic amb la *Icones et descriptiones plantarum* (1790-1801), que constitueix una de les millors iconografies botàniques de l'època: es publicaren 612 plantes noves de la Península. La darrera etapa de Cavanilles és la culminació de la seua trajectòria científica amb l'anhelada direcció del Reial Jardí Botànic de Madrid (1801-1804). Reorganitza i impulsa el jardí i fa de la revista *Anales de Historia Natural* la publicació més prestigiosa del seu gènere a Espanya. A la seua mort (10 de maig de 1804) deixà els materials de *Hortus Regius Matritensis*, en la línia de les *Icones*.

LES OBSERVACIONES SOBRE LA HISTORIA NATURAL, GEOGRAFÍA, AGRICULTURA, POBLACIÓN Y FRUTOS DEL REYNO DE VALENCIA (1795-1797)

Al País Valencià, la figura de Cavanilles està tan íntimament associada a les *Observaciones* que la resta de la seua obra o la seua vida han estat eclipsades. És clar que aquesta obra pot justificar una vida i que, òbviament, els seus treballs botànics mai no podrien assolir popularitat més enllà dels sectors especialitzats, fossin quins fossin els seus mèrits.

De la popularitat de les *Observaciones*, en parlen les nombroses reedicions

Portada de les *Observaciones de Cavanilles*, l'obra científica de l'època de la Il·lustració més popular del País Valencià.

Vista del valle de Uxó.

a. Parroquia de la Asunción. b. Parroquia del Angel. c. Moncloja.

realitzades (fins a quinze!) «la xifra més alta, amb gran diferència, aconseguida per un text científic clàssic valencià i espanyol» (LÓPEZ PIÑERO, 1995). L'obra de Cavanilles, podríem afegir, ha esdevingut el gran clàssic popular per excel·lència de la bibliografia valenciana no literària..., i en un país on les obres clàssiques esdevenen objecte de bibliòfils. Així, és un referent quasi reiteratiu a qualsevulla obra impresa que tracte sobre el territori o la història valencians.

Així i tot, quines han estat les claus en l'èxit (sempre en termes relatius, és clar) de l'obra de Cavanilles entre els valencians és una qüestió ben cridanera. Tant com ho és que, fins a les aportacions de Mateu (1991 i 1995), no s'haja escorcollat l'estudi del seu propi viatge. O que no s'hagen desenvolupat estudis a partir de moltes de les seues observacions en etnobotànica, en geomorfologia, en poblament, en agricultura, etcètera.

Mateu (1995) ha estudiat detingudament les *Observaciones*: el seu contingut i el mètode de treball de Cavanilles. El treball de camp va durar més de vint

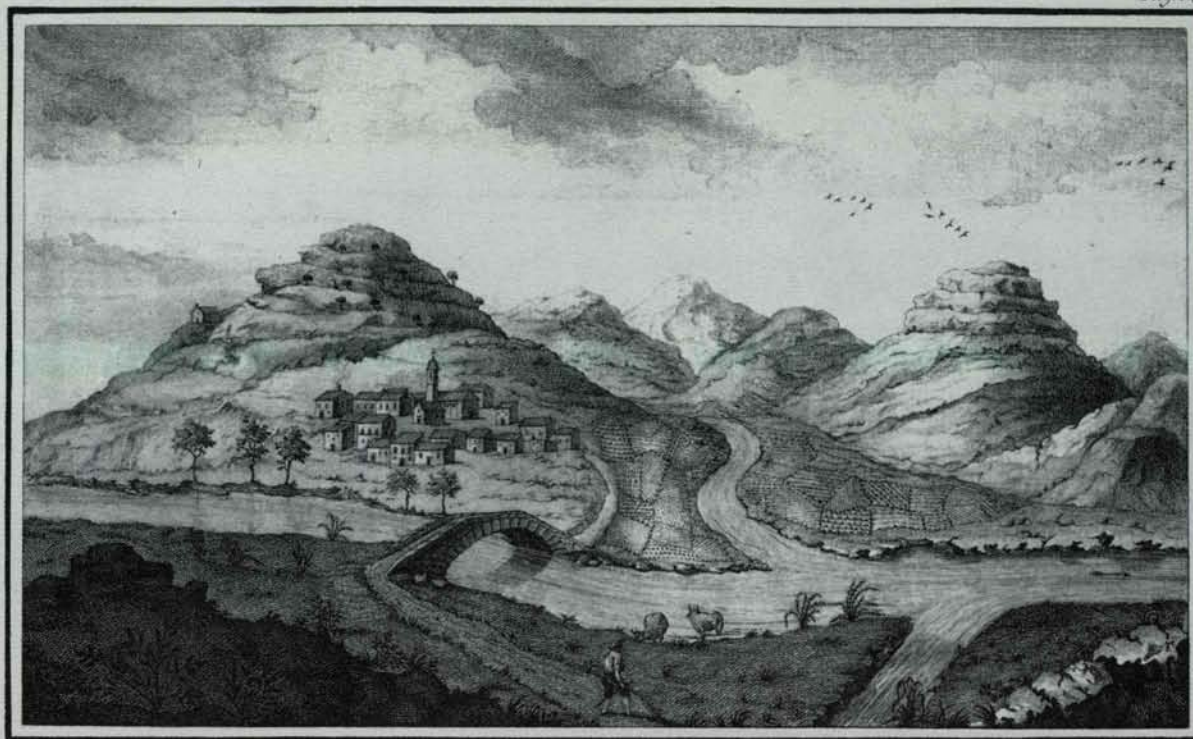
mesos, en tres campanyes realitzades a la primavera i estiu de 1791, 1792 i 1793. S'han conservat, al jardí Botànic de Madrid, els quaderns d'excursions dels dos darrers anys. Des de la ciutat de València, com a base d'operacions, realitzava excursions d'uns quants dies de durada, fins a aplegar als dos mesos. A la tardor tornava a Madrid i es dedicava al treball de gabinet. Mateu fa notar com la campanya del 1791 és de caràcter més botànic, mentre que les de 1792 i 1793, incorporen una gran varietat d'observacions socials i d'història natural. El seu prestigi científic, així com els contactes facilitats per les cases senyorials per què havia treballat i per la seua pròpia condició de rector li proporcionaren col·laboradors i corresponents.

El contingut de les *Observaciones* abasta un ampli ventall de temes. La botànica i l'etnobotànica, és clar, hi tenen un paper rellevant. Hi ha més, però. És conscient de l'extensió i importància dels terrenys de muntanya al País Valencià, que descriu i interpreta des de teories fixistes. Aporta informació de la

Il·lustren el llibre de Cavanilles gravats i mapes, com aquest de la Vall d'Uixó.

població, tot just al final del segle XVIII, quan la població valenciana havia experimentat un gran creixement. En paral·lel constata l'ampliació de la superfície conreada i crítica la desaparició de vegetació forestal. És també un apassionat enemic del conreu de l'arròs per les malalties que l'acompanyaven. En sintonia amb les idees il·lustrades, propugna millores en l'agricultura i les infraestructures hidràuliques. L'interessen l'arqueologia i el patrimoni històric, que, a més, inclou en les làmines. Il·lustren el llibre gravats i mapes, alguns d'originals i altres de copiats. Acompanya el llibre un notable mapa del País Valencià, a una escala aproximada de 1:524.000.

La formació naturalística i alhora enciclopèdica de Cavanilles li va permetre una descripció coherent, didàctica i d'amena lectura. En les darreries

A. D. Cavanilles del.

J. L. Espinosa sculp.

Confluencia de los ríos Caldes, Cantavieja y Bergantes, junto al Forcall.

Un altre dels gravats del llibre de Cavanilles: el poble de Forcall, de la comarca dels Ports.

del segle XVIII, pocs espais comptaven, com el País Valencià, amb una obra monogràfica de tan alt nivell.

CAVANILLES I L'EXCURSIONISME VALENCIÀ

Modernament i arran de la seua popularitat –i, en part, provocadors d'ella– un dels sectors més sensibles i afeccionats a les *Observaciones* i, per extensió, al seu autor han estat els excursionistes. Ja ho dèiem al principi, han trobat sota Cavanilles una mena de patronatge laic. Els excursionistes han estat probablement el primer sector social no acadèmic a reivindicar la seua figura: «...jo ara posaré el verb en present per ratificar l'opinió, ja tan generalitzada, de que ell és el primer excursionista valencià en el temps i l'espai. I encara afegiré que no sols és el primer, sinó que també és el millor. Puix el tipus d'excursionisme que ell va practicar intensament i per extens, tenia com objecte i fi primordial observar, comparar, estudiar i, per damunt de tot, aprendre» (CALDUCH, 1958).

Quines han estat les raons d'aquest carisma als ulls d'un excursionista? ¿Potser imaginàvem el mossèn entrant al país per Fredes i eixint per Oriola, tot recorrent a l'om de matxo muntanyes de les quals, dos-cents anys més tard, tenim una imatge amb trets d'idil·litat, malgrat les misèries que reflecteix en l'obra? ¿O ho és la seua escrutadora mirada, coherentment enciclopèdica i il·lustrada, capaç de captar detalls d'un país i un territori d'una manera insòlita en les lletres valencianes? ¿O és l'ús de les *Observaciones* com a llibre de viatge d'època (i quina època!), de delitosa i alhora profitosa lectura? ¿És en l'esbós d'un país perdut, afortunadament en molts aspectes, però en d'altres nostàlgicament recordat, l'encís de

l'obra de Cavanilles? ¿O, senzillament, que és el Llibre per antonomàsia en un país que necessita trobar els fonaments d'un passat que li han esborrat?

Així i tot, les obres que anaven omplint el buit de l'entesa geogràfica del territori segons corria el temps no han amagat la seua vàlua i, encara menys, pel que fa al país de «darrere», el de les muntanyes. El caràcter d'excursionista *avant la lettre* i el fet de representar un projecte unitari d'entesa del territori expliquen –si més no en part– la passió dels excursionistes per Cavanilles.

El modern excursionisme valencià sorgeix després del traumàtic trencament de la guerra 1936-39. Ràpidament es va adoptar Cavanilles com a figura protectora, una sort de patró laic. En la bibliografia s'esmenten alguns dels articles i treballs més significatius. En la consolidació de l'entitat degana de l'excursionisme valencià –el Centre Excursionista de València– també va tindre el seu paper. En 1951 s'organitzà el primer Trofeu de Muntanya Cavanilles. Durant quasi vint temporades va servir

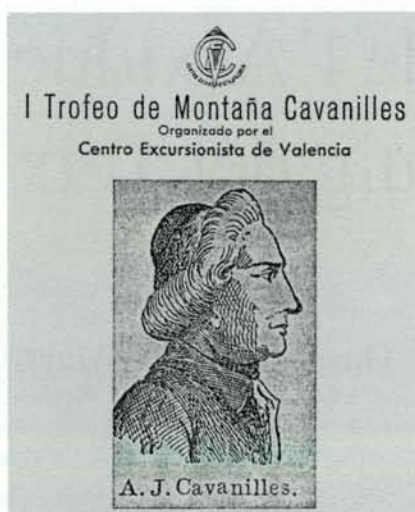
per a atraure molts nous socis i va ajudar a estendre la pràctica excursionista en la societat valenciana. Anualment el Centre Excursionista de València realitzava un homenatge en el Dia de Cavanilles, amb ofrena al bust situat a l'Albereda i lliurament dels premis del Trofeu Cavanilles. En la dècada dels cinquanta encara calia demanar permís governatiu per a aquest acte cívici!

A la biblioteca del Centre Excursionista de València es guarda un dels exemplars millor conservats de l'edició prínceps de les *Observaciones*, utilitzat en alguna de les reedicions facsímil. En 1995, i com a contribució a les efemèrides, el Centre Excursionista de València va recuperar el Premi Cavanilles. Signe del canvi del temps, ja no és —com als anys cinquanta— un trofeu d'activitats de muntanya, sinó un premi a persones i entitats per la seua defensa del patrimoni cultural i natural valencià.

EL SENTIT DELS ANIVERSARIS DE CAVANILLES

Al llarg de més d'una dècada s'entrellacen els aniversaris al voltant de Cavanilles. En 1991 es complien dos-cents anys de l'ordre de Carles IV que motivà la redacció de les *Observaciones* i del començament dels viatges de l'il·lustrat. La Caixa d'Estalvis de Castelló va fer una reedició facsímil del llibre amb un estudi preliminar del professor Mateu. En 1995 es compleixen els dos-cents anys de l'inici de la publicació de l'obra i els 250 anys del naixement de Cavanilles. La Fundació Bancaixa (una altra entitat d'estalvis) ha tret a la llum el primer volum dels cinc d'una reedició de l'obra, amb comentaris i fotografies. L'obra va precedida d'un nou estudi del professor Mateu i es tancarà amb l'epíleg d'en Vicent Rosselló. Dos geògrafs i bons coneixedors de la figura de Cavanilles ajudant-nos a interpretar la seua obra des del llindar del segle XXI.

Dues actuacions editorials d'entitats financeres, alguna menció en els butlletins excursionistes, una exposició al Jardí Botànic de València, tal vegada un reportatge a la televisió autonòmica... i poc més. Cavanilles va explicar, a les acaballes del segle XVIII, com era el

En els inicis dels anys cinquanta l'excursionisme valencià adoptà Cavanilles com a figura emblemàtica; organitzen el Trofeu de Muntanya Cavanilles, que pretenia apropar la pràctica excursionista a la societat valenciana.

territori valencià i com el gestionaven els valencians d'aleshores. Llegir-lo, del segle XX estant, és encara vàlid i fructífer. La coincidència de les commemoracions de data de naixement i de publicació de les *Observaciones* no pareix que haja mogut les Universitats valencianes (i en tenim ja quatre) ni la Generalitat Valenciana a aprofitar l'avinentesa per a reflexionar-hi. Al nostre parer, la institució de tots els valencians —la Generalitat— hauria d'haver estat més activa.

El País Valencià no està sobrat de referents culturals amb la solidesa i consens de Cavanilles. Tornar a ell i les seues percepcions i interpretacions no és, tan sols, un exercici historiogràfic. És retrobar un projecte d'entesa de les societats i els territoris d'arrel il·lustrada. En tenim por? Responsables polítics no han estat ara a l'altura requerida. Cavanilles. L'any 2004 el recordarem en el 200 aniversari de la seua mort. Confiam que no es perda altra ocasió per a organitzar un aniversari com la figura de Cavanilles es mereix i el País Valencià necessita.

Els excursionistes, però, han continuat fidels a Cavanilles. El Centre Excursionista de València ha recuperat i actualitzat el Premi amb el seu nom. Molts excursionistes lliguen amb gust i

profit la seua obra. Un fil de continuïtat els enllaça amb l'il·lustrat. Si més no, cada cap de setmana molts valencians i valencianes reprenen amb joia la tasca de Cavanilles: caminar per les muntanyes i observar.

BIBLIOGRAFIA

E. BEÚ i BELENGUER (1951): *Dos excursionistes valencians: Antonio Josep Cavanilles i Antoni Ponz*, València.

N. BROU (1991). *Les montagnes au siècle des lumières*, París, Comité des Travaux Historiques et Scientifiques du Ministère de l'Éducation Nationale, 300 p.

M. CALDICH ALMELA (1958): «Penyalgosa - Cavanilles - L'excursionisme», *L'Estel*, Centre Excursionista de Castelló, 1958, 12-22.

A. J. CAVANILLES (1795-1797): *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia*, Madrid, Imprenta Real, 2 vol.

M. COSTA, J. GÜEMES (1996): *El botànic Antonio Josep Cavanilles 1745-1804*, catàleg de l'exposició al Jardí Botànic de València (abril-juny 1996), València, Universitat de València, 63 p.

J. CRUZ (1995): «Aportación a la historia del movimiento excursionista valenciano», *Animació. Revista d'Estudis i Documentació*, núm. extraordinari primavera 1995, València, Institut Valencià de la Joventut, 3-20.

J. LACARRA et alii (1995): *Les Observacions de Cavanilles. Dos-cent anys després*, Primer llibre, València, Bancaixa, 302 p.

J. M. LÓPEZ PIÑERO (1995): «Pervivència i actualització d'un clàssic científic: les "Observaciones" de Cavanilles», dins J. LACARRA et alii: *Les Observacions de Cavanilles. Dos-cent anys després*, Primer llibre, València, Bancaixa, 11-13.

J. F. MATEU (1991): «El viaje de Cavanilles por el Reyno de Valencia (1791-1793)», dins A. J. CAVANILLES: *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia*, Castelló, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón, 1 vol, s.p.

J. F. MATEU (1995): «Introducción: Cavanilles y el oficio ilustrado de viajar», en J. LACARRA et alii: *Les Observacions de Cavanilles. Dos-cent anys després*, Primer llibre, València, Bancaixa, 15-55.

C. MELIÀ TENA (1982): *Excursionisme i l'exemple de Cavanilles. XXV Aniversari de la fundació del Centre Excursionista de Castelló*, Castelló, Societat Castellonenca de Cultura.

V. M. ROSSELLÓ et alii (1983): *Cavanilles, naturalista de la Il·lustració*, València, Cultura Universitària Popular, 76 p.

El camí de l'Arxiduc i el puig del Teix

Gaspar Valero i Martí

del Grup Excursionista de Mallorca

ITINERARI

Valldemossa - font de l'Abeurada - pla del Pouet - coll de Son Gallard - cova de l'Ermità Guillem - camí de l'Arxiduc - puig Caragolí - pla dels Aritges - pla de la Serp - cim del puig del Teix - casa de neu dels Cairats - font dels Polls - font de na Rupit - cases de Son Gual - Valldemossa.

ORIENTACIONS DE CAMÍ

Començam l'excursió a Valldemossa. Pel carrer de Pilar Montaner arribam a l'escola pública, un edifici amb uns bells arcs d'estil regionalista,

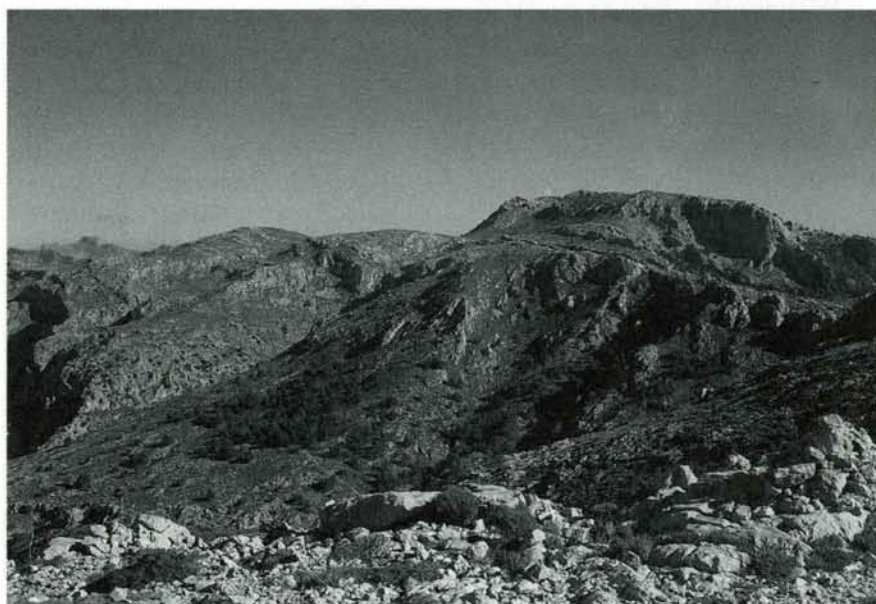
guarnit amb pins ben alts. Per la part esquerra de l'escola hem d'anar pujant una escala que ens deixa en uns carrers d'una urbanització, que semblen un petit laberint: anam primer vers la dreta; immediatament després voltam a l'esquerra; novament giram amb lleugera tendència cap a l'esquerra; i posteriorment a la dreta, on trobam, a la fi, l'inici del camí de carro, que és on desapareix l'asfalt, amb can Massana a la dreta. En el primer revolt cap a l'esquerra, en pujada, el nostre camí de carro conflueix amb un altre camí que ve de Son Gual, amb un sòl de roques molt irregular. Amb les primeres alzines trobam la desviació de les Basses, a la dreta; vora la cruïlla, hi ha una barrera de metall

amb un botador de fusta que hem de franquejar. A l'altra part, en lleugera tendència cap a l'esquerra, continuam pel camí de carro, que ara discorre acompanyat per una canaleta. Un poc més endavant arribam a la font de l'Abeurada, a uns quinze o vint metres a l'esquerra del camí. La font es troba mutilada per una vasa de ferro que en desvirtua el caràcter. La mina és baixa i curta, amb la boca que s'endinsa un poc sota el nivell del terreny. La font està situada en una zona de carboners, amb presència de rotlles de sitja i de barraques.

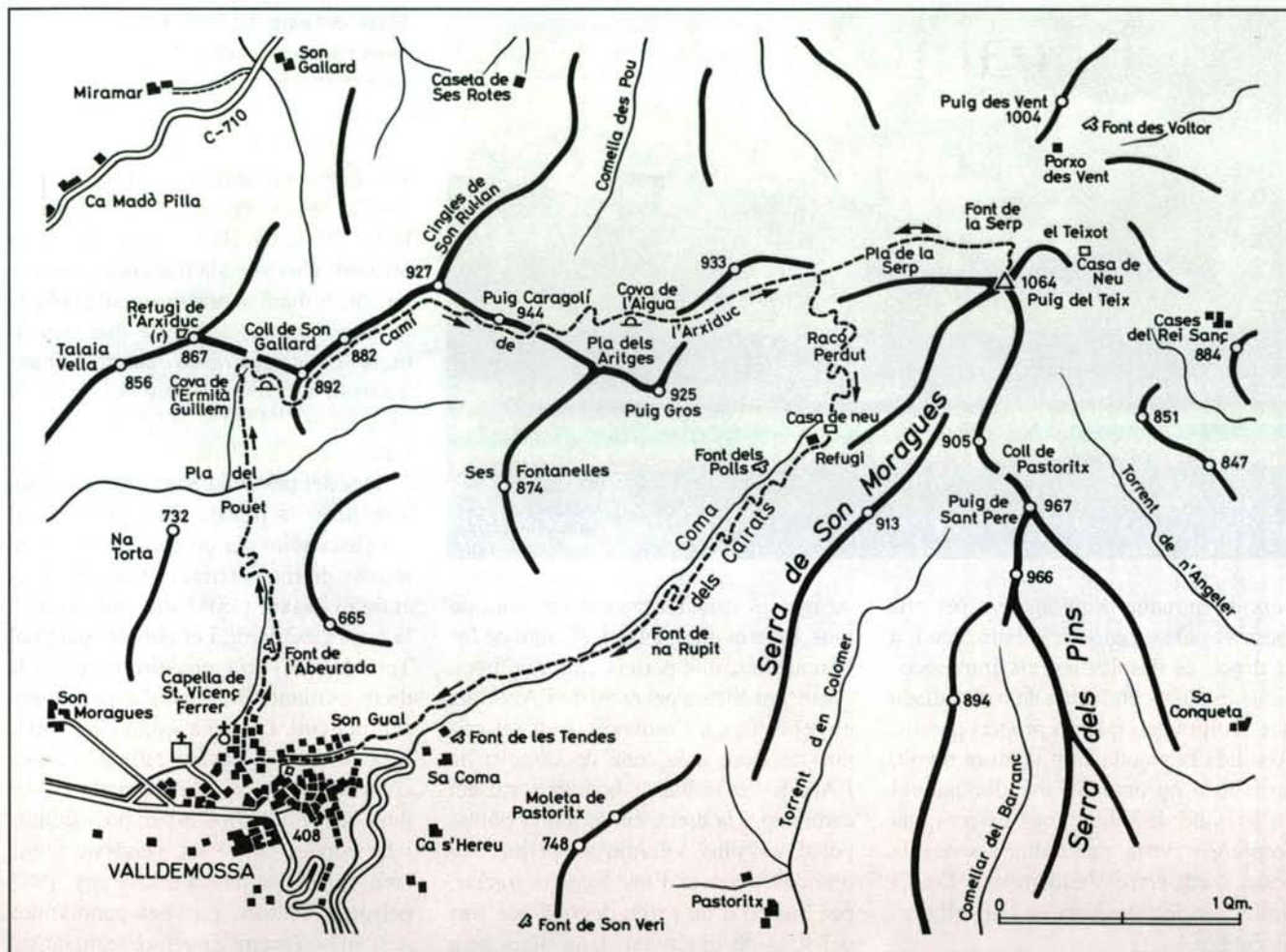
Des de la font de l'Abeurada recuperam el camí del pla del Pouet. Ara comença una forta pujada per aquest camí de carro, amb abundant pedreny solt, i que descriu giragonses amples que salven un desnivell important. Gràcies a l'altura guanyada ràpidament, aviat apareix el poble de Valldemossa als nostres peus. A mitja pujada, és factible anar per una drecera que surt de la dreta del camí, i que en realitat és el que queda del camí vell. Més amunt, assolim la barrera del Pouet. Cap a la dreta de la barrera surt el camí del pas d'en Miquel, que deixam de banda.

Des de la barrera del Pouet continuam cap al nord, en línia recta, però amb lleugera tendència cap a l'esquerra. A pocs metres, a la dreta, observam una gran bassa, destinada a l'abeurada del bestiar. També trobarem altres restes d'ocupació humana, com barraques, clapers i rotlles de sitja de carboner. Mentre, sota les ombres de les alzines, arribam al pla del Pouet.

El pla del Pouet ocupa una clariana oberta entre l'alzinar i era un centre d'abastiment i de distribució d'aigua entre els carboners i altres treballadors de la contrada. Al bell mig del pla encara resta com a testimoni d'aquesta activitat ja desapareguda el solitari pou, ara inutilitzat, que dóna nom al planiol. Aquest pou presenta un coll de cisterna, una pica rectangular en un extrem i una piqueta amb un curt canal de conducció

Vista del puig del Teix des dels voltants del puig Caragolí. Foto: Gaspar Valero.

d'aigua a l'altre costat que cau sobre una bassa. El coll es troba lligat amb argamassa de calç i en sobresurt un bastiment de ferro.

Des del pla del Pouet continuem en direcció nord-est, lleugerament cap a la dreta, segons la posició d'arribada. Més a l'esquerra ens cau el camí del mirador de les Puntes i de la Talaia Vella. Situat en la nostra ruta, ens endinsam dins l'alzinar, amb presència de clapers a ambdós costats del camí. Una pujada suau ens condueix en poc temps al coll de Son Gallard. Aquest indret és un entreforc de camins: a l'esquerra, cap a ponent, parteix el sender cap al cim de la Talaia Vella, on es localitza la caseta-refugi de l'Arxiduc, avui en ruïnes; davant, cap al nord, s'inicia la davallada cap a les cases de Son Gallard; a la dreta, en pujada, avança l'itinerari cap al camí de l'Arxiduc i el puig Caragolí, que serà per on continuarem l'excursió. En aquest coll, l'Arxiduc hi féu construir uns pedrissos que convergeixen en forma d'angle i que conviden al des-

cans. A la vora, s'hi pot veure un coll de tords.

Pujam cap a llevant (dreta). En poc temps la vista comença a eixamplar-se cap a la mola de Planícia i el puig de Galatzó al fons. Si volem visitar la cova de l'Ermítà Guillem, a uns cinc o sis minuts de pujada des del coll de Son Gallard, trobarem una desviació cap a la dreta. A un centenar de metres hi ha un portell i, a l'altra part, veurem el recinte de paret que tanca l'entrada de la cova.

LA COVA DE L'ERMITÀ GUILLEM

La cova de l'Ermítà Guillem és un bon exemple de localització de l'anacoretisme o eremitisme individual. L'ermità Guillem de Sant Pau, que era el nom complet de l'anacoreta que donà nom a la cova, ocupà durant molts d'anys aquest asprívol habitatge. Morí l'any 1635 a l'Hospital General.

L'entrada de la cova està precedida per un tancat de paret seca, al fons del qual s'obre la boca de la cova. Rere la paret de la dreta del recinte, hi ha una marjada per a un conreu de subsistència. A l'interior de la cova, a l'esquerra de la mateixa sala d'entrada, hi ha restes d'un pou que és alimentat per una font natural. Al seu costat hi ha un petit altar. Més al fons, separades per murs interiors, hi ha altres estances destinades a un habitatge humil, en primer lloc la cambra dormitori i, al final, la cuina.

Després de visitar la cova de l'Ermítà Guillem, continuem la pujada en direcció NNE. Si miram el portell del recinte de la cova, des de l'exterior, hem de prosseguir cap a l'esquerra. Aviat, el sender adopta les característiques del camí de l'Arxiduc, amb un marge de sosteniment a la part esquerra. Un poc més endavant, enllaça amb el camí el sender que havíem deixat per anar a la cova. Després de dues giragonses que ens permeten guanyar bona altura, arribam a un tercer revolt del camí que ser-

LES NOSTRES MUNTANYES

El cim del puig del Teix (1.064 m).

Foto: Gaspar Valero.

vell que acull antigues tanques per al bestiar, indret denominat el Corral dels Bous. Per a davallar la paret hi ha un botador. Una vegada franquejada la paret, ens trobam ja pràcticament al pla de la Serp, ampla esplanada que constitueix el darrer graó natural abans d'assolir el cim del puig del Teix, la mola summital del qual apareix, gegantina, a la nostra dreta.

Des del pla de la Serp ens disposam a realitzar la pujada final, per la qual cosa ascendim per un petit tirany en un terreny de roca i terra, cap al coll situat entre el Teixot (1.063 m), que queda a la nostra esquerra, i el cim del puig del Teix. Des del coll, ens dirigim cap a la dreta, enfilant directament el punt superior del cim. L'estepa joana i els coixins de monja seran gairebé l'única companyia vegetal. Arribam al cim del puig del Teix (1.064 m) en pocs minuts i hi trobam un vèrtex geodèsic i una creu metàl·lica instal·lada l'any 1987 pel grup Voltors. La vista panoràmica serà un bon premi a l'esforç realitzat, no debades hem assolit un dels cims més clàssics de la muntanya mallorquina.

Davallam del cim per la mateixa ruta de pujada, cap al pla de la Serp. Just abans d'arribar-hi, ens desviam lleugerament cap a la dreta (NE), per tal de visitar la font de la Serp. Des de la font, reprenem el camí d'enllaç amb el camí de l'Arxiduc; passam novament el botador de la paret del Corral dels Bous, davallam el graó rocós i enllaçam amb el camí de l'Arxiduc en l'entreforc que, cap a l'esquerra, ens conduirà a la coma dels Cairats. Després del revolt anomenat el Racó Perdut, comença la davallada, per camí empedrat i revolts angulosos, mentre les alzines reapareixen. Després d'un tram més ample i amb pedreny solt, el camí ens deixa vora la casa de neu de Son Moragues.

LA CASA DE NEU DE SON MORAGUES O DELS CAIRATS

La casa de neu de Son Moragues, també dita dels Cairats, és de grans di-

veix de mirador. Aquí apareix per primera vegada en escena la Foradada i, a la dreta, es despleguen els impressionants espadats en forma de roca tallada que acolliran els nostres propers passos. Assolida la pujada amb un altre revolt, arribam a un autèntic mirador natural on l'altitud de l'indret ens reserva una sorprenent vista panoràmica sobre la costa nord, entre Valldemossa, Deià i Sóller, on la Foradada és l'estrella indiscutible.

Mentre descabdellam el camí de l'Arxiduc, a l'esquerra queda el buit format per altíssimes penyes tallades a plom, amb perill de vertigen; és la contrada denominada les Tres Osques. A mesura que avançam, en direcció nord-est, van apareixent davant la nostra vista el puig Major, el llunyà puig de Massanella i, més proper, el puig del Teix. Deixam a l'esquerra la via dels cingles de Son Rul·lan i arribam al puig Caragolí, amb una curta camada del camí que puja al capcurucull. El puig Caragolí té 944 m d'altitud, i és el lloc més alt de l'antic Miramar arxiducal. Vora la roca que constitueix el cim, s'hi troba una placa que en homenatge a l'Arxiduc van col·locar els muntanyencs el 23 de desembre de 1990.

Davallam del puig Caragolí i continuam pel camí de l'Arxiduc. Uns cinc minuts més endavant el camí dissenya una miranda amb bona vista sobre Deià i sobre el proper pla dels Aritges, on arribam després de cinc minuts més de davallada, amb algun revolt angulós descrit pel camí. El centre del pla dels

Aritges es caracteritza per un redol de pins, vora el qual deixam el camí de les Fontanelles, que parteix cap a la dreta. Avançam encara pel camí de l'Arxiduc, en tendència a l'esquerra, i en set minuts arribam a la zona de la cova de l'Aigua. Per trobar-la, hem de sortir del camí cap a la dreta, en un indret poblat per alguns pins. Veurem una petita cova inundada, com si d'una bassa es tractàs, per l'acció d'un exigu degotís que surt del fons de la cavitat. Una lletja pica moderna es troba situada a la dreta de la cova.

De la cova de l'Aigua retornam al camí de l'Arxiduc, que discorre novament a la recerca de l'alt penya-segat abocat sobre la costa nord. Hi trobarem un mirador que es desvia uns pocs metres del camí i que, situat sobre un dels petits turons que voregen el camí, ens convidarà a la contemplació de la costa de Deià. Uns quants minuts més endavant, hem de posar atenció a la bifurcació de camins que ens espera, car hem de deixar el camí de l'Arxiduc, que ens conduiria cap a la coma dels Cairats, i voltar cap a l'esquerra, en pujada cap al puig del Teix. Aquest entreforc de camins es troba vora el lloc conegut com a Racó Perdut. El nou camí és més estret que el de l'Arxiduc; prest salva un desnivell en forma de graó que requereix una senzilla grimpada, amb ajuda de les mans. Continuam la pujada, i amb no gaire temps arribam a una paret que marca el final de la propietat pública de Son Moragues. Hem de botar la paret pel seu extrem esquerre, vora un desni-

LES NOSTRES MUNTANYES

mensions i presenta un perímetre de paret que sobresurt del sòl i marca la forma dels aiguavessos de la coberta. A la part de la dreta, en el lateral petit, s'hi localitza el portal, que encara conserva els brancals, així com la llinda, caiguda. En els laterals llargs, s'hi situen dues bombarderes, és a dir, fines-trons per a llançar la neu a l'interior. Les dimensions del dipòsit són: 16,10 m de llargària, 6,90 m d'amplària i 4 m de profunditat. Aquesta casa de neu apareix dibuixada en el Die Balearen de l'arxiduc Lluís Salvador.

Un revolt més avall de la casa de neu de Son Moragues es troba el refugi, que era l'antic porxo o habitatge dels nevaters; té planta rectangular, coberta d'un aiguavés, amb teules, i alçat d'una planta amb portal de llinda. Vora el refugi comença la pista forestal de la Conselleria d'Agricultura i Pesca, que fa una davallada molt rosta. Després d'un revolt a l'esquerra, deixam a la dreta una bassa, i la pista forestal dibuixa noves giragonses, fins que aviat arribam a la font dels Polls.

La font dels Polls es troba envoltada pels arbres amants de la humitat que li donen nom. La surgència presenta una mina amb boca de llinda monolítica, i en el centre hi discorre una canaleta que aboca l'aigua dins una piqueta quadrangular, a la dreta de la qual n'hi ha una altra de més gran. Uns quants metres a l'esquerra de la mina hi ha un aljub amb coll de cisterna amb coberta piramidal. En les marjades inferiors s'hi han instal·lat taules i bancs de fusta per a menjar-hi i llars per a fer-hi foc.

El nostre camí accentua el rost en davallada, amb giragonses molt marcades pel desnivell que salven; tres revolts més avall de la font arribam a un forn de calç que queda a l'esquerra. Mentre altres rotlles de sitja i forns de calç van apareixent als costats del camí. Després de quatre revolts a dreta i esquerra, arribam al primer exemple d'activitat tradicional: el ranxo de carboner. La *indústria del carbó*, com indica el cartell informatiu, presenta una sitja muntada sobre el corresponent rotlle, a més d'un forn de coure pa i una barraca amb la coberta reconstruïda. La pista ara davalla sense revolts, amb nombrosos rotlles de sitja de carboner pels voltants; alguns presenten marge de sosteniment.

Imatge del camí de l'Arxiduc un dia de neu. Foto: Gaspar Valero.

Més avall, a la dreta, apareix el segon element de les mostres de la cultura popular de muntanya que han estat rehabilitades en aquesta coma. Es tracta del forn de calç; l'olla del forn ha estat restaurada i sengles camins d'accés hi condueixen. És un bon exemple de la producció de calç a partir de la cocció de les pedres calcàries.

No gaire enfora del forn de calç, arribam a la zona final de la finca pública de Son Moragues, amb un cartell de la Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern Balear, a la dreta, seguit d'un portal amb barrera de fusta que es franqueja per un botador amb graons de pedra situat a l'esquerra de la barrera.

Des de la barrera de la finca pública de Son Moragues, avançam per camí de carro, cap al sud-oest, entre les primeres oliveres. Un primer revolt a la dreta seguit d'un altre a l'esquerra ens deixen vora la font de na Rupit, desvirtuada completament per un buc constructiu actualment en estat ruïnós.

Continuam des de la font de na Rupit i dos minuts més endavant, arribam a una cruïlla de camins: a l'esquerra segueix el camí de les cases de la Coma; a la dreta, es manté el camí de Valldemossa, després d'un portell amb graellat per a evitar el pas del bestiar; per continuar el nostre itinerari, avançam per aquesta darrera via. Un poc més endavant, el camí de l'Hort de la Coma es desvia cap a l'esquerra; en aquesta banda de camí hi ha una reixa de filferro. Les cases de la Coma, les de l'Hort i la moleta de Pastoritx dominen la vista cap a llevant. Després de passar per un portell sense barrera, el camí descriu un revolt cap a l'esquerra. Així, arribam a la urbanització de l'Arxiduc, després de passar una barrera metàl·lica amb brancals de totxos que suposa el final del camí de carro i l'inici de l'asfalt del carrer de la Toscana. Deixam enrere un garrover que ocupa el centre de l'asfalt i, envoltats de xalets en construcció, entram cap a l'esquerra en el carrer de Lluís Vives, i arribam a les cases de Son Gual, on hi ha una preciosa torre de defensa del segle XVI i un portal forà d'arc rodó. Des de les cases de Son Gual, cap a l'esquerra, travessam la carretera de Palma a Deià i entram en la vila de Valldemossa, on acabam l'excursió.

HORARI

<i>Temps aproximat de marxa, sense les aturades</i>	<i>Parcial</i>	<i>Acumulat</i>
Valldemossa	00 min	0 h 00 min
Pla de Pouet	45 min	0 h 45 min
Coll de Son Gallard	15 min	1 h
Cova de l'Ermirà Guillem	10 min	1 h 10 min
Puig Caragolí	35 min	1 h 45 min
Pla dels Aritges	10 min	1 h 55 min
Cruïlla camí del cim	25 min	2 h 20 min
Puig del Teix	30 min	2 h 50 min
Casa de neu dels Cairats	40 min	3 h 30 min
Font de na Rupit	30 min	4 h
Valldemossa	20 min	4 h 20 min

Desnivell: 656 m.

La Vall d'Aran en esquís. Tuc de Poilanèr (2.219 m)

Cim: 2.219 m.

Temps d'ascensió: 2 h 30 min - 3 h 15 min.

Dificultat: Fàcil i no gaire llarg. Recorregut apte per a iniciar-se en la pràctica d'aquesta disciplina hivernal.

Època aconsellada: Gener-abril.

Francesc Xavier Gregori

CARTOGRAFIA

Mapes: Vall d'Aran, Mapes Comarcals de l'ICC a escala 1:50.000, núm. 39; Bagnères de Luchon, Institut Géographique National, escala 1:25.000; Vielha, MOPTA-Instituto Geográfico Nacional, escala 1:25.000, núm. 148-IV.

La carena divisòria occidental de la Vall d'Aran, que arrenca, al sud, del coll del Portilló, és molt fàcil i no presenta cap complicació assolir les arrodonides cotes que la conformen.

El Poilanèr n'és una mostra. Tot i això, aquest cim és poc visitat a l'hivern en esquís, malgrat que la seva ascensió

posa al vostre abast un indret diferent i únic.

DADES TÈCNIQUES

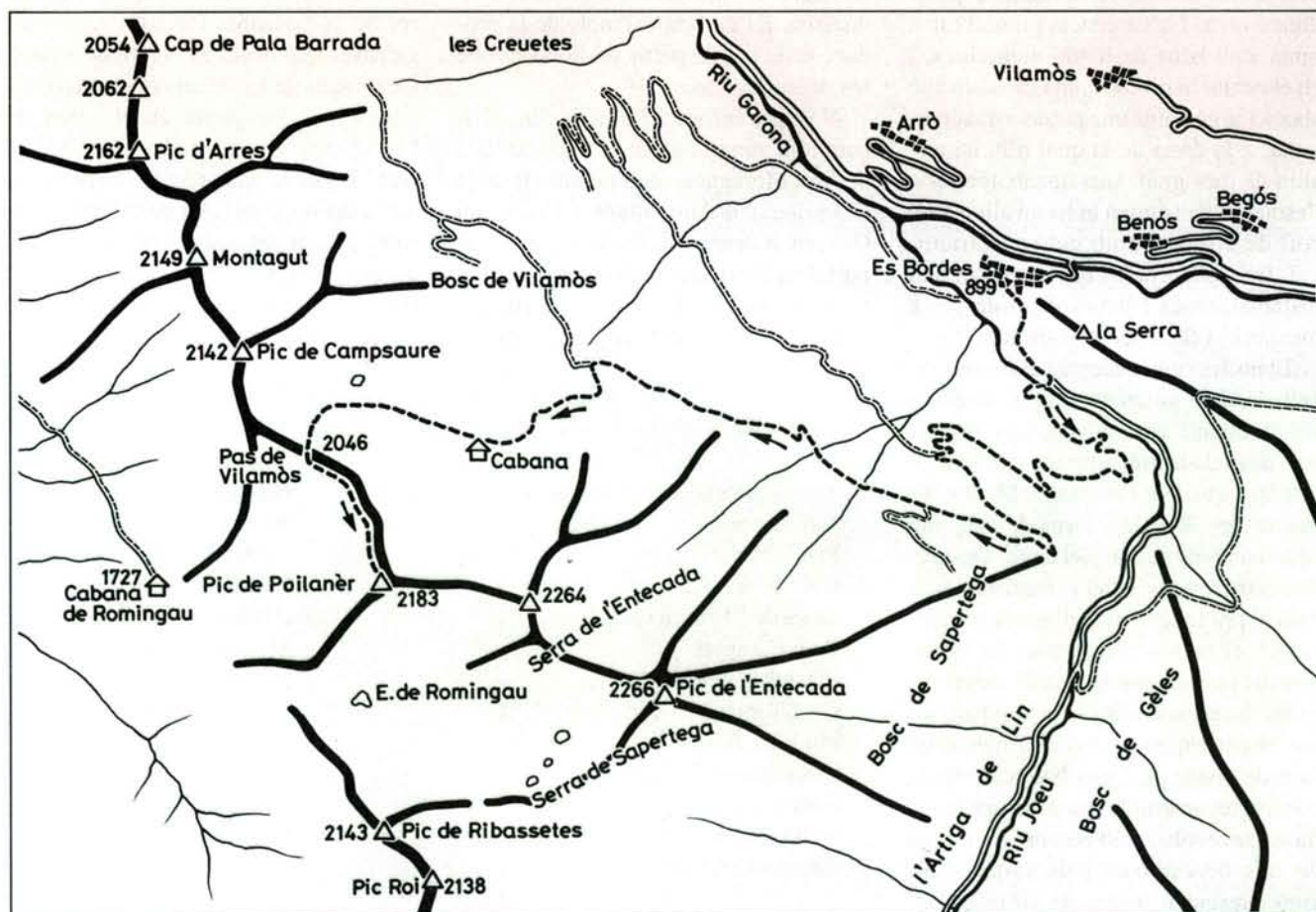
Desnivell: 785 m.

Orientació: NE.

ACCÉS

Cota de sortida: 1.435 m.

Lloc d'inici: Es fa difícil de pronosticar el punt on la neu dipositada a la pista forestal barrarà l'accés motoritzat. Malgrat tot, signifiquem com a base d'aquest recorregut la cota 1.435,

LES NOSTRES MUNTANYES

Des del tuc de Campsaure, el vessant nord del Poilanèr que recorre l'itinerari que es descriu. En primer terme el pas de Vilamòs, a 2.040 m.

Foto: Francesc Xavier Gregori.

La quadra de Vilamòs (1.750 m). A l'horitzó la carena divisòria i el pas de Vilamòs.

Foto: Francesc Xavier Gregori.

LES NOSTRES MUNTANYES

L'estany d'Arró es localitza en un pla per damunt de les bordes.
Foto: Francesc Xavier Gregori.

d'on arrenca el camí de bast a la cabana de la muntanya de Vilamòs.

Accés motoritzat: Les Bordes, 852 metres. Des de la N-230 de Viella a Les, pugeu al poble i seguiu per la carretera a l'Artiga de Lin. De seguida trenqueu a la dreta pel Pont deth Còc (930 m) que creua el riu Joeu. La pista que hi neix puja al bosc de Sapertega fent llargs revolts. A 1.153 m, cruïlla de pistes. El ramal de la dreta duu al pont d'Arró. Cartell. Seguiu en sentit contrari (SE). Després d'un gir pronunciat (1.190 m), la pista s'enfila al NW contornejant les sinuositats del relleu. Ben exposada, proporciona unes boniques perspectives damunt

les muntanyes i valls properes. Uns dos-cents metres de distància abans d'arribar al barranc d'Arrigüelels abandoneu la pista en un indret no gaire evident d'on surt el camí de bast a la muntanya de Vilamòs.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

D'esquena a la pista, pugeu de dret en curtes marrades pel camí que s'enfila al NW per dins d'un bosc espès on predomina l'avet. Finit el bosc (1.700 m), es continua pujant per una planície de pendent atenuat fins a assolir unes edificacions.

CABANA DE LA MUNTANYA DE VILAMÒS, 1.750 m.— Dues construccions properes; una d'elles és la quadra, l'altra pot acollir de quatre a sis persones entre un llit atrotinat i les golfes. Llar de foc. Llenya al bosc. Aigua difícil segons l'època. Cal emprendre la pujada a l'W per amples comes que presenten unes excepcionals condicions per a l'esquí.

Mantenint aquesta direcció i remuntant pel fons de la clotada assolireu la carena fronterera en una depressió situada al sud de l'arrodonit tuc de Campsaure.

PAS DE VILAMÒS, 2.040 m.— Obert al sud a l'alta coma de Romingau (prop de l'Hospice de France). Avanceu al SE per aquest vessant de la muntanya guanyant desnivell pels successius canvis de pendent en fortes llaçades fins al cim.

TUC DE POILANÈR, 2.219 m.— Malfieuvos de les cornises que pegen damunt el vertiginós vessant nord del cim. La vista és esplèndida al SW i proporciona un panorama digne de les postals més belles: l'Escaleta, Picada, Som dera Pica, la Mina, Salvaguarda i muntanyes de Benasc i Luixon.

Des del pas de Vilamòs és molt fàcil assolir el proper tuc de Campsaure (2.133 m). En línies generals, resseguint al nord la carena divisòria fins a l'aplanat cim força ample que brinda unes superbes visions panoràmiques que no tenen res a envejar a les del tuc de Poilanèr.

Notes botàniques sobre la vall d'Eina (Cerdanya)

Joan-Bernat Andreu, Núria Arnan, Teresa Costa, Isabel Giménez, Josep Nuet i Mireia Teixidó

Les notes que presentem formen part d'un treball col·lectiu dut a terme durant la primavera de 1996, per a preparar una excursió de final de curs en la qual vam celebrar el desè aniversari de les activitats del Grup d'estudis botànics Ramon Pujol i Alsina, del Centre Excursionista de Catalunya.

La vall d'Eina és una vall famosa per la seva flora i vegetació que es troba a la depressió de la Cerdanya, actualment sota administració de l'estat francès.

És una vall que té una orientació NW-SE i s'estén al nord de la vall de Núria, amb la qual es comunica a través del coll d'Eina o de Núria, de 2.683 metres.

Aquesta vall no és gaire humida a causa del clima general de la Cerdanya, conegut pel seu caràcter poc humit i lluminós. Tanmateix, a la vall d'Eina aquestes característiques climàtiques s'atenuen una mica pel fet de trobar-se a prop del Capcir –una

comarca ja més humida per la influència atlàntica que rep– i tenir una altitud força elevada.

La vegetació de la vall d'Eina es troba a cavall de l'estatge montà, al qual pertany la part baixa de la vall a l'entorn del vilatge d'Eina, i dels estats subalpí i alpí, als quals cal incloure la resta de la vall fins a la carena que la separa de la vall de Núria.

NOTES SOBRE LA HISTÒRIA DE LA RECERCA BOTÀNICA A LA VALL D'EINA

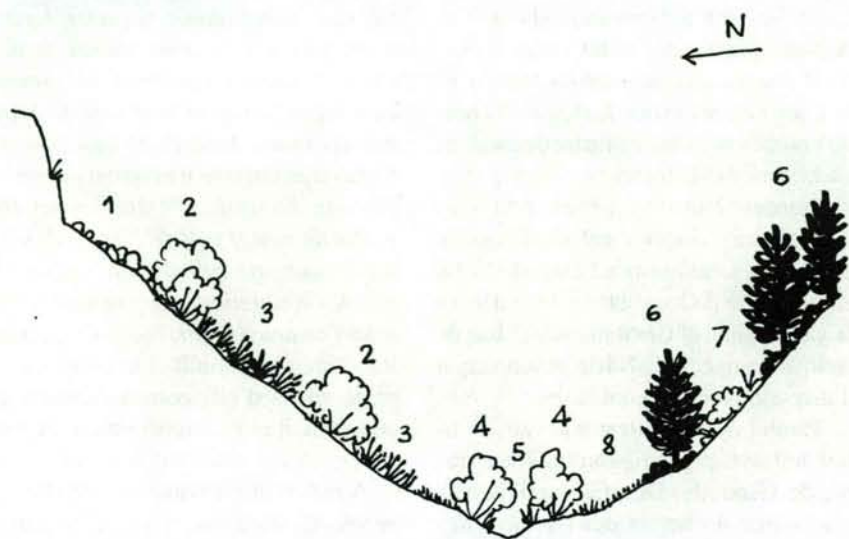
La vall d'Eina té una merescuda

fama de ser un indret molt ric en plantes. Aquesta fama no es pas d'ara. Històricament, els botànics de més prestigi, sobretot durant els segles XVIII i XIX, havien vingut a herboritzar-hi. Ara manté la seva tradicional fama, però la recerca botànica ha perdut intensitat. Actualment tota la vall està declarada reserva natural per a protegir el seu patrimoni biològic.

Tenim coneixement que Joseph Pitton de Tournefort va herboritzar a la vall l'any 1680. Tanmateix, la primera exploració feta més a fons és la que va dur a terme el botànic de Montpeller i màxim representant del linneanisme francès, Antoine Gouan, en 1766. En aquella ocasió va anar acompanyat de dos perpinyanesos, el metge Bourgat i l'apotecari Razouls, als quals dedicà dues espècies noves que trobà en aquesta expedició. Es tracta del panical blau (*Eryngium bourgatii*), que va recol·lectar a prop del coll de la Perxa, i d'una angèlica de muntanya (*Angelica razoulii*). Gouan va comunicar moltes de les seves troballes a Carl von Linné, el qual li demanà, en 1767, mostres i una descripció detallada d'*Aquilegia viscosa*, que Gouan havia trobat a la vall d'Eina.

Pèire-Andreu Pourret també va visitar la vall, en el seu famós viatge botànic de Narbona a Montserrat pels Pirineus, que emprengué amb els també botànics John Sibthorp i Auguste Broussonnet. De retorn de Barcelona, on va visitar el museu i l'herbari Salva-

Perfil de la vegetació de la part mitjana de la vall d'Eina. Hi podem distingir: 1. Tarteres; 2. Bardissa muntanyenca; 3. Matollars de bàlec; 4. Salzeda de muntanya; 5. Herbassar de megafòrbies; 6. Pinedes de pi negre; 7. Gerdars i comunitats de les clarianes del bosc; 8. Prats humits i comunitats de les fonts.

Tres de les moltes plantes que es fan a la vall d'Eina. El tintorell (a l'esquerra), planta primerenca; el marcòlic groc (al centre), endèmic del Pirineu i la paradísia (a la dreta), una planta dels prats.

Fotos: M. Teresa Riera i Josep Nuet.

cris de joie pour toutes les trouvailles que nous faisons...

Sabem que va herboritzar a la vall Pere de Barrera, metge i botànic de Prades, que havia estat durant vint anys metge militar a la guarnició de Montlluís. Enviava moltes plantes al botànic tolosà Lapeyrouse, que aleshores confeccionava la seva *Flore des Pyrénées*.

Tanmateix, una de les exploracions botàniques que ha tingut més ressò fou la del jove —aleshores tenia disset anys— botànic anglès Georges Bentham, el 1817 i el 1825, acompanyat per Walker-Arnott. Aquest darrer botànic explica la seva excursió de recerca així: El 24 [de juny de 1825] *emprenem la gran herborització de la vall d'Eina, acompanyats d'un matxo carregat de provisions per a tres dies, dels nostres abrics i de dues o tres raimes de paper. La primera jornada la vam passar herboritzant a dreta i a esquerra en aquesta rica vall i a travessar el coll de Núria que el limita. Des d'allà descendim a Catalunya i arribem el mateix vespre a l'ermita [Núria]... El 26, havent travessat de nou el coll de Núria i descendit la mateixa vall d'Eina, seguint el peu de Cambredase, retornem al vespre a la Cabanassa carregats de plantes. Recolliren cinc mil cinc-cents exemplars, molts d'ells corresponents a espècies molt rares o fins i tot noves per a ells.*

A més d'altres botànics, com Philippe A. C. Endress, Lluís Companyó,

Lleó Conill o Frère Sennen, la Societé Botanique de France ha explorat la vall corporativament en diferents sessions extraordinàries celebrades els anys 1872, 1931 i 1970.

Pel que fa a l'estudi de la vegetació, hem de destacar el gran estudi, que inclou moltes dades de la vegetació de la vall d'Eina, de Josias Braun-Blanquet: *La végétation alpine des Pyrénées orientales* (1948), un estudi encara avui insuperat.

L'origen de la fama botànica de la vall d'Eina

L'origen de la fama botànica d'aquesta vall només pot haver vingut dels seus exploradors, que han estat els coneixedors i, per tant, els divulgadors de la seva vàlua.

Si ens atenim a les personalitats de la botànica francesa que l'han visitada, hem de convenir a assenyalar Antoine Gouan com a possible primer propagandista de les excel·lències botàniques de la vall.

Segons J. CAMARASA (1989: 117), va ser la notorietat del botànic anglès G. Bentham la causa que l'itinerari que ell seguí marqués la pauta de les exploracions pirinenques de la majoria dels botànics que visitaren els Pirineus orientals. És a dir, que la majoria dels visitants posteriors a Bentham es limitaren a seguir els seus passos. I les localitats

dor, recorregué la plana de Vic, el Ripollès i per Núria saltà cap a la vall d'Eina.

Michel Adanson, botànic del rei, també va herboritzar, l'estiu de 1779, a la vall i, entre moltes altres plantes, en trobà una de nova, l'herba blanca, que anys més tard, en 1813, va descriure De Candolle com a *Senecio leucophyllus*. Aquesta planta, que té les fulles cobertes d'una densíssima pilositat blanca, es fa a les tarteres esmicolades de llicorella i només es troba als Pirineus catalans i a la conca del Roine.

Francesc Bonafós, que era professor de botànica i director del jardí botànic de Perpinyà, herboritzà, l'estiu de 1794, en una sèrie de localitats del Conflent i la vall d'Eina, el Cambradase, el bac de Bolquera i el coll de Núria, acompanyat d'una companyia de miquelets.

També va herboritzar a la vall, el juliol de 1807, el prestigiós Antoine Pyrame de Candolle. Després escrivia a la seva dona: *A chaque pas c'étaient des*

Una vista de la vall d'Eina, a prop del vilatge del mateix nom, a mitjan de maig. Veiem els prats de dall tancats per rengles d'arbres com el bedoll i el salze.
Foto: Josep Nuet.

que va visitar esdevingueren les localitats clàssiques que l'un darrere l'altre tots els botànics anaren visitant.

A més de la fama de l'itinerari de Bentham, és possible que hi hagi uns altres elements que poden haver contribuït a augmentar la fama de la vall d'Eina i a no valorar les valls properes, sobretot les del Conflent: la Ribera i Carançà. Pensem que es pot tractar d'alguns factors pràctics, com ara la facilitat d'accés a la vall d'Eina, per un terreny fàcil i planer, des de Montlluís i el coll de la Perxa i també el fet que Montlluís era una plaça forta, i molts militars, fossin metges o no, es dedicaven a la botànica.

COMUNITATS MÉS IMPORTANTS QUE PODEM OBSERVAR A LA VALL D'EINA

La vegetació de la vall d'Eina és força variada, sobretot en la seva meitat inferior. Com és sabut, la vegetació s'ordena en l'espai d'acord bàsicament amb els condicionaments climàtics (precipitacions, temperatures, humitat de l'aire, vent, etc.). Una de les variacions més apreciables, per a qualsevol observador mínimament atent, és la que es veu en augmentar l'altitud. La disposició altitudinal que adopten els diferents tipus de vegetació és el que s'anomena estatges de vegetació.

En el cas de la vall d'Eina, trobem que a la part més baixa, a l'entrada de la vall, hi ha els prats de dall i les arbredes de caducifolis que els emmarquen, que constitueixen el límit de l'estatge montà. Més amunt ja entrem en el bosc de pi negre, un dels boscos més importants de l'estatge subalpí, i més enlaire trobem els matollars, tant de neret com de bàlec. Sobre els boscos i els matollars, hi ha l'estatge alpi, el regne dels prats i de les comunitats herbàcies de les tarte-

res i de les congesteres més elevades.

En la relació següent donem algunes notes sobre les comunitats més importants que hem reconegut a la vall.

ELS BOSCOS

Pineda de pi negre

Aquest bosc és format per un estrat força dens de pi negre, al qual acompanyen altres arbres que trobem isoladament, com la moixera de guilla o el bedoll. A l'interior del bosc, que no arriba a ser gaire dens, hi trobem una sèrie d'arbustos baixos, com el neret, el nabiu, el roser alpi o la bruguerola, i de plantes herbàcies, com l'herba fetgera, la creuera, el pa-de-cucut de bosc, la vara d'or, el prenatens, a més d'unes quantes gramínies, que sovint hi recobreixen força extensió, i molses.

La pineda de pi negre a la vall d'Eina cobreix una gran extensió, sobretot del vessant NW, entre 1.680 i 2.050 metres.

Salzedes pirinenques

Es tracta d'un bosquet de ribera que trobem resseguint el torrent d'Eina a la part baixa de la vall.

En aquest bosquet, que no és gaire alt ni gaire continu, hi trobem diferents salzes i altres plantes pròpies dels herbassars de megafòrbies, com el baladre, el gerani de bosc, la cominassa o la tora blava.

Arbredes dels prats de dall

A l'entrada de la vall, és a dir, en una altitud baixa, trobem no pròpiament boscos sinó arbredes que ressegueixen els prats de dall i moltes vegades fan de tanca entre les diferents parcel·les. Es tracta d'arbres que perden la fulla a l'hivern: freixes, salzes, bedolls.

ELS MATOLLARS

Matollar de bàlec

Aquest matollar, també anomenat balleguer, és format per un arbust dominant: el bàlec, una lleguminosa de bonica flor groga, però amb una flaire apegalosa i ofensiva, i altres plantes més petites: la descàmpsia, el pensament de muntanya.

Recobreix enormes extensions dels vessants solells que han estat desforestats per les tales, les pastures o qualsevol altra causa, i que ara es tornen a reforestar.

A la vall d'Eina, com en moltes altres valls pirinenques, la trobem des del començament de la vall fins a més amunt del pla de l'Orri de Dalt, on tenyeix de groc aquests vessants a mitjan juny.

Matollar de neret

El matollar de neret o neretar, és format majoritàriament pel neret, de boniques flors vermelles que comencen a florir a la meitat de juny. També hi tro-

bem altres plantes, com el nabiu, la bruguera, la rosa alpina, l'homogine.

Al revés del matollar de bàlec, el de neret se situa als vessants obacs, on la neu es manté durant més de temps. Per aquesta raó, a finals de juny, podem veure a la part mitjana de la vall d'Eina un vessant cobert de flors grogues (el bàlec) i l'altre de flors vermelles (el neret). El matollar de neret també forma part del sotabosc de la pineda de pi negre, però altres vegades colonitza les tarteres, les canals d'allaus i les morrenes. En tenim alguns exemples a la vall d'Eina, sobretot en les morrenes de la part baixa de la vall a l'altura de la pineda de pi negre i a les tarteres del camí cap al pla de l'Orri de Baix.

Bardissa muntanyenca

Formada per arbustos força alts, com el púdol, diferents rosers de muntanya, el xuclamel xilostí, la gerdera. Es fa a les vores de les tarteres orientades al S, i la podem veure en el camí del pla de l'Orri de Baix.

Landa rasa d'azalea

Aquesta landa rasa és formada per petites mates arrapades a terra que a penes s'aixequen uns pocs centímetres. Se situen en indrets convexos que per efecte del vent queden descoberts de neu a l'hivern. En quedar al descobert han de suportar unes temperatures molt baixes. Així, doncs, aquestes plantes estan adaptades a sobreviure en unes temperatures glacials sense glaçar-se.

En general hi domina l'azalea procumbent, i hi trobem, a més, el nabiu uliginós i diferents líquens (el líquen d'Islandia, el líquen juniperí i la tàmnia).

L'hem detectada a la meitat alta de la vall a l'altura de l'Orri de Dalt.

PRATS

Prat de dall

Es tracta de prats seminatural, és a dir, prats que són conreats per l'home, que els manté i explota per obtenir faratge per a alimentar el bestiar. El conreu dels prats es basa en el regatge, per

inundació, l'adobat, per estirjolament escampament dels fems sobre el prat, la sega i la ressembrà.

Les plantes que hi trobem són molt diverses i van florint successivament al llarg de la primavera. Entre les plantes més vistoses d'aquests prats de dall, hi ha la grandalla, el pixallits, la calta —que arrela a les zones més humides—, les pampes, el botó d'or, el rovell d'ou, l'agrella, algunes orquídes i un bon conjunt de gramínies encapçalades pel fromental.

Aquests prats es troben a la part superior de l'estatge montà, que aquí a la vall té el límit superior una mica més enlaire del poble d'Eina, just al començament de la vall.

Prat de gaiol

És un tipus de prat que trobem als turons i a les carenes seques sobre sòls silicis, que a l'estiu s'esgrogueixen a causa de la manca d'aigua.

Les plantes més característiques d'aquest prat són el gaiol, de flors papilionàcies grogues, la polígala vulgar —de delicades flors rosades, la bruguera, algunes gramínies, com la descàmpsia o la sieglíngia. A la vall d'Eina el trobem als turons de l'oratori de Sant Miquel, a l'entrada de la vall, encara dins l'estatge montà.

Prat de sudorn

El prat de sudorn es fa als vessants inclinats, orientats al migdia, sobre sòls profunds, on la neu no es manté gaire temps perquè es fon o llisca pendent avall en forma d'allaus més o menys importants i destructives.

Normalment aquest prat es disposa d'una manera més o menys esglaonada en el vessant, sovint en mates que adopten la forma de mitja lluna.

En aquest prat, a més del sudorn —una gramínia de fulles llargues de color verd grisós—, s'hi fa el gesp —una altra gramínia molt abundant—, algunes campanetes, el carraspic espatulat, el lliri del Pirineu...

A la vall d'Eina trobem bons exemples de poblament de sudorn als vessants de Cambradase per sobre el pla de l'Orri de Baix. En aquest pla hi havia un refugi de pastors que va ser

arrasat per una allau (hivern de 1995) que va lliscar de Cambradase justament per uns pendents coberts de sudorn.

Prat de pèl caní

El prat de pèl caní és un prat d'alta muntanya, on ocupa els espais relativament planers en què el sòl es manté força humit tot l'estiu. Aquest és el cas dels indrets on la neu s'acumula i es fon força tard, o bé prop de les molles i a les vores de rierols.

En aquest prat hi trobem, a més del pèl caní, altres plantes de flors vistoses, com la genciana alpina, la búgula piramidal, la regalèssia de muntanya, el ranuncle pirinenc, el self pirinenc...

A la vall d'Eina trobem els prats de pèl caní a la part alta de la vall.

Prats nitròfils calcigats

A les pletes i vora les cabanes, indrets que són molt trepitjats i hi sojorna el bestiar, s'hi fa una comunitat adaptada a viure en aquests ambients calcigats i amb un sòl carregat de substàncies nitrogenades. Les plantes que hi trobem són poc vistoses: la xicoia que es menja quan és tendra, el sarró, la gàea.

Hem trobat un bon exemple d'aquest prat al pla de l'Orri de Baix.

COMUNITATS D'INDRETS ESPECIALS

Comunitat de cardamine pirinenca

És una comunitat herbàcia formada per plantes molt sucoses que arrelen sobre un sòl permanentment mullat a la vora dels recs. És formada principalment per dues plantes, la cardamine pirinenca, una crucífera de flor rosa, i el crisospleni, una planta de llocs molt humits que fa unes floretes molt petites i poc cridaneres d'un color groc verdós. La trobem al poble d'Eina als recs dels prats de dall de la ribera.

Comunitat de saxífraga aquàtica

Una de les comunitats de les fonts que és més vistosa és la de saxífraga aquàtica. Aquesta comunitat ressegueix els rierols, sovint pedregosos, que por-

ten aigües netes, potables, ràpides i fredes que brollen de fonts sobre terrenys silícis.

La planta més abundant d'aquestes comunitats és la saxífraga aquàtica —de flors blanques grosses—, però també hi trobem altres plantes més petites adaptades a les mateixes condicions ambientals, com l'epilobi alsinifoli, el cardàmine amargant, la saxífraga estel·lada.

Herbassars de megafòrbies

L'herbassar de megafòrbies, o herbes de grans fulles, és una de les comunitats més espectaculars de l'alta muntanya, per la dimensió de les plantes que el formen i per la coloració brillant i vistosa de les seves flors.

Aquest herbassar se situa sempre en indrets de sòl humit, degotalls de les roques i de petits rierols, amb abundant matèria orgànica.

Les plantes que s'hi fan són l'adenòstil, el fajol alpi, el salsufagi, l'angèlica de Razouls, el baladre, entre moltes altres.

A la vall d'Eina trobem herbassars de megafòrbies pràcticament a tota la meitat inferior de la vall.

Comunitat de les roques silícies

Es tracta d'una comunitat formada per unes quantes plantes que es troben ben adaptades per a arrelar a les fissures de les roques silícies. La planta més vistosa és la primula latifolia, que fa unes flors de color purpuri i unes fulles força crasses i d'un color ben verd.

Comunitats de les tarteres

Dins les comunitats interessants de l'alta muntanya hi ha les de les tarteres.

Enmig d'extenses superfícies en les quals sembla que no hi pugui viure res, si observem bé veiem aquí i allà, sovint mig confoses entre les pedres petites, motes vegetals que donen una mica de vida en aquests paratges tan minerals.

Dins les tarteres és possible distingir-hi diferents comunitats que arrelen sobre tarteres i pedruscall de diferents menes de roca.

Així, tenim una comunitat sobre les roques poc àcides, en la qual trobem el crepis nan, el carraspi espatulat, l'her-

ba del mal gra, l'espunyidella de pedrusca, el paramà alpi o el juliverd d'isard. En les roques més àcides hi ha altres plantes, com l'oxíria o l'herba blanca.

LLISTA DE PLANTES OBSERVADES A LA VALL D'EINA

- *Achillea millefolium* L.
- *Achillea ptarmica* L. subsp. *pyrenaica* (Sibth. ex Godr. in Gren. et Godr.) Rouy
- *Aconitum vulparia* Reichenb.
- *Adenostyles alliariae* (Gouan) A. Kerner
- *Adonis pyrenaica* DC. in Lam. et DC.
- *Ajuga pyramidalis* L.
- *Alchemilla alpina* L. subsp. *saxatilis* (Buser) Rouy et Camus
- *Amelanchier ovalis* Medic.
- *Androsace carnea* L.
- *Anemone alpina* L. subsp. *apiifolia* (Scop.) O. Bolòs et J. Vigo
- *Anemone hepatica* L.
- *Anemone vernalis* L.
- *Antennaria carpatica* (Wahlenb.) Bluff et Fingerh.
- *Anthoxanthum odoratum* L.
- *Anthyllis vulneraria* L. subsp. *vulnerarioides* (All.) Arcang.
- *Aquilegia vulgaris* L. subsp. *vulgaris*
- *Armeria maritima* Willd.
- *Arrhenatherum elatius* (L.) Beauv. ex J. et C. Presl.
- *Astragalus australis* (L.) Lam.
- *Athyrium filix-femina* (L.) Roth
- *Bartsia alpina* L.
- *Betula pendula* Roth
- *Biscutella laevigata* L.
- *Botrychium lunaria* (L.) Swartz
- *Calluna vulgaris* (L.) Hull
- *Caltha palustris* L.
- *Cardamine amara* L. subsp. *amara*
- *Cardamine pyrenaica* (L. in Loefl.) O. Kuntze subsp. *pyrenaica*
- *Cetraria islandica*
- *Cetraria juniperina*
- *Chaerophyllum hirsutum* L.
- *Chamaespartium sagittale* (L.) P. Gibbs
- *Chenopodium bonus-henricus* L.
- *Cirsium eriophorum* (L.) Scop.
- *Cirsium palustre* (L.) Scop.
- *Coeloglossum viride* (L.) Hartman
- *Corydalis solida* (L.) Clairville
- *Cotoneaster integerrimus* Medic.
- *Crocus vernus* (L.) Hill subsp. *albiflorus* (Kit.) Asch. et Graebn.
- *Dactylis glomerata* L.
- *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó subsp. *maculata* L.
- *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt et Summerh.
- *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó subsp. *sambucina*
- *Daphne mezereum* L.
- *Delphinium elatum* L. subsp. *montanum* (DC.) Nyman
- *Dryas octopetala* L.
- *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott
- *Endressia pyrenaica* (Gay ex DC.) Gay
- *Epilobium angustifolium* L.
- *Equisetum hyemale* L.
- *Eryngium bourgatii* Gouan
- *Erysimum sylvestre* (Crantz) Scop. subsp. *pyrenaicum* (Nyman) O. Bolòs et J. Vigo
- *Euphorbia cyparissias* L.
- *Festuca paniculata* (L.) Schinz et Thell. subsp. *paniculata*
- *Gagea fistulosa* (Ram. ex DC.) Ker-Gawler
- *Galium pyrenaicum* Gouan
- *Genista balansae* (Boiss.) Rouy
- *Gentiana acaulis* L.
- *Gentiana burseri* Lap.
- *Gentiana lutea* L.
- *Gentiana verna* L.
- *Geranium pratense* L.
- *Geranium sylvaticum* L.
- *Goodyera repens* (L.) R. Br.
- *Helianthemum nummularium* (L.) Mill. subsp. *tomentosum* (Scop.) Schinz et Thell. in Schinz et Keller
- *Helleborus viridis* L. subsp. *occidentalis* (Reut.) Schiffner
- *Heracleum sphondylium* L.
- *Homogyne alpina* (L.) Cass.
- *Iberis sempervirens* L.
- *Juncus trifidus* L.
- *Juniperus communis* L. subsp. *hemisphaerica* (J. et C. Presl) Nyman
- *Juniperus communis* L. subsp. *nana* (Willd.) Syme in Sowerby
- *Kobresia myosuroides* (Vill.) Fiori
- *Lamium album* L.
- *Laserpitium latifolium* L.
- *Lilium martagon* L.
- *Lilium pyrenaicum* Gouan
- *Linaria repens* (L.) Mill.
- *Linum perenne* L. subsp. *alpinum* (Jacq.) Stoj. et Stejanov
- *Lonicera alpigena* L.
- *Lotus corniculatus* L.
- *Luzula lutea* (All.) DC.
- *Mentha longifolia* (L.) Huds.
- *Molopospermum peloponnesiacum* (L.) Koch
- *Myosotis sylvatica* Hoffm.
- *Narcissus poeticus* L.
- *Nigritella nigra* (L.) Reichenb. f.
- *Ononis rotundifolia* L.
- *Oxytropis halleri* Bunge ex Koch subsp. *halleri*
- *Pedicularis comosa* L.
- *Pedicularis foliosa* L.
- *Peucedanum ostruthium* (L.) Koch
- *Phleum alpinum* L.
- *Phyteuma hemisphaericum* L.

La vall d'Eina més amunt del pla de l'Orri de Baix, fora del bosc de pi negre. Al vessant de l'esquerra (S) veiem els matollars de bàlec florits, mentre que el vessant oposat (N) és cobert de matolls de neret. Foto: Josep Nuet.

- *Phyteuma spicatum* L.
- *Pinguicula grandiflora* Lam.
- *Pinus mugo* Turra subsp. *uncinata* (Ramond ex DC. in Lam et DC.) Domin
- *Plantago media* L.
- *Plantago monosperma* Pourr.
- *Polygonum alpinum* All.
- *Polygonum bistorta* L.
- *Polygonum viviparum* L.
- *Polystichum lonchitis* (L.) Roth
- *Potentilla fruticosa* L.
- *Prenanthes purpurea* L.
- *Primula elatior* (L.) L. subsp. *intricata* (Godr. et Gren.) Widmer
- *Primula integrifolia* L.
- *Primula latifolia* Lap.
- *Primula veris* L. subsp. *columnae* (Ten.) Maire et Petitmengin
- *Pulmonaria affinis* Jord. in F. W. Schultz
- *Ranunculus montanus* Willd.
- *Ranunculus pyrenaicus* L.
- *Rhamnus alpina* L.
- *Rhinanthus mediterraneus* (Sterneck) Senn.
- *Rhododendron ferrugineum* L.
- *Ribes petraeum* Wulfen in Jacq.
- *Rosa pendulina* L.
- *Rosa pimpinellifolia* L. subsp. *pimpinellifolia*
- *Rosa villosa* L.
- *Rubus idaeus* L.
- *Salix caprea* L.

- *Salix pyrenaica* Gouan
- *Salix retusa* L. subsp. *retusa*
- *Sambucus racemosa* L.
- *Saxifraga aizoides* L.
- *Saxifraga aquatica* Lap.
- *Saxifraga geranioides* L.
- *Saxifraga oppositifolia* L.
- *Saxifraga pubescens* Pourr.
- *Saxifraga rotundifolia* L.
- *Selaginella selaginoides* (L.) C. F. Mart.
- *Sempervivum arachnoideum* L.
- *Sempervivum montanum* L.
- *Senecio pyrenaicus* L. in Loeffl.
- *Silene acaulis* (L.) Jacq.
- *Silene nutans* L.
- *Silene vulgaris* (Moench) Garcke
- *Sorbus aucuparia* L.
- *Stellaria holostea* L.
- *Tamnolia vermicularis* L.
- *Taraxacum dissectum* (Ledeb.) Ledeb.
- *Thalictrum alpinum* L.
- *Thalictrum aquilegifolium* L.
- *Thesium alpinum* L.
- *Thymus serpyllum* L.
- *Trifolium alpinum* L.
- *Trifolium badium* Schreb. in Sturm
- *Trollius europaeus* L.
- *Tussilago farfara* L.
- *Urtica dioica* L.
- *Vaccinium myrtillus* L.
- *Valeriana montana* L. subsp. *tripteris* (L.) Rouy
- *Valeriana officinalis* L.
- *Veratrum album* L.
- *Veronica aphylla* L.
- *Veronica beccabunga* L.
- *Vicia pyrenaica* Pourr.
- *Vicia sepium* L.
- *Viola biflora* L.
- *Viola canina* L. subsp. *montana* (L.) Hartman

BIBLIOGRAFIA PRINCIPAL SOBRE LA VALL D'EINA

- J. J. AMIGÓ. 1987. «L'itinéraire de A. Gouan dans les Pyrénées (1809) et Projet d'un ouvrage de botanique (1776)». *Naturalia Ruscinnensis*, 1: 149-172. Perpinyà.
- J. J. AMIGÓ. 1987. «Les fleurs [in Eina]». *Naturalia Ruscinnensis*, 1: 59-62. Perpinyà.
- J. J. AMIGÓ. 1987. «Le milieu naturel [in Eina]». *Naturalia Ruscinnensis*, 1: 43-58. Perpinyà.
- J. B. ANDREU, N. ARNAN, T. COSTA, I. GIMÉNEZ, J. NUET, i M. TEIXIDÓ. 1996. *Itinerari botànic a la vall d'Eina (Cerdanya)*. Centre Excursionista de Catalunya, 45 p. Barcelona.
- A. BAUDIRE, L. SERVE, i G. SOUTADÉ. 1970. *Libre-guide Société Botanique de France, 98e session extraordinaire, II, Font-Romeu. 4-13 juillet 1970*, 138 p. Paris.
- A. BAUDIRE, P. SIMONEAU, i A. M. CAUWET, i G. SOUTADÉ. 1970. *Libre-guide Société Botanique de France, 98e session extraordinaire, I, Perpignan - Superbolquère. 15-26 mai 1970*. 95 p. Paris.
- A. BERGEAL. 1963. «Le massif du Carlit et la vallée d'Eyne». *Bull. Soc. Amat. Jard. Alp.*, 3(47): 338-340.
- J. BRAUN-BLANQUET. 1948. *La végétation alpine des Pyrénées orientales*. Monogr. Estac. Est. Pir., Inst. Esp. Edaf., Ecol., Fisiol. Veg., 9: 306 p. Barcelona.
- J. M. CAMARASA. 1989. *Botànica i botànics dels Països Catalans*. Bibl. Univers., 10: 269 p. Encicl. Catalana, SA. Barcelona.
- L. CONILL. 1933. «Aperçu sur la végétation de la Cerdagne Française». *Rev. du Roussillon*, 2: 37-38.
- M. DESPATY i L. CONILL. 1920. «Excursion botanique dans la vallée d'Eyne (Pyrénées-Orientales)». *Bull. Soc. Bot. Fr.*, 67: 137-147. Paris.
- N. DOUMET-ADANSON. 1872. «Rapport de M. M. Doumet-Adanson sur l'excursion faite le 4 juillet à la vallée d'Eyne». *Bull. Soc. Bot. Fr.* (Sess. extr. Prades-Mont-Louis), 19: CII-CVIII. Paris.
- R. FRITSCH. 1966. «La Cerdagne (Pyrénées-Orientales). III. La vallée d'Eyne (11 juillet 1968)». *Bull. Soc. Amat. Jard. Alp.*, 4(57): 204-212.
- H. GAUSSEN. 1933. «Coup d'oeil sur la végétation des Pyrénées de l'Ariège, de Cerdagne et de l'Aude». *Bull. Soc. Bot. Fr.*, 80: 841-848. Paris.
- H. GAUSSEN. 1972. *Carte de la végétation de la France, feuille 78, Perpignan (1:200.000)*. CNRS. Tolosa de Llenguadoc.
- H. GAUSSEN. 1938. «Note sur l'importance de la Cerdagne comme limite». *Bull. Soc. Bot. Fr.*, 85: 105-110. Paris.
- G. GAUTIER, G. 1898. «Catalogue raisonné de la flore des Pyrénées-Orientales». *Soc. Agric. Scient. Litt. Pyrén.-Or.*, 555 p. Perpinyà.
- P. MONTERRAT. 1960. «El viaje de Bentham a Barcelona y Rosellón». *Publ. Inst. Biol. Apl.*, 31: 129-142. Barcelona.

La Hispaniola sota terra: la Cueva del Fun Fun

Ferran Alexandri

bem, hi continuen fent coses amb la col·laboració de diverses ONG, tant andaluses com dominicanes. Anàlogament, hi ha constància d'espeleòlegs francesos (*Spelunca*, 54), que, encara que no van tenir gaire sort pel que fa a l'exploració, van realitzar una gran labor en l'estudi i reconeixement de les pintures rupestres dels indis taïns, fins que aconseguiren que el govern dominicà dictés mesures de protecció.

EL PAÍS TAL COM ÉS

La República Dominicana està situada a l'illa de la Hispaniola, ocupant-ne dos terços, ja que limita amb Haití a l'altra banda. Ens trobem a l'arxipèlag de les Antilles, molt a prop del tròpic de Càncer. Al nord, l'oceà Atlàntic, i al sud, el mar Carib. La geografia dominicana és d'una varietat diversa. Hi ha un gran contrast que va de les altes muntanyes de la Cordillera Central, com el Pico Duarte de 3.175 metres (i que conforma la major elevació de tot el Carib), amb els frondosos boscos tropicals oberts, relativament baixos i caducs, fins als boscos nebulosos i les àrides zones ermes o les típiques platges caribenyes. Tot i que el clima sol ser estacionalment bastant sec, d'una temperatura mitjana de 25 °C, l'escarpada orografia de la República Dominicana fa que l'aire marítim s'elevi, es refredi i alliberi la seva humitat en forma de ruixats, i així, les selves humides creixen als pendents de les muntanyes i

Durant l'abril de 1995 un equip de l'ERE del Centre Excursionista de Catalunya, format per Martí Romero, Toni Nubiola i qui us escriu aquestes ratlles, anà fins a la República Dominicana, a l'illa coneguda amb el nom de la Hispaniola o l'Espanyola, per tal d'avaluar-ne l'activitat espeleològica i visitar algunes cavitats de l'illa. L'interès principal se centrava en la Cueva del Fun Fun, considerada la cova més gran de les Antilles, amb un recorregut total que supera els vuit quilòmetres.

L'activitat i la investigació espeleològica a la República Dominicana no ha estat seriosa fins a la dècada dels vuitanta, quan dues expedicions estrangeres, formades per italians i canadencs, exploraren les principals zones càrstiques de l'illa, entre les quals hi havia la famosa Cueva del Fun Fun. Fem-ne una mica de ressenya:

1986 – L'expedició italiana «Santo Domingo'86», organitzada pel Circolo Speleologico e Idrologico Friulano, treballà la zona del parc nacional d'Haitises i el carst litoral de Santo Domingo. És l'estudi més científic i més ben elaborat que tenim actualment, i també van aixecar l'únic esbós topogràfic de la Cueva del Fun Fun. Publicaren els seus estudis en la revista *Mondo Sotterra-*

neo, any X, 1988-1989. Posteriorment exploraren la serra de Neiba i la serra de Batoruco, d'una gran potencialitat càrstica, i on es troba el desnivell màxim de les Antilles.

1987 – Expedició canadenca que explorà la Cueva del Fun Fun i el Sumidero del Río de Los Lobos. Publicaren el seu estudi a *The Canadian Caver*, 19, 1, 1987, amb una acurada topografia.

En els anys 1991-1992 es dugué a terme un altre treball de camp, també al parc dels Haitises, a cura de la Sociedad Espeleológica Geos, de Sevilla, durant tres campanyes, i amb un total de més de trenta-nou cavitats topografiades. Publicat en les *Actas del VI Congreso Nacional de Espeleología*. Pel que sa-

Hi ha trams en què el riu Almirante cobreix la base de les galeries de la Cueva del Fun Fun. Foto: Toni Nubiola.

turons del carst, i els manglars poden desenvolupar-se a la franja litoral.

I encara hi trobem grans fenòmens hidrològics, com el Lago Enriquillo, d'una extensió de 200 km², a la serra de Batoruco, situat en una depressió a 40 metres sota el nivell del mar, el llac més gran de les Antilles, amb tres illes al seu interior, i amb una salinitat tres vegades superior a la del mar. El Lago Enriquillo és interessant pel seu aspecte faunístic: hi viuen més de cinquanta espècies d'aus, però, sobretot, destaca perquè és la major reserva del món del cocodril americà.

Quant al conreu, observem l'existència de mango, que encara que sigui oriünd de l'Índia, ha esdevingut corrent als tròpics i, en general, a la República Dominicana és molt abundant en àrees de conreu i boscos, amb un creixement espontani. El tamariu és també una espècie abundant a l'illa. Però potser el que més hi destaca és el conreu del cacau, una planta cauliflora, originària de l'Alt Amazones, en la qual els seus fruits grans creixen directament sobre la tija, com és corrent també en els fruits del papaier i d'altres espècies tropicals, cosa que li confereix un to exòtic. També és considerable el conreu de la canya de sucre, d'on s'extreu el rom —el producte nacional del país, amb les conegudes marques de *Brugal* o *Barceló*—, la banana, i la palmera d'oli (o *palma real*, com l'anomenen els do-

minicans): els seus petits fruits agrupats en infructescències, un cop premsats produeixen oli. Vet ací els principals productes que s'extreuen en aquesta zona de les Antilles.

UNA MICA D'HISTÒRIA

Cristòfor Colom descobrí l'illa el 5 de desembre de 1492, la prengué en nom dels reis de Castella i Aragó i li donà el nom de la Hispaniola, segons sembla, a causa de les hipotètiques semblances amb Espanya; encara que els indígenes anomenaven l'illa Haití, que etimològicament vol dir «terra alta muntanyenca» o «muntanya cònica», cosa que és el que més s'assembla a la geografia illenca als ulls del visitant. L'illa estava poblada per una cultura primitiva, la dels indis taïns, que vivien en assentaments o poblats formats per barraques. Conreaven la terra amb la iuca, base alimentària de la cultura taïna i que s'ha conservat fins avui dia a la Dominicana. Els taïns eren una raça més o menys hospitalària, però d'ençà de l'arribada dels espanyols i de la seva voluntat de sotmetre'ls per mitjà de la barbàrie, estigueren sempre en lluites constants. Fou l'inici de la colonització i que culminà, pràcticament, amb la progressiva extinció dels taïns.

Avui, la capital, Santo Domingo, com totes les capitals tercermundistes, és una ciutat càdica i silvestre, d'un ur-

banisme aberrant, d'una estranya combinació de barraquisme amb construcció d'obra pseudoluxosa. De les barraques passem als ministeris, xalets o hotels de la Zona Colonial, el centre d'interès nacional. Diuen que la ciutat va ser fundada cap al 1496 per l'*adelantado* Bartolomé Colom, germà del descobridor; fou, doncs, el primer assentament espanyol a les noves Amèriques. Santo Domingo està partida per l'Ozama, un riu de 148 km, per bé que no és el més gran del país, que mor al mar Carib. Fou també el riu que inspirà Vicenç Riera Llorca en la seva novel·la *Tots tres surten per l'Ozama*, en la qual ressenyava la duresa de l'exili català durant la darrera postguerra espanyola a la capital de la República Dominicana, l'aleshores Ciudad Trujillo.

Sembla que en un principi Santo Domingo veié l'esplendor de l'or, fins que la pirateria, el saqueig, la colonització francesa i la invasió d'Haití colpiren aquesta part de les Antilles. Fou al segle XIX quan arribà la independència, el 27 de febrer de 1844, gestada per l'acció d'una societat secreta: La Trinitaria, fundada per Juan Pablo Duarte, avui dia considerat com un heroi nacional i pare de la pàtria dominicana.

En el nostre segle convé fer esment de la revolució de 1930, que donà el poder a Rafael Leónidas Trujillo; el país prosperà relativament, malgrat que se suprimí l'oposició a través del terror, i

el nom de la capital fou canviat en honor del dictador. Fou un mandat esquitxat pel terror i les matances, però el 1961, essent president Joaquín Balaguer, Trujillo va ser assassinat prop de la capital. El fet afavorí un aixecament popular que féu caure el govern de Balaguer i aconseguí la presidència l'esquerranós Juan Bosch, enderrocat al cap de set mesos. De nou, el 1965 esclatà a Santo Domingo un moviment civil i militar que pretenia tornar el poder a Bosch, fet que obligà els americans a intervenir-hi, per tal d'intentar acordar els revolucionaris. A la fi, les eleccions de 1966 donaren el triomf a Balaguer. Avui dia, quan escrivim aquestes ratlles, l'estat es constitueix en república democràtica i el seu president és encara l'octogenari Balaguer, i el seu principal opositor també l'octogenari Juan Bosch.

LA CUEVA DEL FUN FUN (CAPOTE, HATO MAYOR)

La República Dominicana està fragmentada en 29 províncies i un districte nacional. Ens dirigim a la província d'Hato Mayor, i a la seva capital, també anomenada Hato Mayor, a la Cordillera Oriental, banyada per l'oceà Atlàntic, i la badia de Samaná. És l'únic lloc de tota la província on podem trobar queviures, material d'urgència (com ara piles), o bé un excel·lent restaurant i un hotel de condicions molt modestes.

A la província d'Hato Mayor, en un llogarret anomenat Capote, és on està situada la gran cavitat que perseguim, la Cueva del Fun Fun. El terreny és muntanyós, amb una peculiar combinació de les zones de conreu amb la selva humida.

Situació. Capote és un petit nucli habitat en un indret de muntanya, constituït per un *colmado*, és a dir: una tenda d'ultramarins, que també serveix de bar, i quatre barraques, i amb alguns camps vedats que es dediquen al conreu del cacau o la banana. Per a arribar-hi hem de partir de la capital, Hato Mayor, tot prenent la carretera que va fins a Capote, sortosament asfaltada. Un cop arribats, el millor és preguntar, perquè si bé el camí és fàcil de localitzar, cal travessar finques o tancats, la qual cosa pot ocasionar-nos algun ensurt, ja que

la gent responsable sol anar armada. Ens fem acompanyar per un natural del país i, en poc menys de trenta minuts, arribem a la boca de la cova.

Heus aquí, doncs, detalls exactes: venint d'Hato Mayor i en arribar a Capote, abandonem la carretera per agafar una pista a mà dreta que mena fins a una casa d'obra. Allí deixem el cotxe. Anem seguint el camí fins a travessar un planell amb una barraca al fons, propietat tancada, en direcció al riu Almirante. Descendim fins al riu en una clotada perceptible, que mena fins a la boca inferior. Remuntem el riu per un sender selvàtic i pedregós, molt humit i de vegetació espessa, fins que localitzem la gran boca superior i entrada principal de la cova. El camí, des del cotxe, està molt traçat.

La Cueva del Fun Fun és molt coneguda pels habitants de Capote i, en general, per tothom a la província d'Hato Mayor. Això ho demostra el fet de l'altruisme de la gent per indicar-nos el lloc i acompanyar-nos-hi. També perquè a la cova hi ha la presència de *graffiti* per les parets de l'entrada, alguns dels quals, segons sembla, prou antics.

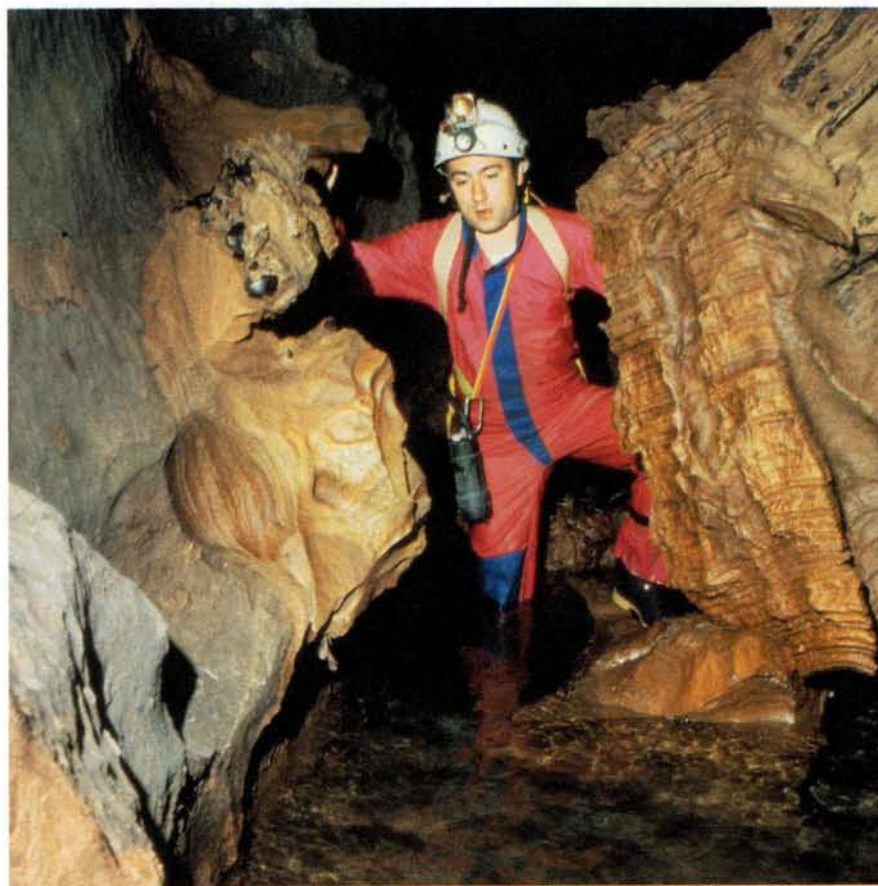
Característiques. La boca superior té una base de 18 m i una altura de 30 m i està situada a una altitud de 90 m. Hi sorgeix el riu Almirante, el qual, durant l'estació de les pluges pot ocupar enterament la base. El recorregut total és de més de vuit quilòmetres, segons l'estimació que féu el grup espeleològic canadenc, seguint el curs del riu, però és

Secció de la boca superior de la Cueva del Fun Fun (Capote, Hato Mayor), de dimensions de 18 m de base per 30 m d'altura. Foto: Toni Nubiola.

gairebé segur que podria augmentar-se.

La Cueva del Fun Fun està separada per dos trams de galeries de recorregut desigual. El tram principal és el més ample i llarg, de dimensions molt grans, comparable a la famosa Cueva de Cullalvera (Ramales de Vitoria, Santander). Seguim el primer tram, el més llarg, que remunta en sentit ascendent el riu Almirante, amb un cabal no homogeni, cosa que provoca grans badies o amples platges de sorra en els marges dels meandres. Fins ara notem una massiva presència de guano, produïda per una important i aclaparadora colònia de ratpenats, centenars de milers, que ens acompanyaran durant tota la cavitat, produint una cridòria fascinant i, de vegades, desorientadora.

Al cap d'uns mil metres de recorregut, i a una altitud de 105 m, la galeria desemboca en un llac, anomenat llac de l'Anguila per l'expedició italiana (1986), de 200 m de llargada, que cal superar nedant per a continuar l'exploració. Vam observar en aquest llac un enorme peix semblant a una anguila (d'aquí el seu nom) d'una llargada de prop d'un metre, que, aparentment, no és perillosa, malgrat l'ensurt de la seva sobtada aparició. El llac de l'Anguila

Remuntant el curs ascendent i vigorós del riu Almirante, en el seu pas subterrani per la Cueva del Fun Fun. Foto: Toni Nubiola.

pot superar-se amb bastant facilitat si es disposa d'un bidó per a flotar, ja que convé nedar d'una tirada per aigües que presenten una profunditat de 7 m en el seu punt més baix. Un cop superat el llac, la cavitat continua el curs ascendent, i cada cop més vigorós, del riu Almirante, i culmina amb un sifó terminal o bé en una galeria taponada per materials. Hi ha algunes galeries limítrofes al curs del riu que segueixen camins paral·lels o bé fan alguns revolts fins que moren, les quals destaquen per la seva sequedat.

En línies generals, la cavitat no presenta gaires dificultats i no requereix material d'espeleologia vertical. És destacable l'alta temperatura de l'ambient (24 °C i 23,5 °C l'aigua), unida amb un grau d'humitat del 100%, cosa que provoca una singular olor de descomposició, típica de les coves tropicals.

Bioespeleologia. La Cueva del Fun Fun és interessant des del punt de vista biològic per la gran varietat de fauna present, tant hipogea com epigea, que viu ocasionalment en el món subterrani de la cavitat, com sol passar en la majoria de coves tropicals. Delamare Deboutteville i Juberthie (1975, veg. *Mondo Sotterraneo*, 1989) han assenyalat a la Cueva del Fun Fun la presència de nombrosos decàpodes, com ara els crustacis: ciclòplids i harpacticids; i nematodes (un grup de cucs del gènere *filària*, espècies paràsites que viuen a l'aigua i a les zones humides), a més a més de peixos amb ulls, pel que fa a la fauna aquàtica. Després, una considerable abundància d'aràcnids (àcars, *pholícidae*, amblipligis i opilions) i d'insectes: col·lèmbols, ortòpters i dípters, pel que fa a la fauna terrestre, al marge de la nombrosa colònia de ratpenats.

Els decàpodes que hi veiérem foren una gran quantitat de crancs a les ribes del riu Almirante, en el seu tram subterrani, que no pas a l'exterior, de dimensions diverses, alguns de molt grans, semblants al bou de mar o a un cranc terrestre que, segurament han trobat un

bioma alimentari més abundant dins la cova que a fora; també unes gambes d'ulls vermells lluminosos, amb un braç en forma de pinça.

Els quiròpters o ratpenats, la fauna més visible d'aquesta gran cavitat, s'alimenten del món exterior, però fan servir la Cueva del Fun Fun únicament com a lloc de descans i hivernada; per això constitueixen una font molt important d'entrada de matèria orgànica. Els seus excrements, que encatifaven les galeries, són un recurs alimentari per a totes les espècies d'artròpodes que hi viuen, i al seu torn, aquests serveixen d'aliment per a d'altres espècies del sistema cavernícola. Els ratpenats no són l'única font d'entrada de matèria orgànica a les coves, però la seva abundància i l'hàbit de concentrar-se en un gran nombre fan que siguin clau per a comprendre el funcionament ecològic de la Cueva del Fun Fun, on la seva presència és massiva.

La Cueva del Fun Fun, malgrat situar-se en una zona tropical d'elevades temperatures i altíssima humitat, fa que la seva pròpia temperatura, de 24 graus centígrads, sigui estable i relativament temperada en comparació amb l'exterior. Per tant, és lògic que s'hagi convertit en un refugi d'elements de la fauna hipogea i també epigea, els quals són o eren abundants en el món exterior en països menys càlids i humits. L'especiació deguda a l'aïllament dóna lloc a neoendemismes que se sobreposen a aquests paleoendemismes o relictos de faunes més esteses antigament o en d'altres llocs, configurant uns conjunts faunístics bàsics per a entendre la història dels canvis en l'ambient exterior.

Durant la nostra visita vam capturar espècies d'aràcnids: aranyes i amblipligis. L'amblipligi és una de les bèsties més curioses de la cova: presenta un aspecte terrorífic per la seva gran proporció (alguns exemplars, amb totes les potes esteses, poden arribar als 40 cm), proveït d'uns poderosos pedipalps premsors per a capturar i trinxar les preses; però és ben inofensiu per als homes, no pas així per als insectes, que constitueixen la seva presa habitual. Els amblipligis són un grup d'aràcnids independent i diferenciat entre si, però en general es caracteritzen perquè presenten l'abdomen dividit en segments i

unit al cefalotòrax per mitjà d'un pedicel. No disposen de quel·licers amb verí, com les aranyes, i presenten una estructura flagel·lada del seu primer parell de potes (en té quatre, com tots els aràcnids) i que utilitza amb funció sensorial. Són animals nocturns i la majoria viuen a les coves, en quantitats ingents. A la República Dominicana, d'aquest animaló en diuen *Tarántula de las Cuevas* (nom prou encertat, justament perquè les taràntules comunes, en no ser pròpiament aranyes, tampoc no són verinoses). Vam observar-ne grans quantitats a l'interior de la cavitat. El fet que els amblipigis tinguin una descendència nombrosa és degut al fet d'estar molt exposats a ser víctimes d'altres depredadors, però el nombre de descendents possibilita que en sobrevisquin bastants.

També és molt abundant una espècie d'ortòpter pertanyent al subordre *Ensifera*, de la família *Grillidae* (semblant a una mena de grill), que també vam capturar. La seva presència era apassionant, arribant a omplir parts senceres de la cova.

Conclusions. La Cueva del Fun Fun constitueix un sistema subterrani de 8 km (o més) de desenvolupament, ex-

cavat en calcàries, és la cavitat més extensa en recorregut de la República Dominicana i una de les més grans de les Antilles. Bàsicament, es tracta d'un curs hipogeu del riu Almirante, el qual en arribar al paquet calcari s'engoleix sota terra, i ha excavat al llarg dels anys la gran galeria de la cavitat. Un parell de grans i llargs conductes s'uneixen quasi perpendicularment al principal eix de drenatge i semblen generats per circulacions provinents de torrents exteriors, actualment temporals, que, tal com el riu Almirante, així que troben materials carstificables transformen el seu curs en subterrani.

LOS TRES OJOS

Amb aquest curiós nom localitzem un sistema càrstic, de caire turístic, que apareix a mig camí de l'autopista que va de Santo Domingo a l'aeroport internacional de Las Américas. És interessant comentar-ne els detalls perquè es tracta d'un indret curiós i de gran bellesa.

Amb un desenvolupament de 400 m excavat en calcàries, està constituït per una sèrie de llacs (*ojos*) que comuni-

Sistema càrstic de Los Tres Ojos.

Una vegetació exuberant recobreix les parets calcàries d'aquests llacs interns.

Foto: Ferran Alexandri.

quen amb galeries actives o fòssils. El seu interès radica avui dia en la bellesa d'algun d'aquests ulls, proveïts d'una impressionant vegetació tropical humida que cobreix les parets calcàries, i en la presència d'aus i peixos aquàtics.

Los Tres Ojos forma part d'una de les coves naturals banyades per un riu subterrani d'aigües transparents. Aquest riu forma al seu pas diverses llacunes, que, juntament amb les formacions estalagmítiques i estalactítiques, configuren un paisatge interessant per la seva bellesa.

A fora a l'entrada s'hi ha establert un curiós comerç de figures d'imatgeria taïna, en forma d'ídols, esculpides en concrecions calcàries de les Cuevas del Camilí, molt a prop de Los Tres Ojos, cosa que no deixa de sorprendre, ja que es contribueix a la destrucció del material càrstic del sistema esmentat.

En BTT a l'entorn de la Mussara

Joan M. Vives i Teixidó

torna per la carena des del coll de Capafonts. Podem gaudir del contrast entre les boscúries d'alzinar i boix amb els carenars pelats i els boscos de repoblació, així com d'un extens panorama des de l'Albiol, la Mussara i Picondanran, talaia de la vall de Capafonts. Aquesta excursió es pot qualificar de dificultat mitjana. Passem per tot tipus de camí; en general, les pistes són pedregoses; però no presenten pujades sobtades. També hem de fer trams a peu; un en la primera part de la carena des del coll de Capafonts i un tros del descens fins a l'Albiol, que fem per un camí amb minses restes d'empedrat.

El segon itinerari transcorre pel sector oest dels Motllats. Aquest itinerari ens permet recórrer bonics indrets dels

Amb el nom de muntanyes de Prades s'engloba un complex conjunt de relleus que formen un grup muntanyós a cavall de les comarques del Baix Camp, Alt Camp, Conca de Barberà, Priorat i les Garrigues. Al sud d'aquest conjunt de muntanyes, abocat cap al pla del Baix Camp i el Tarragonès, trobem les ruïnes del poble de la Mussara. Aquest antic municipi, annexat a Vilaplana, ha estat posat, moltes vegades, com a exemple del despoblament rural. Aquest fet és remarcable si ens adonem que l'església està datada al 1869.

El terreny per on transcorren els itineraris és situat al sud de Prades, en el perímetre comprès entre els pobles de la Febró, Capafonts, Mont-ral, l'Albiol i Arbolí. La situació d'aquests pobles és al voltant dels set-cents o vuit-cents metres d'altitud; aquesta línia imaginària ens determina l'altiplà dels Motllats, limitat per cingleres que desapareixen cap al sector d'Arbolí, i que s'uneix pel coll de Capafonts a la resta de muntanyes de Prades. Dins d'aquest perímetre trobem el poble de la Mussara.

El primer itinerari és un recorregut variat que travessa l'extrem oest dels Motllats en direcció S-N i després re-

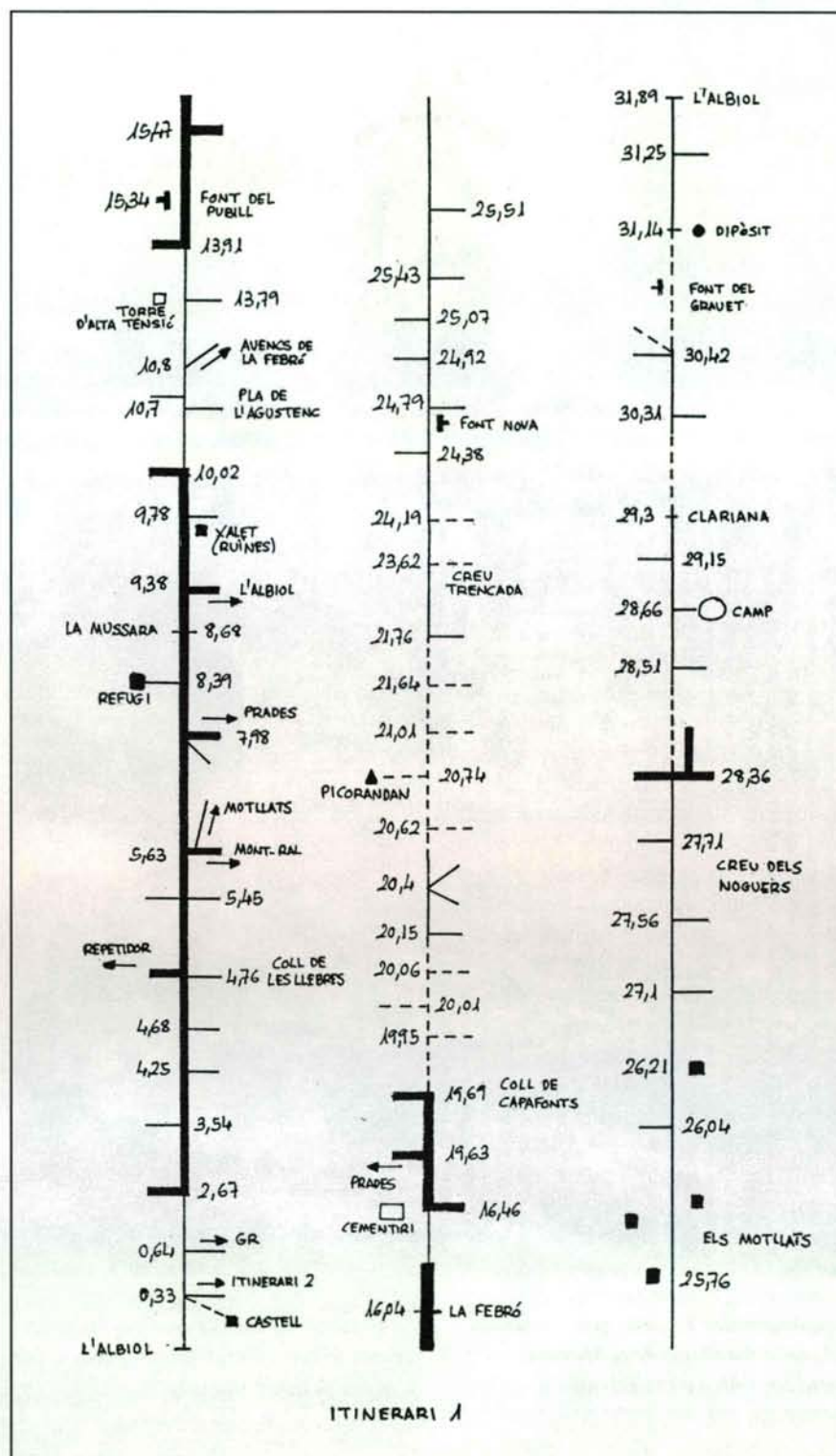
*La Creu Trencada, construïda amb restes de munició de la guerra civil espanyola.
Foto: Joan M. Vives i Teixidó.*

SIGNES UTILITZATS EN ELS CROQUIS

CARRETERA / PISTA ASFALTADA	—
PISTA	—
CAMÍ	- - -
CONSTRUCCIÓ	■
FONT	+
TANCA / CADENA	x x
TORRENT	~~~~~
CIM	▲

boscós d'aquest sector. Coneixerem els llogarrets de l'Aixàbiga i el Bosquet, i ascendirem al puig Pelat. Aquest cim és la màxima elevació dels Motllats; planer per un costat i encinglerat per l'altre, domina un curiós sector rocós amb boixos. Aquest paisatge contrasta amb les boscuries que hi ha una mica més enllà. El panorama que dominem és magnífic; cap al nord destaca el tossal de la Baltassana, la carena que va cap a la Mola d'Estat amb el llogarret dels Cogullons i la serra de la Guàrdia. També destaca el sector planer dels Motllats, cobert d'alzinar. Cap a l'oest veiem el Picondaran i el Montsant, més llunyà. Més propers veiem Mont-ral, la vall per on hem pujat i la Mussara. Més llunyanes veiem, cap a l'oest, la serra de Llaberia, les muntanyes de Vandellòs i el mar. Cap a l'est podem veure Valls, el cogulló de Cabra i, si el dia és bo, Montserrat. És obligada la visita al curiós pont d'en Goi, una arcada natural per on passa el camí que baixa a Capafonts. Aquesta excursió és de dificultat mitjana baixa; malgrat que hi ha trams a peu i que algun tros de pista és dolent, no presenta gaire dificultat i, a més, el recorregut és curt.

El tercer itinerari ens porta a fer un recorregut entre les cingleres des de l'Albiol fins a Arbolí. El retorn, el fem seguint la carena que hi ha sobre la Mussara i que limita els Motllats pel sud. Durant el recorregut entre cingleres, el panorama és canviant; el mar, Vilaplana, Alforja, el santuari de Puigcerver, el castell d'Escornalbou, Llaberia i Montsant. En aquesta primera part del recorregut podem veure moltes ca-

ses abandonades. Un cop som a Arbolí, ascendim cap al turó de Gallicant, des d'on tenim un extens panorama del Montsant, Cornudella, el pantà i Siurana, que destaca encinglerada. Als peus del turó trobem el llogarret de Gallicant, completament en ruïnes. Abans d'enfilarnos a la carena, descendim a un dels indrets més feréstecs d'aquestes mun-

tanyes: el Gorg. El recorregut per la carena és completament boscós, dominat pel pi roig amb boix, alguns roures i aurons. Aquest itinerari és difícil; només el recomanaria a les persones a qui no fa res haver d'anar amb la bicicleta al coll. Hem d'anar a peu en diferents punts del recorregut: a la baixada cap al torrent de les Tosques, a la pujada des d'Arbolí al

*Una imatge de l'Església mig enrrunada del poble abandonat de la Mussara.
Foto: Joan M. Vives i Teixidó.*

peu del puig de Gallicant i a l'ascensió al cim, descens al Gorg i pujada fins a la carena de la Mussara. Les pistes estan en força bon estat i el desnivell no és gaire gran, però el fet d'haver-hi trams a peu el converteix en un recorregut dur.

Finalment, cal dir que els itineraris coincideixen en uns quants punts i, per tant, es poden combinar.

ITINERARI 1

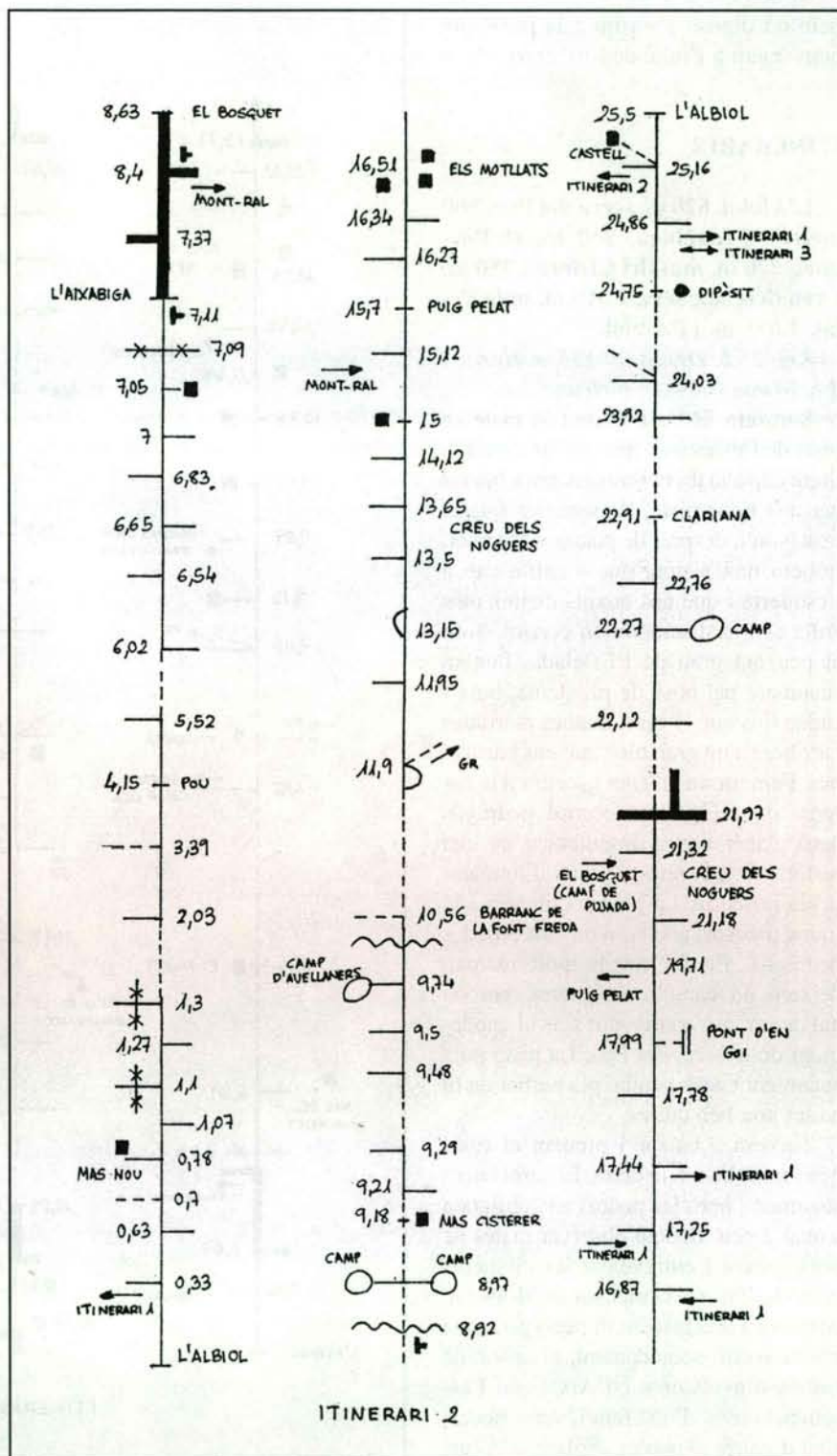
L'Albiol, 820 m, coll de les Llebres, 980 m, el Coll, 950 m, la Mussara, 977 m, pla de l'Agustenc, 990 m, la Febró, 750 m, coll de Capafonts, 950 m, el Picondaran, 990 m, la Creu Trencada, 1.010 m, font Nova, 1.000 metres, Creu dels Noguers, 1.010 m, i l'Albiol.

Km: 31,39. Desnivell: 647 m. Horari: 3 h 15 min (82% en bicicleta).

L'Albiol és un llogarret des d'on es domina un extens i magnífic panorama sobre el Baix Camp, Tarragonès i el mar. Al damunt es drecen les ruïnes del castell, des d'on el panorama és millor. L'itinerari comença en el mirador situat al davant de l'església; passarem per darrere seu i pel davant de l'ajuntament i una font, tot sortint del poble. Anem per una bona pista que ens situa en un collet, on deixem, a la dreta, la pista de l'itinerari 2 i a l'esquena, el corriol que s'enfila al castell (10 minuts per a anar i tornar); hi ha un indicador del Camí de Sant Jaume (GR 65-5). Efectuem la primera part del recorregut entre un bosc de pi blanc amb diferents espècies (roure, alzina). Sortim a la carretera que puja de Vilaplana; aquesta carretera, amb revolts, supera el nivell de cingles fins a passar a l'altura del repetidor de la Mussara. Arribem a l'encreuament de carreteres (Reus, Mont-ral, Prades) i girem a l'esquerra. Passarem pel davant de diferents masies enrunades i veurem l'esperó rocós on està situat el poble de la Mussara. En arribar a la carretera que hi mena girem a l'esquerra i pugem suament fins a la plaça situada al davant de l'església. Abans d'arribar-hi deixem, a l'esquerra, el nou refugi de la Diputació. Del poble de la Mussara només queden les parets de les cases, plenes de bardisses, però el campanar encara aguanta (per a quant temps?) els embats del temps. És bo enfilar-se fins a l'antic refugi de les Airasses que ocupa el punt culminant, des d'on tenim un bon panorama de la plana. Hi ha un monòlit del Centre de Lectura de Reus dedicat a Sant Bernat de Menthon i a Josep Iglésies.

Retornem a la carretera i la seguim encara una mica més fins a trobar una pista que, amb poc desnivell, ens situa al pla de l'Agustenc. Aquest collet és un magnífic pla herbat amb pi roig. La baixada per l'altre vessant es fa per una pista dolenta i pedregosa, que, com moltes altres de la zona, van ser afectades pels aiguats de la tardor de l'any 1994 i que a l'estiu del 1995 s'estaven adobant, això pot fer que la pista sigui més bona. Sortim a la carretera i tirem cap a l'esquerra. Abans d'entrar a la Febró trobem la font del Pubill. En arribar

al poble (carrer de Baix) tirem cap amunt per un carrer molt costerut i passem pel davant de l'església. Sortint del poble, la pujada continua per un camí formigonat fins a sortir, de nou, a la carretera, al costat del cementiri. Ens hem tornat a enfilar i dominem un bon panorama, ben boscat, amb el puig de Galllicant enlairat al fons de la vall. Abans d'arribar al coll de Capafonts, deixem la carretera que va a Prades i, girant a la dreta, ens situem al coll, que no té gens de panorama. Aquí retrobem els senyals del GR 65-5 i el prenem, començant el recorregut per la carena. Primerament, el sender s'enlaira decidit per a arribar, tot seguit, a un indret força descarnat i on conflueixen uns quants camins. Sortim a un camí ample que ens fa pujar a un petit coll; aquí, per primer cop, tenim una bona perspectiva de la carena. La roca calcària domina arreu i aquest sector recorda molt un paisatge del Montsant. Ara anirem una estona a peu fins a situar-nos en una bifurcació des d'on podem pujar al Picondaran (10 minuts per a anar i tornar). Aquest turó, poc destacat per aquest vessant, és un magnífic mirador de la vall de Capafonts i la Mola d'Estat. La roca domina arreu, però al turó hi ha un cinturó de carrasca. De nou al camí, continuarem a peu o en bicicleta, segons l'estat del camí; a la valleta de la dreta veurem uns solitaris camps d'avellaners. Després d'una estona per corriol, aquest es converteix en una pistota que va pujant suaument. L'alzinar amb boix torna a aparèixer. Arribem a la Creu Trencada, indret on una gran alzina conviu amb una creu feta de metralla i un pessebre fet amb restes de motos. Hi ha un indicador de GR. La pista té una certa tendència a anar pujant. A l'indret de la font Nova, que queda a la dreta, un xic separada, trobem un tram malmès. En pujada arribem a tres xalets (dos estan en ruïnes) i més endavant passem pel davant d'un altre; això és el que queda de la urbanització dels Motllats, situada en una carena força desolada. La pista fa una baixada forta i pedregosa en algun tram i continua per una valleta; a l'esquerra tenim una antena i el cim del puig Pelat (als seus peus hi ha un turó rocós i punxegut). Ens enfilem fins a la Creu dels Noguers, on deixem els senyals del GR 7. Fem una baixada molt

ràpida fins a l'encreuament de carreteres (Reus, Mont-ral, Prades). Des d'aquí podem baixar pel mateix camí de pujada o bé seguir el GR 65-5, que va cap a l'esquerra. El corriol ens fa sortir a una pista que seguim fins que s'acaba en una clariana. Després s'endinsa al bosc i podem anar en bicicleta, tret d'algun tram puntual. Domina el

boix amb alzines, aurons i roures. Sortirem a una pistota que s'acaba tot seguit i, ja a peu, baixem un grauet. En un indret on hi ha unes pedres planes, la vegetació ens permet tenir un bon cop de vista de l'Albiol, la Selva del Camp, el puig d'en Cama i Reus. Una mica més avall, a l'esquerra, hi ha la font del Grauet (no visible des del camí). Tro-

bem un dipòsit i sortim a la pista que hem seguit a l'inici de l'itinerari.

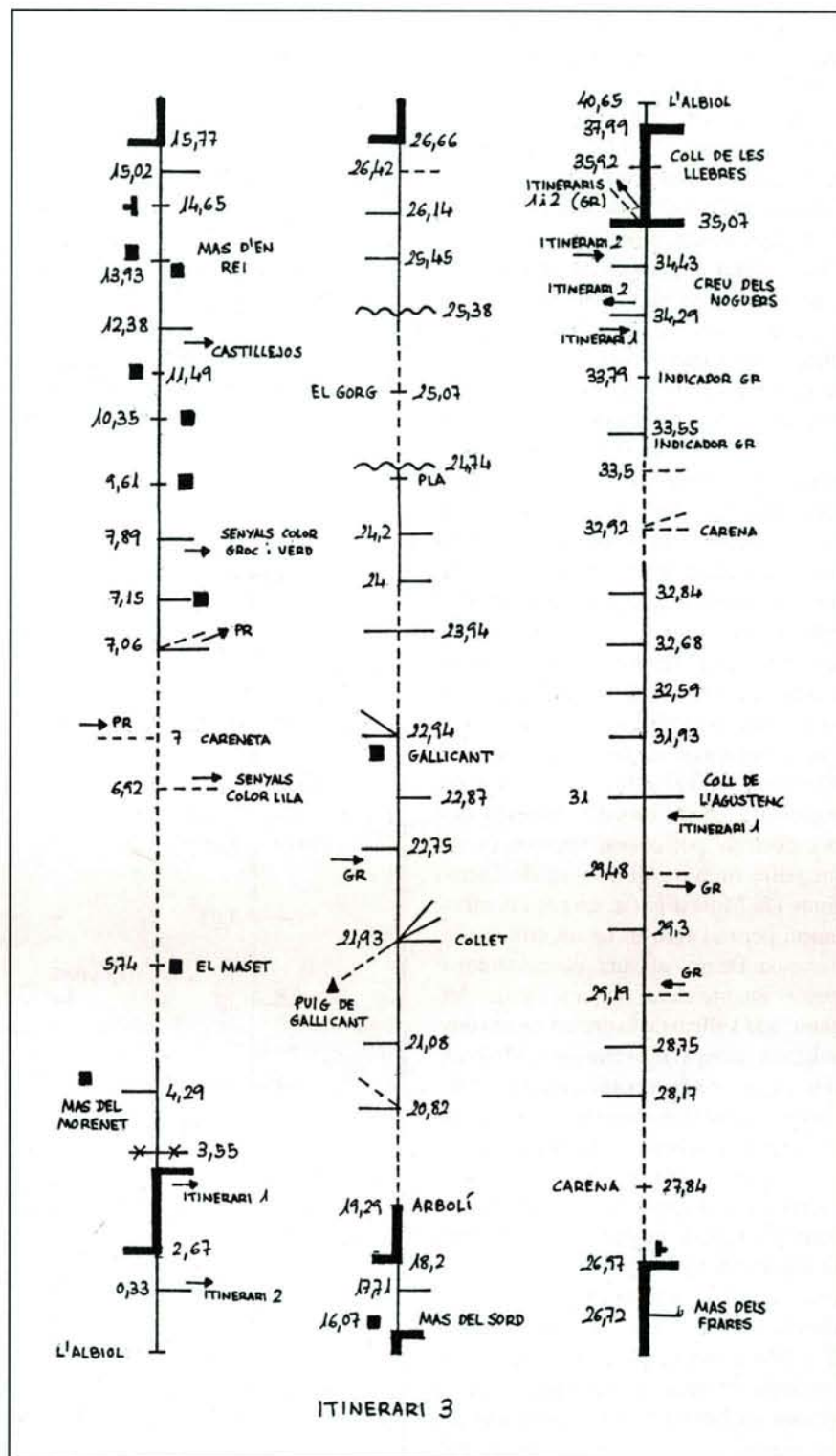
ITINERARI 2

L'Albiol, 820 m, serra del Pou, 900 metres, l'Aixàbiga, 750 m, el Bosquet, 770 m, mas del Cisterer, 780 m, Creu dels Noguers, 1.010 m, puig Pelat, 1.075 m, i l'Albiol.

Km: 25,5. Desnivell: 555 m. Horari: 3 h 30 min (64% en bicicleta).

Sortirem de l'Albiol per la mateixa pista de l'itinerari 1. En arribar al collet, tirem cap a la dreta i comencem a baixar per una bona pista. Passem per sota el mas Nou i, després de passar un torrent, trobem una pistota que s'enfila cap a l'esquerra i que uns quants metres més enllà es transforma en un corriol. Som al peu del grau de l'Estelada. Pugem suaument pel bosc de pi, alzina, boix i càdec fins que el camí fa unes marrades i arribem a un gran bloc que ens barra el pas. Fem un tros planer i sortim a la carena, on seguim un corriol pedregós però planer fins a desembocar en una pistota. Continuem per dins d'una atapeïda boscúria. La pista és planera i té trams rocósos, així com un curt pujador pedregós. En un revolt molt marcat, deixem un camí a l'esquerra, per on baixarem; ara continuem fins al capdamunt de la serra del Pou. La pista puja suaument i acaba en un pla herbat on hi ha un pou ben curiós.

Tornem a baixar i prenem el camí que ara trobem a la dreta. El camí baixa suaument, però les pedres ens obliguen a anar a peu. Podem observar mates de boix grèvol i entreveiem les cingleres dels Motllats i el campanar de Mont-ral. Arribem a una pista molt pedregosa que ens fa sortir, sobtadament, al costat de camps d'avellaners i l'Aixàbiga. Passem pel costat d'una font i, sense necessitat d'entrar al poblet, arribem a la carretera. Ara se'ns fa evident l'extens pla dominat pel llogarret de Mont-ral. Per asfalt arribem al Bosquet (hi ha una font a la desviació que puja al poble). Només entrar al veïnat, hem d'anar a peu seguint el GR 7, que passa per sota una casa. Passem un rierol (hi ha una font) i arribem al mas Cisterer. Baixem per una pista, però la deixem tot seguit, per continuar pel GR fins a desembocar en

una altra pista que va pujant per la pineda fins a passar un torrent, on s'acaba. El GR tira cap a la dreta per un corriol. La pujada es fa per un bosc variat amb abundor de boix i on destaquen mates de boix grèvol i uns grans teixos. Quan sortim del bosc veiem les cingleres del puig Pelat (a la dreta). El camí es fa ample i fa uns revolts que el GR talla, però

ja podem anar en bicicleta sense necessitat de seguir els senyals. Trobem bonics indrets de bosc i sortim a la Creu dels Noguers. Aquí enllacem amb l'itinerari 1 i el seguim en sentit invers en direcció als xalets dels Motllats; tram de pujada pedregós. Una mica més enllà del primer xalet, trobem a la dreta una pistota que, suaument, ens portarà a

l'ampli cim del puig Pelat. Des del puig Pelat retornarem a l'Albiol seguint el mateix camí de l'itinerari 1.

Com a complement podem anar a visitar el curiós pont d'en Goi. Hem de continuar cap als altres xalets i girar a l'esquerra. En la propera bifurcació tirem a la dreta i a continuació a l'esquerra (enllaç amb l'itinerari 1). Arribem a una bifurcació on hi ha un roc amb senyals de pintura. Tirem cap a la dreta i, baixant una mica, entreveurem el pont a la dreta. Hem de baixar-hi a peu.

ITINERARI 3

L'Albiol, 820 m, el Maset, 750 m, mas de l'Adrià, 810 m, mas d'en Rei, 790 m, mas d'en Sord, 870 m, Arbolí, 710 m, puig de Gallicant, 1.009 m, Gallicant, 880 m, el Gorg, 730 m, coll de l'Agustenc, 990 m, Creu dels Noguers, 1.010 m, coll de les Llebres, 970 m i l'Albiol.

Km: 40,65. Desnivell: 759 m. Horari: 4 h 15 min (61% en bicicleta).

Sortirem de l'Albiol per la mateixa pista de l'itinerari 1 fins a la carretera que puja de Vilaplana i que seguirem uns quants metres. Prenem, a l'esquerra, una pista tancada amb una cadena. Baixem en direcció al mas del Morenet, però abans d'arribar-hi girem a la dreta per seguir una pistota que es convertirà en camí i que va baixant fins a passar un rierol. Aquí el camí està molt malmès i té tendència a planejar fins a trobar les ruïnes del Maset. Una mica més enllà deixem un camí que puja cap a la dreta i nosaltres seguim planejant. Passem pel costat de dos grans rocs (hi ha una balma) i després de passar dos rierols, arribem a un camí ample que puja. Deixem un camí amb senyals de color lila que tira cap a la dreta i pugem fins a una careneta, on trobem senyals de PR. Al davant veiem les ruïnes d'un mas i, al damunt, la Mussara. Pugem per la careneta en direcció a les ruïnes, però no hi arribem, ja que una pistota ens porta a una altra pista que ve d'allà. La pista que seguim passa entre els dos nivells de cingleres i ens permet anar tenint diferents punts de vista sobre la costa i indrets més propers, com Vilaplana, Alforja, el santuari de Puigcerver. El recor-

regut s'efectua per un terreny planer, molt esclarissat, que contrasta amb la frondosa vegetació que hem trobat fins ara. Enlairades a la dreta, veiem les edificacions del campament de Castillejos i passem pel mig del camp de tir, on uns cartells força rovellats ens prohibeixen sortir del camí. Després de passar entre una edificació ramadera i les ruïnes del mas d'en Rei, la pista baixa i torna a pujar, molt pedregosa. Finalment, sortim a la carretera, que seguim cap a la dreta, però que deixem per tirar cap a l'esquerra per una pista que passa per darrere les ruïnes del mas d'en Sord. La pista s'enfila fins a passar una mena de collet des d'on dominem la granja Artiga. A continuació baixem fent llaçades seguides fins a sortir al davant d'un camp de pomeres; més avall ja trobem avellaners i sortim a la carretera. Al davant veiem el Montsant. Per la carretera baixem a Arbolí, poble recollit sota una carena rociosa. Hi ha font a la dreta tot just entrar al poble.

Des d'aquí seguirem el GR 7; per a trobar-lo ens cal pujar fins a la part més alta del poble. El camí segueix el curs del riu d'Arbolí i s'enfila, empedrat, fent llaçades. Trobem antigues feixes de conreu i sortim a una pista. Al davant tenim el puig de Gallicant i les ruïnes de les cases que formaven el veïnat del mateix nom. Seguim la pista, voltant el turó, fins a situar-nos en un collet una mica descarnat i des d'on ascendim al puig de Gallicant. Per a fer-ho, seguim un camí ample que es decanta cap a la dreta i que deixem per seguir un corriol que hi puja directe (15 minuts per a pujar i baixar).

De retorn a la pista la seguim en baixada fins a la vora de les cases de Gallicant. Des d'aquí veiem Siurana i el pantà. Seguim de nou el GR que baixa pel costat d'uns camps d'avellaners fins que s'endinsa al bosc. Arribem a una pista que seguim en baixada, en força mal estat, i que s'acaba al costat del torrent. Travessem el barranc de la font de Verdú i baixem per un corriol per la vora de la fonda entalla que dona lloc al Gorguet. Tirant cap a la dreta, arribem al Gorg, un indret magnífic. Passem pel costat d'una caseta en ruïnes i ens enfilem per passar el torrent, on s'inicia una pista. Aquesta pista, molt malmesa en el seu tram inicial, s'enfila fins a la car-

retera. Tirem cap a la dreta i deixem la pista que dona accés al mas dels Frares. Trobem una font, a l'esquerra de la carretera, i el GR s'enfila decididament cap a la carena. Passem una tartera i el camí és més planer; fa una marrada que ens porta gairebé a dalt. Des d'aquí veiem Prades, Gallicant i Siurana. Al costat d'un pi gros que trobem a la dreta, el camí ja és planer i ens permet pujar a la bicicleta; veiem la Mussara i l'antena del repetidor. Sortim a una pista acceptable que ens portarà al coll de l'Agustenc. Anem pujant per la carena. Al final, la pista gira a l'esquerra i tirem de dret per unes roderes que es converteixen en un corriol que ens deixa a la carena; a la dreta, un camí baixa cap a la Mussara. El camí segueix la carena, però és factible de fer en bicicleta, tret d'algun punt concret; en general, fa una lleu pujada o és planer. El camí es fa ample i sortim a una pista on hi ha un indicador (la Febró i Prades, a l'esquerra; Arbolí, per on venim, i Reus i Montsalut cap a la dreta). Tirem cap a la dreta i sortim a la Creu dels Noguers; baixem cap a la carretera i la seguim fins a trobar la pista del començament de l'excursió.

NOTA

Per als lectors que tinguin interès a seguir l'itinerari 3 cal indicar una variació en el tram comprès entre el coll de l'Agustenc i la pista dels Motllats.

La variació és deguda al fet que el bonic camí carener per on va el GR ha estat convertit en una pista. Si bé l'itinerari 3 no seguia el camí, s'indica això perquè el possible interessat a seguir-lo no tingui dubtes d'orientació i pugui triar el camí que més li interessi.

La nova pista surt cap a la dreta a uns sis-cents metres del coll de l'Agustenc i s'enfila directament per la carena. L'itinerari 3 va per sota la carena i enllaça amb la nova pista en el punt quilòmetric 32,92, en l'indret on hi ha un corriol que baixa cap a la Mussara. El tram comprès entre aquest punt i la pista dels Motllats també ha estat eixamplat. De tota manera, cal dir que els vehicles no hi poden circular, ja que hi ha una cadena a l'inici de la nova pista i una altra 800 metres abans de la pista dels Motllats.

SOS! BTT

David Mengual i Padrós

L'any 1988, baixant cap a Chamonix des del refugi del Requin pel camí de Montenvers, va ser el primer cop que vaig veure en acció les bicicletes de muntanya o bicicletes tot terreny, com s'acostumen a anomenar ara. Recordo que vam quedar una bona estona aturats a un costat del camí tot veient com un parell de nois baixaven un tram molt dret, amb les rodes clavades i amb aquell soroll tan característic que fan els frens quan actuen amb tanta contundència i eficàcia. La veritat és que ens van semblar tremendament hàbils pel fet de baixar per allà d'aquella manera mantenint l'equilibri i aparentment, sense gaires problemes.

S'ha de dir que ens va fer una certa gràcia i l'endemà un parell de la nostra colla van llogar dues d'aquelles bicicletes i ho van anar a provar amb un resultat certament satisfactori.

Poc després les vam començar a veure pel nostre país.

Aquell nou esport americà, que ja gaudia d'una certa difusió a França, ens havia arribat. I com d'altres vegades ha passat amb els esports de muntanya, aquest de la BTT es va posar de moda ràpidament i, amb molt poc temps, moltíssimes bicicletes van començar a correr per les nostres muntanyes. Moltes per les pistes, d'altres pels camins i unes poques pel mig dels prats i per aquells corriols per on mai no haurien de passar. No sóc practicant d'aquest esport i, per tant, no gosaré entrar en detalls tècnics. Tot i això, he passat llargues estones al costat dels camins, com aquella primera vegada, observant

com passaven les bicicletes amunt i avall. I com a simple excursionista dels que anem a peu pertot arreu, des d'aquestes quatre ratlles només voldria constatar un fet que em sembla sorprenent. Perquè em sembla curiós que des del món excursionista o s'hagi produït cap mena de rebuig cap a determinats usos d'aquests aparells (o potser és que estic molt mal informat).

Ja sé que hi ha grans diferències entre una moto i una bicicleta de muntanya. Però també és indubtable que hi ha enormes semblances entre ambdós aparells.

És ben cert que les motos fan molt soroll i que contaminen l'ambient. Com també ho és que degraden el terreny per allà on passen si van de mala manera. En canvi, tenen al seu favor que n'hi ha relativament poques. Potser n'hi ha poques precisament perquè socialment hi ha una certa oposició des de fa molt temps i més des que s'ha posat de moda la defensa de la natura. Però el fet és que n'hi ha poques.

En canvi, de bicicletes..., potser cal parlar-ne.

Evidentment, no fan gairebé soroll. Un punt a favor. Tampoc no contaminen l'aire. Un altre punt a favor. Però, no erosionen el terreny? I, a més, no són una plaga? No passa res quan circulen per les pistes; cert. Però què passa quan entren en els caminets estrets i costeruts en les èpoques humides quan, per tant, són tan vulnerables a l'erosió, per exemple? Us heu fixat mai com queden aquests corriols després d'haver-hi passat centenars d'aquestes «silencioses» bicicletes?

Heu vist mai aquells solcs tan profunds en què amb prou feines caben les rodes i que ni tan sols no permeten actuar sobre els pedals? Això afegit a la inevitable i posterior acció de l'aigua, que és d'allò més destructiva i que acaba de rematar la feina. Punt en contra.

A Collserola mateix, per exemple, tot i que diuen que és un parc natural, n'hi ha molts, d'aquests camins fets malbé. Només cal que aneu un diumenge de Sant Cugat a Sant Medir per la Torre Negra i can Borrell, i podreu veure les conseqüències d'això que dic.

I quelcom semblant succeeix quan entrem en els prats, en els mateixos prats sobre els quals una gran majoria entén que les motos no han de fer res perquè ho fan tot malbé. Doncs jo diria que aquí les bicicletes Déu n'hi do, també. Altra vegada, unitàriament, no ho són tant, de perjudicials, com ho pot ser una moto. Però actuant massivament com ho fan, no es pot negar que provoquen danys que són gravíssims. Especialment si, com en el cas dels camins, el sòl és humit, fa baixada i exigeix un cert exercici de frens com en determinades zones del massís del Puigsacalm, per exemple. No és això un punt en contra?

I és per això que abans deia que estava sorprès. No entenc tanta oposició contar les motos, d'una banda, i tanta indiferència envers les bicicletes, de l'altra. Potser és que la BTT ha vist la llum de la mà dels mateixos excursionistes, cosa que no va succeir amb les motos. Però ni tan sols aquesta no em sembla una raó de pes.

Finalment, diré que no és que estigui en contar de les bicicletes de muntanya, com tampoc no he estat mai radicalment en contra de les motos. La muntanya és gran i suposo que hi ha lloc per a tothom i, evidentment, tothom té el dret de gaudir-ne. Tot i això, s'ha de conservar tant com és puguí i hi ha unes certes normes d'actuació que s'han de respectar i defensar. Potser caldria un estudi profund i seriós sobre l'impacte ambiental que produeixen aquests aparells i potser a partir d'aquí s'hauria de començar a actuar. A Alemanya i a França ja s'han començat a limitar les zones per on poden anar. Potser aquí cal que ens comencem a moure abans no sigui massa tard i els danys siguin més difícils de solucionar.

VIES D'ESCALADA

SIERRA DE GUARA (Salto de Roldán)

Agulla del Fraile

VIA «LÓPEZ-PICAZO»

CARA EST

Scale: 15, 25, 35, 40 m.

- Via «López-Picazo» (150 m, MD*), 1ª asc.: 29-VI-96, per Manuel López i Antonio Garcia Picazo. Material: 6 pitons variats i tascons de totes mides.

MONTSEC D'ARES (conghost de Mont-rebei)

• Via «López-Úrsula» (230 m, MD*, A₂), 1ª asc.: 7-VIII-96, per Manuel López i Úrsula Balduzze Baruzzi. Material: 18 pitons, tascons, friends i un ganxo.

SIERRA DE GUARA (Mallos de Lligüerri)

45
40
45
40
40
15
35
40

III'
V'+
VI'
VI'
A1
VI'
III'
IV'
V'
A1
IV'+
A1
VI'
VV'
A1
AeV'+
A1V'+
IV'+
IV'

canal

Via Obsesión Permanente

• Esperó «Picazo-Parcerisas» (300 m, ED-), 1ª asc.: 24-VI-94, per A. Garcia Picazo i Sergi Parcerisas. Material: 8 pitons variats, tascons i friends.

• Via «Caicaivilú» (305 m, ED, A₂), 1ª asc.: 2-VIII-96, per Jordi Artigas i Ignasi Manzanares. Material: 6 pitons variats, 2 ganxos i joc de tascons.

VIES D'ESCALADA

• Via «Rovell agrait» (100 m, ED⁻, Ae²), 1ª asc.: 28-VI-96, per Miquel Blanco (sol). Material: 4 pitons variats, *microfriends* i cordins (via semiequipada amb un tercer llarg bastant exposat).

MONTSERRAT (el Montgròs)

40
60
45
55

Diedre sud

A₂ 6a

I°
II°
IV°
IV+
V°
V°
IV°
IV+
V°
IV°
IV+
III°
III°

• Via del Rodeo (200 m, MD*, A₂), 1ª asc.: 27-V-96, per Miquel Blanco (sol). Material: 6 pitons variats, falques, 2 ploms, 3 pitonisses, friends i un ganxo ample.

MONTSERRAT (agulla del Centenar)

① Via «Cementiri d'elefants» (210 m, MD+, A1).

② Via «La reina de l'electroxoc» (85 m, ED⁺, A₂). Vies obertes a l'octubre de 1996 per «Harry» i Sergi Parcerisas. Material: 8 pitons, tascons i friends grans.

CRÒNICA DEL CENTRE

TRES MIL PARTICIPANTS A LA CURSA I CAMINADA POPULAR DE COLLSEROLA

La Cursa i Caminada Popular de Collserola va reunir, el diumenge 27 d'octubre, tres mil persones en la seva sisena edició. Organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya, amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona i el patrocini de *La Vanguardia*, aquesta cursa i caminada ja ha marcat una clara diferència respecte a les altres curses populars que s'organitzen a Barcelona.

El Club Natació Barcelona va aconseguir les dues primeres posicions dels 15 km del circuit. El primer classificat, Pedro Tardío, va superar la línia d'arribada en 1 h 2 min 1 s, només 36 segons abans que el seu company d'equip Hamid Louah (1 h 2 min 37 s). El tercer lloc va ser per a José Manuel Rodríguez, del F. C. Barcelona, amb un temps d'1 h 2 min 42 s. Montserrat Cinca (G. E. Parellada), la primera classificada femenina, va arribar en 1 h 14 min 43 s, seguida de la corredora del F. C. Barcelona, Teresa Palacio (1 h 21 min 51 s) i de Lúdia Torredelot, del G. E. Gym, que es classificava amb 1 h 23 min 10 s. El guanyador de la categoria d'invidents va ser Dani Esquivá, amb un temps de 2 h 20 min.

Els 15 km de recorregut per camins de muntanya havien estat supervisats pel Patronat de la Serra de Collserola i comptaven amb dos avituallaments i 40

punts de control. Des de la sortida al parc de Cervantes, els participants pujaven a Sant Pere Màrtir per a continuar, després de baixar un camí estret, per la carretera de les Aigües fins al velòdrom d'Horta.

A diferència d'altres curses populars, s'estableixen tres categories: Cursa atlètica (6 categories segons l'edat), Caminants (una sola categoria) i Esport adaptat (cecs B1, cecs B2 i Discapacitats Físics). La intenció de la Cursa i Caminada no és aconseguir rècords de participació sinó donar a conèixer, estimar i respectar la serra que tenim més a prop.

Sandra Martín

CENTENARI DE L'ESPELEOLOGIA A COLLBATÓ

Les coves del Salnitre de Collbató van reunir el dissabte 9 de novembre espeleòlegs de tot Catalunya en la celebració del centenari de la visita a terres catalanes del qui és considerat pare de l'espeleologia moderna, el francès Edouard Alfred Martel. L'acte va ser organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya.

La Coral Xàldriga de la Facultat de Geologia de la Universitat de Barcelona va obrir els actes. Després del concert, hi va haver parlaments a càrrec de representants de les entitats que presidiren la jornada, el Centre Excursionista de Catalunya, la Federació Catalana d'Espeleologia, la Secretaria General de l'Esport i l'Ajuntament de Collbató. El moment més esperat va ser el descobriment d'una placa commemorativa de la visita d'Edouard Alfred Martel a Catalunya i a Mallorca l'any 1896. Els assistents van tenir l'oportunitat de conèixer, a través d'uns panells explicatius i una visita guiada, la història dels primers espeleòlegs catalans i les exploracions realitzades a les coves del Salnitre. La jornada es va tancar amb l'actuació del grup de rock català Urgell.

A partir del gener i fins al juliol de l'any 1997, el Centre organitza una sèrie de sortides i conferències sobre els orígens i l'evolució d'aquest esport-ciència dins el Centenari de l'Espeleologia a Catalunya. Com a complement de les conferències, del setembre al desembre del 1997, el Centre obrirà una exposició sobre espeleologia al Pati Llimona de Barcelona. Des de l'experiència del Centre com a entitat que va agrupar la majoria dels precursors dels esports de muntanya de finals del segle passat, aquest cicle d'actes és un intent d'aprofundir el coneixement de la història de l'espeleologia catalana.

L'espeleologia moderna va néixer el darrer terç del segle XIX, impulsada pel francès Edouard Alfred Martel. La Renaixença catalana, interessada a redescobrir Catalunya, va seguir els descobriments de l'estranger i en el butlletí del Centre van

*L'acte del descobriment
de la placa del carrer
d'Eduard Fontserè i Riba.
Foto: Narcís Rucabado.*

ser traduïts i publicats alguns dels treballs de Martel. Socis com Ramon Arabia, Cels Gomis, Norbert Font i Sagué o Co de Triola, autor de les primeres fotografies subterrànies, van ser alguns dels iniciadors de l'espeleologia a Catalunya.

Sandra Martín Guillén

DESCOBRIMENT DE LA PLACA DEL CARRER D'EDUARD FONTSERÈ I RIBA

Durant els mesos d'octubre i novembre de 1995, el Centre Excursionista de Catalunya organitzà diversos actes d'homenatge al nostre consoci Dr. Eduard Fontserè i Riba, amb motiu del 125è. aniversari del seu naixement i 25è. de la seva mort. L'acte culminant d'aquella commemoració fou la col·locació d'una placa a la seva memòria, a l'Estació Meteorològica del cim del turó de l'Home, que tingué lloc el 12 de novembre d'aquell any.

Per tal de completar la commemoració, vam creure que era de justícia proposar que la ciutat de Barcelona dediqués un carrer

Joaquim Gràcia, vicesecretari del Centre, pronunciant unes paraules en l'acte de descobriment de la placa del carrer d'Eduard Fontserè.
Foto: Narcís Rucabado.

a la memòria del seu insigne fill, el Dr. Fontserè, que fou el promotor dels estudis meteorològics al nostre país i responsable durant més de mig segle del servei horari de la ciutat. L'Ajuntament accedí a la nostra proposta, que vam fer conjuntament amb l'Associació Catalana de Meteorologia, a la qual es van adherir diverses entitats culturals, i s'ha concretat en el canvi de nom de l'antic carrer número 15, que és una travessia de l'avinguda del Tibidabo, propera a l'estació del funicular.

El descobriment de la placa del carrer d'Eduard Fontserè i Riba tingué lloc el dia 8 de novembre de 1996. Obrí l'acte el nostre vicesecretari Joaquim Gràcia i Lorés, que recordà la vinculació activa del Dr. Fontserè a la vida social del Centre durant més de cinquanta anys, posseïa la insígnia d'or, presidí la Secció de Geografia i Geologia i fou vicepresident del Centre. Antoni Mestre, en nom de l'Associació Catalana de Meteorologia, parlà de l'extraordinària vàlua científica del Dr. Fontserè, reconegut internacionalment, i que podem considerar el pare de la meteorologia catalana.

Assistiren a l'acte diversos familiars del Dr. Fontserè, fills i nés, que agrairen l'homenatge,

que comptà també amb la presència de representants de diverses entitats, entre les quals l'Institut Nacional de Meteorologia, l'Observatori Fabra, la Societat Catalana de Geografia, la Fundació la Caixa i una representació de socis del Centre.

Clogué l'acte Jaume Ciurana, regidor del districte de Sarrià-Sant Gervasi, que expressà la doble satisfacció que sentia, com a soci del Centre i com a regidor, per aquest acte de dedicar un carrer a un científic, un fet que no és gaire habitual a la nostra ciutat. La localització poc cèntrica d'aquest carrer es compensa per la bellesa de l'entorn natural de muntanya, molt adequada per a honorar un excursionista, en un indret no pas suburbial sinó amb un entorn de gran distinció i prestigi cultural i científic, proper a la seu de la Universitat Oberta de Catalunya, el Museu de la Ciència, i al peu de l'Observatori Fabra, que el Dr. Fontserè ajudà a crear i que formà part de la seva vida de treball.

F. O.

EL LLIBRE DEL 120 ANIVERSARI

El passat dimarts 26 de novembre es va presentar el llibre *Centre Excursionista de Catalunya, 120 anys d'història*, en commemoració de l'aniversari que s'acomplia el mateix dia 26, de la fundació de la precursora Associació Catalanista d'Excursions Científiques, el 1876. L'historiador Josep Maria Ai-

naud de Lasarte, soci del Centre, en el seu parlament com a presentació del llibre, va destacar la voluntat col·lectiva del Centre com un dels trets més significatius de l'entitat.

La presentació, que s'afegia a la inauguració de la remodelada sala d'actes, va ser presidida pel president del Centre i diverses personalitats: el secretari general d'Esports, Fidel Sust; el regidor d'Esports de l'Ajuntament de Barcelona, Albert Batlle; el diputat d'Esports de la Diputació, Frederic Prieto; el conseller delegat d'Autopistas Concesionaria Española, S.A. (ACESA), Josep Manuel Basáñez.

L'obra recull els fets i activitats més remarcables de l'entitat des de la seva fundació fins ara, amb documentació i fotografies de totes les èpoques. Es tracta d'una obra col·lectiva, escrita per membres del Centre i coordinada per Agustí Jolis i Felisart, autor de diverses guies de muntanya. En l'elaboració de l'obra hi han col·laborat més de trenta persones que han aportat dades puntuals i han ajudat en tasques de documentació.

El llibre està dividit en quatre èpoques que marquen períodes diferents en la història de l'entitat i del nostre país: de la Renaixença a 1876 i 1891; de 1891 a 1939; de 1939 a 1976; de 1976 a 1996. Cadascuna d'aquestes parts expliquen les circumstàncies que van dirigir la trajectòria del Centre i com va mantenir sempre els seus ideals culturals i esportius gràcies al suport incondicional dels socis.

Il·lustrat amb fotografies antigues i actuals, amb 450 pàgines i un preu per als membres del Centre de 5.500 ptes. (7.000 per als no socis), aquesta història de l'excursionisme català és una autèntica i útil obra de col·leccionista.

Sandra Martín Guillén

ESQUÍ NÒRDIC A LA BARCELONETA

Al llarg de tots els dissabtes del mes de novembre, la Secció

d'Esquí del Centre Excursionista de Catalunya va organitzar el seu tradicional Curset d'Esquí de Fons a la Platja. Hi van participar més de trenta persones de totes les edats i condicions físiques, fins i tot triatlletes. L'Ajuntament de Barcelona hi col·labora decidivament des de fa uns quants anys amb la cessió d'uns vestuaris i un magatzem on es guarda el material d'esquí.

Després de gairebé vuit anys, aquest curset no ha variat el seu principal objectiu: apropar l'esquí a la gent de ciutat i, al mateix temps, aprofitar amb l'esport les nostres platges durant l'hivern.

En general, la majoria dels participants no han esquiat mai perquè els fa por la neu o no han tingut oportunitat de desplaçar-se fins a les pistes d'esquí. Els cursets del Centre també han permès d'apropar l'esquí a col·lectius normalment apartats de l'esport o marginats com els casals d'avis, els centres de nens problemàtics i les persones amb discapacitats físiques. A més d'aquests cursetistes habituals, el curset serveix com a entrenament a cada vegada més corredors d'esquí nòrdic i triatlletes.

L'esquí nòrdic és la modalitat més econòmica i fàcil d'ensenyar fora del seu ambient natural perquè no necessita telecadres ni baixades fortes. Els cursetistes prenen contacte amb els esquís i aprenen els moviments bàsics. A més, l'absència de velocitat sobre la sorra permet que l'esquiador agafi confiança, perdi la por de caure i aprengui a aixecar-se. Aquesta experiència li servirà de molt si després esquia sobre neu.

Durant el mes de maig s'organitza un altre curset amb la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona per a escoles o esplaís.

Sandra Martín Guillén

DIFFUSIÓ DEL NOSTRE PATRIMONI PICTÒRIC

Des de la seva fundació, el Centre ha participat en la vida cultural del país. Aquesta inte-

gració ha anat evolucionant al llarg dels 120 anys de la nostra història, prenent formes peculiars ben diverses a cada període de vida social.

Una de les primeres iniciatives culturals dels nostres fundadors fou la formació de la galeria d'excursionistes catalans il·lustres, creada l'any 1877, a la qual anaren incorporant els retrats de personatges catalans il·lustres, antics i moderns, viatgers il·lustrats, estudiosos de les ciències naturals i humanes i en general personatges històrics que tingueren com a característica l'haver recorregut personalment els països o territoris que foren objecte dels seus treballs.

Aquesta manera singular d'honorar la cultura catalana es mantingué tot al llarg del darrer quart del segle XIX i donà com a fruit la sèrie històrica de retrats pictòrics d'excursionistes il·lustres. Alguns d'aquests retrats han estat darrerament instal·lats a l'aula Pompeu Fabra, una mica desplaçats del seu ambient original. Per a mantenir la unitat d'aquesta sèrie i donar-li una adequada ambientació històrica, s'ha acordat traslladar a la sala de trofeus, propera a la galeria gòtica, els onze retrats que formen la sèrie històrica, juntament amb la làpida que havia presidit l'antiga sala d'actes, en la qual fou inscrit el nom de vuit personatges històrics dels quals no es tenia el retrat. Després d'aquest trasllat, resten ara a la sala d'actes únicament els retrats de vint-i-dos excursionistes il·lustres, que són tots socis del Centre, d'acord amb la nova orientació que es donà a la galeria a partir de l'any 1900.

Els retrats de la galeria d'excursionistes il·lustres, especialment els de la sèrie històrica, tenen avui un notable interès documental i per això sovint han estat sol·licitats en préstec per a formar part d'exposicions antològiques, contribuint així a la difusió pública del nostre patrimoni social.

L'any 1995, dins l'exposició «Verdaguer i el seu temps», que tingué lloc al Palau Moja, organitzada pel Departament de

Cultura de la Generalitat de Catalunya amb motiu del cent-cinquantè aniversari del naixement de Jacint Verdaguer, fou exposat el retrat del nostre consoci, pintura a l'oli realitzada l'any 1909 per P. Olivella per a la nostra galeria d'excursionistes il·lustres.

Durant l'any 1996 ha estat exposat al Museu Marítim, formant part de l'exposició «Catalunya i Ultramar. Poder i negoci a les colònies espanyoles (1750-1914)», el retrat de Sinibald de Mas i Sans (1809-1868), diplomàtic i viatger que recorregué i estudià molts països orientals. Aquest retrat a l'oli, pintat per Tomàs Moragas, forma part des de l'any 1882 de la sèrie històrica de la galeria d'excursionistes.

També durant l'any 1996 i fins al juny de 1997, està exposat al Museu Etnològic, presidint l'exposició «Alfí Bei. Un pelegrí català per terres de l'Islam», el retrat del barceloní Domènec Badia i Leblich (1767-1818), que sota el nom d'Alfí Bei el Abbassi recorregué i estudià diversos països islàmics i acudí com a pelegrí a la Meca. El seu retrat fou pintat l'any 1879 pel consoci Modest Teixidor i Torres (1854-1927). En el volum III de les Memòries de l'Associació Catalanista, editat l'any 1887, fou publicat un dibuix de Jaume Pahissa que reproduceix el quadre de Teixidor i això ha fet que en alguna publicació, com és el cas del catàleg de l'exposició, el retrat a l'oli sigui atribuït per error a Pahissa.

Per últim, en el camp de la difusió del nostre patrimoni ens referirem al quadre titulat *Sol de tarda*, Castellterçol, 1911, pintura a l'oli sobre tela, 78 x 58 cm, original de Nicolau Raurich, que el Centre posseeix des de 1956 pel llegat de Teresa Raurich, filla de l'autor. Aquesta pintura ha estat exposada de novembre de 1996 a gener de 1997 formant part de l'exposició antològica «Nicolau Raurich, 1871-1945. Visions mediterrànies», organitzada pel Museu d'Art Modern (MNAC).

Tots els catàlegs de les an-

teriors exposicions, amb la reproducció de les obres exposades, poden ser consultats a la biblioteca del Centre.

F. O.

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

EL XX APLEC EXCURSIONISTA DELS PAÏSOS CATALANS, A MALLORCA

Els dies 1, 2 i 3 de novembre de 1996, se celebrà a la població d'Esporles, a l'illa de Mallorca, el XX Aplec Excursionista dels Països Catalans, organitzat pel Grup Excursionista d'Esporles, amb l'ajuda del Grup Excursionista de Mallorca.

És la cinquena ocasió que els excursionistes de les Illes convoquen aquesta trobada que vol fomentar l'intercanvi i la fraternitat entre tots els amants de la natura i el país.

Els tres dies foren d'una activitat constant: al matí, excursions per la serra de Tramuntana —Esporles està situada en una vall al seu peu—, que tingueren com a objectiu la Fita del Ram, mirador esplèndid, tant de la serra com de Ciutat; la Mola de Planícia, situada entre Esporles i Banyalbufar, on es conserva un dels alzinars més bells de tot Mallorca; el camí des Correus, que comunica Esporles amb Banyalbufar, antiga ruta que enllaçava els dos pobles abans de construir-se la carretera; i els miradors de l'Arxiduc, una ca-

minada per a resseguir un conjunt de miradors que va fer construir l'arxiduc Lluís Salvador, passant per les cases de l'Estaca, i Miramar (un dels indrets mítics de l'illa de Mallorca; aquí Ramon Llull, l'any 1276, va fundar el Col·legi de Llengües Orientals), per a baixar cap arran de mar i, seguint el camí des Guix, arribar a Sa Foradada, lloc emblemàtic de la costa de Tramuntana, per a finalitzar a Son Marroig, residència habitual de l'arxiduc a Mallorca.

Una altra proposta fou visitar indrets d'interès geogràfic o històric de l'illa, com Valldemossa-Deià-Sóller, el nucli antic de Ciutat o la Granja d'Esporles.

Al capvespre, l'activitat se centrà en conferències o projeccions de diapositives, un dia a càrrec del geògraf Onofre Rullan, que la titulà «Esporles, muntanya metropolitana»; l'endemà l'historiador Gaspar Valero parlà de l'arxiduc Lluís Salvador i la seva estada a Mallorca.

També durant els tres dies, a l'escola —s'aprofitaren les seves dependències per a fer diversos actes—, es pogué veure una exposició dels cartells de tots els Aplecs.

El vespre del dissabte dia 2, a l'església parroquial, el Grup Coral d'Esporles va oferir un concert als assistents de l'Aplec.

L'Ajuntament d'Esporles edità un butlletí especial, en què s'explicava la geografia, la història, els edificis singulars i la vida associativa de la població.

Després de sopar, el divendres i el dissabte, es va fer el foc de camp, en el qual participaren grups de música popular i rock mallorquí. A més, vam ser obsequiats amb bunyols, que un grup de dones d'Esporles van fer allí mateix. A l'Aplec, com ja ha passat altres anys, s'hi van afegir alguns habitants, tant d'Esporles com de poblacions veïnes.

El dissabte al vespre tingué lloc la reunió dels representants de les entitats presents a l'Aplec, en la qual es va felicitar les entitats organitzadores pel seu esforç en l'organització de la trobada i pel seu acolliment. També

es presentà el projecte d'Ideari de l'Aplec, un document amb el qual es vol fixar i donar a conèixer els objectius i l'esperit que animen des dels seus inicis aquestes trobades. Després vingué el moment de decidir el lloc i l'entitat que organitzaria el proper Aplec, el de 1997; el Foment Excursionista de Barcelona presentà la seva proposta per a organitzar-lo a la població d'Arnes, al peu del Port, a la comarca de Terra Alta, la proposta fou acceptada per unanimitat. Una altra de les propostes fou la possibilitat d'organitzar, l'any 1998, l'Aplec a l'Alguer, i es decidí d'iniciar les gestions perquè fos possible.

L'assistència fou nombrosa, amb participació del Principat, el País Valencià, Catalunya Nord, Occitània i, per descomptat, de les Illes. Els inscrits foren 512, però el total d'assistents superava els sis-cents. Del Centre Excursionista de Catalunya hi participaren 28 socis.

En el programa, que fou lliurat a tots els assistents, l'excursionista mallorquí Gaspar Valero, en un escrit que titulà «Els Aplecs Excursionistes dels Països Catalans: un camí ferm i una fita clara», diu:

«Crec que els excursionistes dels països de parla catalana podem estar d'enhonorada, perquè tots nosaltres, persones que ens agrada fer camí en un sentit espacial, geogràfic, hem aconseguit també fer camí en una altra dimensió: la temporal. Els excursionistes, acostumats a travessar plans i carenes, a pujar turons i muntanyes, a davallar valls i comellars, a gaudir del cim i de l'indret singular, avui, a les portes de l'Aplec d'Esporles, a més de l'activitat que ens és pròpia, podem celebrar conjuntament la joia de l'arrelament, i, per què no dir-ho, de la maduresa i de la fermesa d'un encontre amb vocació integradora que reuneix una bona representació dels amants de la muntanya i de la natura dels Països Catalans.»

Més endavant prossegueix: «Per altra banda, en un terreny més prosaica, des de la maduresa organitzativa dels Aplecs, con-

vindria incidir en la necessitat d'accentuar els contactes al llarg de l'any. Els Aplecs, sens dubte, han creat unitat d'acció i d'intercanvis entre els excursionistes dels Països Catalans. Però, massa sovint, quan s'abaixa la senyera quadribarrada, quan s'aixequen les tendes i quan l'abraç del comiat es dilueix, tot s'acaba fins a tres-cents seixanta-cinc dies més tard. Vull encoratjar-vos, per tant, a teixir una xarxa més densa, amb encontres puntuals, amb sortides conjuntes al llarg de l'any entre els membres de les diverses agrupacions o entitats».

Aquesta proposta, la compartim plenament; ja és hora que les relacions entre entitats dels Països Catalans esdevinguin més freqüents. El Centre Excursionista de Catalunya, dins les seves possibilitats, sempre ha estat un dels animadors d'aquests intercanvis.

Per a fer possible aquest Aplec, hi col·laboraren un nombre grup d'establiments comercials tant d'Esporles com de Ciutat de Mallorca, a més de l'Ajuntament d'Esporles, Protecció Civil i el Consell Insular de Mallorca.

Per molts anys siguin possibles aquests encontres, amb l'entusiasme i la bona organització d'aquest any. Moltes gràcies a tots els que han fet possible aquest XX Aplec Excursionista dels Països Catalans, especialment als seus organitzadors: el Grup Excursionista d'Esporles i el Grup Excursionista de Mallorca.

Francesc Beato

EL CANIGÓ (1896-1996). Col·loqui a Perpinyà

L'any 1896, ara fa cent anys, fou decisiu per a la construcció del xalet-refugi de Cortalets, que s'alça al peu de la pica del Canigó.

Aquell any es van ultimar les gestions per a la seva construcció, per part del Club Alpí Francès - Secció del Canigó, que presentà l'avantprojecte, i tres anys més tard, el 1899, s'inaugurà

amb tota solemnitat, amb l'assistència d'un nombrós grup de socis del CAF i representants d'institucions científiques, culturals i esportives, entre elles el Centre Excursionista de Catalunya, en la persona del seu president, Lluís Marià Vidal.

Per aquest motiu, el passat divendres 15 de novembre de 1996, els Archives Départementales de Perpinyà organitzaren un col·loqui, en el qual participaren destacats estudiosos i pirineistes.

Un dia abans, el dijous al vespre, s'inaugurà una completa exposició, en la qual es podien contemplar molts dels aspectes del massís canigonenc. Aquesta exposició, durant l'any 1997, farà un recorregut per diferents viles i pobles de les comarques del Nord de Catalunya. L'acte inaugural fou presidit pel prefecte dels Pirineus Orientals, Bernard Bonnet.

L'endemà al matí s'inicià el col·loqui. La primera a intervenir fou Marie-Edith Brejon de Lavergnée, directora dels Archives Départementales. Després, René Marquès, senador i president del Consell General dels Pirineus Orientals, per donar la benvinguda als assistents, i finalment el professor de geografia de la Universitat de París, Gérard Soutadé, que obrí el col·loqui.

El matí, sota la presidència de Numa Broc, de la Universitat de Perpinyà, es van presentar les següents comunicacions:

- Véronique Izard, geòleg, de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, parlà de «Visages et paysages: les hommes du fer du Canigou».

- Marc Calvet, de la Universitat de Perpinyà, i Jean-Jacques Amigo, de l'Association Charles Flahault, que presentaren «Cent ans de recherches dans le Canigou».

- Joseph Ribas, escriptor pirineista, la intervenció del qual versà sobre «Le Canigou, montagne d'inspiration littéraire».

- Francesc Beato, del Centre Excursionista de Catalunya, que centrà la seva comunicació en «El Centre Excursionista de Catalunya i el Canigó abans de

la construcció del xalet-refugi de Cortalets».

Després de dinar es reprenqué la lectura de les comunicacions; aquesta sessió de tarda fou presidida per Jean-Claude Charry, Délégué National aux actions R.T.M. El primer a intervenir fou:

- Jean-Pierre Bobo, del Lycée Arago - Service éducatif des Archives Départementales, de Perpinyà, que presentà el treball «Milieu montagnard et classes dirigeantes en Roussillon à la Belle Époque».

- Jean Larrieu, del Lycée Arago, de Perpinyà, que llegí la seva comunicació «Le Canigou dans la Seconde guerre mondiale».

- Bruno Lailly, del Service départemental de la Restauration des Terrains en Montagne, de Perpinyà, amb el tema següent: «L'action de restauration des terrains en montagne dans le massif du Canigou».

- Jean Obstancias, de l'Office national des Forêts, Chef de la division Perpignan-Canigou, que parlà de «Gestion intégrée du massif du Canigou».

- Pau Blanc, president del Syndicat intercommunal pour la protection et l'aménagement rationnel du Canigou, que exposà el projecte de l'explotació turística del massís, que titulà «L'opération grand site du Canigou, ou comment concilier tourisme et protection de l'espace naturel sur la montagne sacrée des Catalans».

Les conclusions finals van córrer a càrrec de Gérard Soutadé, professor de Geografia de la Universitat de París X Nanterre.

Seguidament, i durant tres quarts d'hora, la ràdio France Roussillon va emetre una taula rodona, en la qual intervingueren alguns dels participants en el col·loqui.

El ressò que aconseguí aquest col·loqui en la societat nord-catalana fou realment important. En la sala dels Archives Départementales, en què, com he dit, se celebrà, hi foren presents molts representants de societats científiques, de defensa del medi, de sindicats, d'ajuntaments, etc., en fi, una gran part

de les institucions i persones que tenen interès pel Canigó o alguna cosa a dir sobre aquest massís. També hi eren els mitjans de comunicació: ràdio, televisió i premsa.

La participació del Centre Excursionista de Catalunya fou molt ben acollida; va ser l'única entitat del Principat que hi va col·laborar.

Les comunicacions presentades seran publicades. A la biblioteca del Centre, les podreu consultar.

En aquest col·loqui, en la nostra opinió, hi conflueixen diverses maneres d'entendre la muntanya, però bàsicament les podem dividir en dos blocs: un, que podríem dir dels «romànics», format per excursionistes, escriptors i amants de la natura, i un altre dels que veuen la muntanya com un indret turístic, amb el fi de rendibilitzar-la. Que l'equilibri i el seny s'imposin pel bé del Canigó.

Francesc Beato

VUITANTÈ ANIVERSARI DE LA LLIBRERIA QUERA

El dia 26 de novembre de 1996, el Museu i Centre d'Estudis de l'Esport Dr. Melcior Colet, va aplegar al seu redós un nodrit grup de veterans excursionistes i un bell planter de joves muntanyencs que hi acudien amb el noble objectiu de sumar-se a l'homenatge a una institució barcelonina exemplar, de caire familiar, en el vuitantè aniversari de la seva fundació.

Homenatge que tothom hauria volgut palesar al que fou la seva ànima, Joan Quera i Graupera, i el qui va orientar l'entranyable establiment del carrer de Petritxol vers l'objectiu d'esdevenir una de les bases indispensables de l'estudi i el coneixement de la nostra terra, de la seva història i de la seva cultura.

La mort, però, ens l'havia arrabassat pocs dies abans i la seva absència posava un vel de tristesa, ple de records i de nostàlgia, en tots els seus amics allí aplegats. Però l'esperit de l'ino-

blidable llibreter revivia en la seva filla Roser i en el seu nét Raimon, dues branques frondoses del vell tronc secular dels Quera, a cura dels quals ha quedat la preparació i muntatge de l'exposició commemorativa dels 80 anys de la llibreria, que conté un conjunt summament valuós de llibres i mapes de les primeres èpoques del nostre excursionisme, fotografies i records de personatges clau de l'escoltisme o del muntanyisme i publicacions de caire pedagògic d'un indubtable interès bibliogràfic.

L'acte commemoratiu fou obert per Ramon Llorens, subdirector general de l'Esport de la Generalitat de Catalunya, que cedí l'ús de la paraula a Joan Cervera, vicepresident de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, el qual glossà la figura de l'inoblidable llibreter i de la seva emblemàtica llibreria; a Roser Quera, fidel continuadora de l'obra del seu pare, que evocà amb suggerents i emotives paraules els seus records d'infantesa viscuts a redós de les velles parets de l'estimada llibreria, i a Raimon Garcia i Quera, el nét i ja prometedor rebrot de l'infatigable i benemèrita «saga» llibretera dels Quera, que amb breus frases ens donà a conèixer la tasca portada a terme per a la preparació de l'exposició del vuitantè aniversari.

Cloqué l'acte Ramon Llorens, per arrodonir amb emotives frases els anteriors parlaments i palesar amb la seva presència i els seus mots el reconeixement inextingible de l'excursionisme català a la figura i l'obra de Joan Quera i Graupera.

Josep Girona i Casagran

XIV FESTIVAL INTERNACIONAL DE CINEMA DE MUNTANYA «VILA DE TORELLÓ» (NOVEMBRE DE 1996)

El Jurat de la 14a. Edició del Festival Internacional de Cinema de Muntanya «Vila de Torelló», format per Josep Puig, Joaquim Castells, Àlícia Fla-

mes, Isabel Gardela i Fernando Garrido, ha decidit atorgar els següents premis:

Gran Premi «Vila de Torelló»: *El K-2*, de Sebastián Alvaro (Espanya).

Premi al millor film de muntanya: *Wild South: Mount Cook - Footsteps to the Sky*, de Michael Single (Nova Zelanda).

Premi al millor film d'esports de muntanya: *Escape!*, d'Uli Wiesmeier (Alemanya).

Premi al millor film sobre ecologia: *La strada per Olmo Lunring*, de Fulvio Mariani (Suïssa).

Placa de la Federació Espanyola d'Esports de Muntanya i Escalada i millor film d'un realitzador espanyol: *Expedición Nil Bohigas al Polo Norte en solitario*, de Javier Atance (Espanya).

Premi Boreal: *In the icy embrace of the river Tatshenshini*, de Jan Bocek (República Txeca).

Premi Mountain Wilderness: *Mountain Gorilla: a Shattered Kingdom*, de Bruce Davidson (Gran Bretanya).

Premi menció especial del jurat: *Gottesacker Plateau*, de Gerhard Baur (Alemanya).

Premi film amateur: Aquest premi ha estat declarat desert.

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE EL CANIGÓ. HISTÒRIA I MITE

El passat dijous 19 de desembre de 1996, a la sala d'actes, va tenir lloc la presentació del llibre *El Canigó. Història i mite*, original de Joseph Ribas.

L'acte començà amb unes paraules de Miquel Toneu, d'Eumo Editorial, de Vic, editora del llibre, que exposà la línia editorial i les últimes novetats publicades. Després Francesc Beato, en nom del Centre Excursionista de Catalunya, presentà Joseph Ribas, molt vinculat al Canigó —no en va viure els seus peus, a Prada de Conflent—, autor de llibres de muntanya, col·laborador en diverses revistes i un dels pirineistes més destacats de les comarques nord-catalanes.

Tot seguit prengué la paraula Joseph Ribas, que manifestà l'emoció que sentia en aquells moments, de parlar en aquella sala presidida pels retrats d'il·lustres excursionistes vinculats al Canigó, com Carles Bosch de la Trinxeria o Jacint Verdaguer, i continuà el seu parlament amb una descripció poètica del massís canigonenc que va plaure molt als assistents, els quals respongueren a la seva intervenció amb un llarg aplaudiment.

Va cloure la vetllada una projecció de diapositives que donaren una visió completa del Canigó, comentades per l'autor del llibre.

Després tothom pogué adquirir el llibre, que fou signat per l'autor.

A la biblioteca del Centre podeu consultar aquest llibre, que explica la història i les llegendes d'aquesta muntanya i proposa un seguit d'itineraris per a conèixer-la, un llibre imprescindible per a tots els amants del Pirineu, però especialment els d'aquesta muntanya símbol que és el Canigó.

F. B.

RECORDANÇA

RECORDANÇA D'EN JOAQUIM BOFILL I BOFILL

El passat 23 d'octubre ens deixà per sempre l'amic i soci Joaquim Bofill als vuitanta-dos anys d'edat.

Dibuix de la insígnia de monitor de l'escola d'esquí de la Molina. La figura de l'esquiador és treta d'una fotografia de Joaquim Bofill baixant pel bosc de la Verge de Núria.

LLIBRES I MAPES

LA MASIA

Anna Borbonet i Macià. Ed. Columna, 1996. 62 pàgs. il·l.

Les masies són una part essencial del nostre paisatge. «Les haureu vistes moltes vegades en recórrer el país, arcerades en un vessant de muntanya o senyorejant al mig d'una vall, aclofades entre conreus, sovint com una visió llunyana, com un impacte estètic totalment integrat en el paisatge».

Generalment es parla de les masies d'una manera superficial, simplement com un element decoratiu i folklòric dels temps passats. El llibre d'Anna Borbonet va molt més enllà. A través d'un text àgil i concís ens dona el fruit de l'experiència i la investigació personal, que no es limita a l'estudi material dels edificis sinó també a la seva realitat humana i la problemàtica actual, que coneix gràcies a «les estones passades vora la llar amb gent de la terra que ens comunica les seves vivències, respon les nostres preguntes i ens forneix una informació valuosíssima».

Anna Borbonet ens introdueix en el món de la masia amb un tractament rigorós, analitzant el marc històric, jurídic, geogràfic, econòmic i humà que les ha anades configurant. De la seva mà anem recorrent les diverses estances de la masia i aprenem a distingir els diferents elements que les integren, la llar de foc de racó, de rotlle, foc rodó o llar de mig, l'escó, el caixa-banc, el bugader, l'escambell i la munió d'atuells que contenen.

Però la seva narració no és una monòtona enumeració de mots sinó que també s'esplaia en frases de contingut lirisme que animen la narració, com quan, sortint de l'interior de la masia, «de la penombra passem a l'esclat de llum de fora, amb la piuladissa de l'aviram i el gos inquiet, el verd tendre de l'hort, els racons amb flors vora la paret de la casa...».

El seu treball s'enriqueix amb la documentació acumulada a l'arxiu de l'Estudi de la Masia Catalana, l'obra iniciada sota els auspicis de la Fundació Concepció Rabell, de la qual té cura actualment Anna Borbonet. En homenatge a aquesta obra, promoguda per Rafael Patxot, la presentació del llibre a Vic el passat mes de juliol, que anà a càrrec de Joan Triadú, tingué com a marc significatiu l'exposició «Memòries d'un altre temps», instal·lada en el temple romà d'aquella ciutat, formada per fotografies de l'Estudi de la Masia, seleccionades per l'autora del llibre.

Un altre element que dona interès a aquesta publicació són les il·lustracions, més de vuitanta fotografies, de les quals la meitat són en color, reproduïdes amb una gran qualitat. Vint de les fotografies en blanc i negre són interessants documents històrics que, juntament amb els esquemes originals del nostre consoci, l'arquitecte olotí Josep Danés i Torras, procedeixen de l'Estudi de la Masia Catalana. Els comentaris de les il·lustracions són un complement valuós del llibre, que es caracteritza per la precisió documental i toponímica.

F. O.

MANUAL BÁSICO DE MEDICINA DE MONTAÑA

Diversos autors, Prames, S.A., Saragossa 1996. 337 pàgs.

Aquest llibre és un compendi de les lliçons del Primer Mòdul dels Cursos d'Especialització en Medicina d'Urgència a Muntanya, que serviran per a accedir al Diploma Universitari de Medicina d'Urgència a Muntanya,

expedit per la Universitat de Saragossa.

El llibre comprèn 54 temes, repartits en set parts, les quals tenen els següents enunciats que ens donen una idea del seu contingut: 1. Generalitats; 2. El terreny de joc o medi; 3. Aspectes dietètics i medicoesportius; 4. Patologia ambiental; 5. Patologia traumàtica; 6. Patologia d'urgència, i 7. Els socors a muntanya. Els temes tractats en aquests set capítols abasten els diversos problemes i circumstàncies que poden presentar-se a la muntanya, i la majoria es completen amb una abundant bibliografia de consulta.

No hi ha dubte que el llibre és una completa aportació al coneixement de la medicina de muntanya que interessarà als professionals i també a tots els que es preocupen per aquesta qüestió tan important de l'ajuda en els accidents relacionats amb la muntanya, que cada dia té més practicants, especialment en les activitats que comporten més risc.

J. Bordons

1876-1996. CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. 120 ANYS D'HISTÒRIA

Autors diversos. Edita: Centre Excursionista de Catalunya. Productor: Activitats Natura, pàgs. il·l. Barcelona 1996.

Disposar d'un llibre on es pogués llegir i conèixer la història d'una entitat més que centenària, com és el cas del Centre Excursionista de Catalunya, era una necessitat de temps sentida.

Ara, amb motiu de complir-se els 120 anys de la seva fundació, aquesta necessitat ha estat satisfeta. El resultat és un llibre curosament editat que explica la vida del Centre des del seu naixement fins als nostres dies.

L'obra és el fruit de la col·laboració de diversos autors coordinats per Agustí Jolis. Podrà opinar-se sobre el procediment escollit per a escriure aquesta història del Centre: si hauria estat millor deixar-ho a les mans d'un historiador aliè a la casa,

Soci del Centre des del 1933, va col·laborar activament a la Secció d'Esquí com a corredor i sobretot com a monitor. Va ésser ell junt amb altres companys (Alfons Segalàs, Ernest Mullor, Lluís Pedrerol, Sequi Giró i d'altres) que, desinteressadament, van esmerçar moltes hores del seu lleure per encomanar-nos aquesta engrescadora passió per aquest esport.

Hi ha un aspecte, però, de la relació d'en Joaquim amb el Centre que ben segur que és desconegut per a la majoria de socis i que delata el seu tarannà obert i conciliador. Cap als començaments dels quaranta un grup de socis van voler formar un club d'esquí independent del Centre: el Club d'Esquí Barcelona. La ponderada intervenció d'en Joaquim, que va fer de pont entre aquells companys i l'aleshores president Lluís de Quadres, va evitar que aquesta escissió es portés a terme. Tant els seus familiars com els seus amics sabem que aquest paper d'«home bo» ha estat el lema de tota la seva vida. Una vida que, fins a l'últim instant ha sabut omplir d'il·lusions, d'afany d'aprendre, d'interessos, d'amor pels seus i, sobretot, d'amistat.

Et trobarem a faltar, Quimet!

Maria Teresa Viñas

que fes una obra unitària, o bé a les mans de gent estretament vinculada al Centre i coneixedora de les diferents etapes per les quals ha passat l'entitat i fer-ne una història, potser no tan ben travada, però sí molt més emotiva i viscuda. Es considerarà millor camí aquest últim i, d'acord amb aquest criteri, s'ha treballat intensament recollint escrits de personatges ja desapareguts, com Josep Font i Solsona i Antoni Pach i Buira, que havien treballat temps enrere, escrivint sobre els primers anys del Centre, i d'Albert Oliveras i Folch, que escriví sobre la vida de l'entitat entre els anys 1915-1939. Amb aquesta base i la disposició efectiva de socis afortunadament vivents, per a revisar, ampliar i completar el que ja estava escrit, i afegir-hi els capítols que fessin falta per a completar la història fins als nostres dies, es tirà endavant el llibre que comentem.

Estructurat en quatre grans èpoques, la primera, subtítulada «L'excursionisme entre la sup·lència i la missió», va dels inicis, el 1876, fins al 1891 i fou escrita per Josep Font i Solsona i Antoni Pach i Buira. Explica el naixement de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques; la dissidència amb el naixement de la nova Associació d'Excursions Catalana, de finalitats paral·lelament semblants, que les portaren a la reunificació, amb l'adopció del nom comú de Centre Excursionista de Catalunya.

Els ideals, fortament influenciats pel romanticisme i un naixent nacionalisme, els dugueren a la recerca de les pròpies arrels i de la nostra història com a poble. La muntanya i la natura, subjacents en aquestes dèries, són com una excusa per a portar a la pràctica aquests ideals.

La segona època, «Sota la força del retrobament», cobreix un ample període que va del 1891 al 1939. Escrita pels mateixos Font i Pach en la part que va del 1891 al 1915, estudia el fort impuls que pren l'excursionisme a Catalunya en la doble faceta cultural i d'un major acostament a la muntanya per

ella mateixa. Període fructífer en donar naixement, en el si del Centre, a poderosos moviments, com el lingüístic, obra del consoci Pompeu Fabra, i científico-culturals, que desembocarien en el naixement de l'Institut d'Estudis Catalans. L'excursionisme esportiu pren volada. Neixen l'esquí i l'acampada a Catalunya.

Albert Oliveras i Folch deixà escrita abans de la seva mort la part que s'estén del 1915 al 1925, període en què l'obra del Centre es consolida i l'activitat muntanyenca pren una importància decisiva amb l'exploració i conquesta del Pirineu, tant a l'estiu com a l'hivern, sense deixar, però, la tasca cultural que li és pròpia.

El període comprès entre el 1925 i el 1939 és estudiat en els seus primers anys pel mateix Albert Oliveras i és Agustí Jolis i Felisart el continuador fins al 1939. Són els anys de la consolidació de l'excursionisme a Catalunya, amb la creació de nombroses entitats excursionistes arreu del país, que portà a la fundació de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. El Centre està present en el món internacional i és membre fundador de la Unió Internacional d'Associacions Alpines (UIAA). La guerra civil trenca dolorosament aquesta trajectòria ascendent i dona pas a la tercera època, que pren per títol «De la maltempada al joïós centenari». Amb aquesta tercera època entrem en un període que els actuals socis, els d'una certa edat, han viscut d'una manera directa.

Agustí Jolis, Francesc Gurri i Serra, Josep M. Sala i Albareda i Antoni Verge i Albertos ens expliquen els mandats presidencials de Lluís de Quadras, Albert Mosella, Josep Ventosa i Agustí Bou. Quatre homes de caràcters diferents, però tots altament positius per al Centre. Lluís de Quadras es féu càrrec de l'entitat poc temps després d'acabada la guerra. Temps difícils en què s'hagué de començar gairebé de nou, però en els quals l'entusiasme i dedicació pogueren més que el desànim, i el Centre renaixé amb més força

sota la diplomàtica empena de Lluís de Quadras. Albert Mosella reafirma la nostra manera de ser i, amb decisió i coratge, necessaris en aquells moments, comença la publicació en català del butlletí mensual de notícies per als socis, obligatòriament fet en castellà fins aleshores. Josep Ventosa, ja ben encarrilada la vida del Centre, dona un fort impuls a moltes de les activitats socials, en especial l'esquí i l'atenció al jovent, i aconsegueix un espectacular augment de socis. Ell aconseguí també l'autorització de substituir el castellà pel català en la publicació de la nostra revista *Muntanya*, continuadora del gloriós *Butlletí*. Agustí Bou fou el president del joïós centenari. Des del seu accés a la presidència treballà en la meticulosa preparació dels actes que havien de donar lleu a una efemèride tan memorable. Nombrosos actes cívics i esportius, alguns d'ells de caire internacional, avalen una feina ben feta.

La quarta època, amb l'optimista títol «Cap al cent vintè aniversari», és la que va del 1976 als nostres dies. És la història més recent de la nostra entitat, regida durant aquest període pels presidents Lluís Puntís, Josep M. Sala i Conrad Blanch. D'ells s'ocupen Joan de Ferrater i Casanelles, Hilari Sanz i Gonel i Jaume Bonaventura i Ivars.

Lluís Puntís tingué la responsabilitat i el privilegi de portar el timó en una època de fortes turbulències polítiques. Arriba la democràcia i Catalunya recupera una part dels seus drets històrics. L'entitat no podia deixar d'acusar aquestes circumstàncies, però Lluís Puntís va saber conduir-la pel bon camí i la prova són la multitud d'actes de caire cívic i elevat sentit patriòtic, gestes muntanyenques i la construcció, en substitució dels vells i insuficients refugis, del nou Ventosa i Calvell, i el d'Amitges. Josep M. Sala inicia un període de major estabilitat i s'empenen accions per a millorar i potenciar els recursos econòmics i modernitzar i ampliar la biblioteca amb la seva posterior informatització. Apro-

fitant anteriors gestions, no coronades per l'èxit, i una constant presència en actes internacionals de caire muntanyenc, s'aconsegueix que el Centre reingressi novament a la UIAA, recuperant el lloc que havia perdut com a conseqüència de les circumstàncies posteriors a la guerra civil.

Conrad Blanch és el president que clou aquesta quarta i última època de la nostra història. Temps marcat per una inquietud projectada a un pròxim futur i que ha portat a formular un pla estratègic d'objectius per als propers anys, sense, però, descuidar la marxa actual de la casa, millorant-ne d'una manera notable l'estatge social i modernitzant i informatitzant l'arxiu fotogràfic i prenent una ferma posició de defensa de la natura amb la creació d'una específica Comissió de Protecció de la Natura.

Aquesta és, a grans trets, l'obra que explica la història del Centre al llarg dels seus primers cent vint anys. Entre aquestes quatre grans etapes, s'intercalen breus capítols on Josep Iglésies i Fort ens parla de «Els homes de les golfes del carrer Paradís» i Agustí Jolis i Felisart, en dos articles, ens dona una visió de «L'atracció per la muntanya», la de l'inici de l'excursionisme i la que va del 1891 al 1939. Jordi Bonet i Armengol ens parla de «L'escoltisme, els orígens, de 1912 al 1939» i «L'escoltisme, del 1940 a l'actualitat». Jordi Perelló i Gilberga ens dona notícia de «La Germandat de Sant Bernat. Període 1947-1972», Jaume Bonaventura i Ivars tracta de «L'atracció per la muntanya. Període 1940-1959» i Valentí Zapater i Barros parla de l'espeleologia en dos treballs, «La represa de l'espeleologia i la incorporació de l'ERE. Període 1940-1976», i «ERE: els mils dels últims vint anys. Del 1977 al 1996». De Francesc Olivé i Guilera són els dos articles en què es parla del «Museu del Centre» i de la «Galeria d'excursionistes il·lustres».

Moltes altres persones han ajudat, amb les seves aportacions, suggeriments i aclariments, a fer possible que aquesta història sigui completa i emotiva.

El llibre està molt ben il·lustrat amb fotografies en blanc i negre, moltes d'elles inèdites, i amb unes brillants pàgines centrals amb suggestives fotografies en color. Completen l'obra, en el seu aspecte cronològic i estadístic, unes llistes amb el nom de tots els presidents del Centre i de totes les seccions des de la seva fundació i un índex de noms de persones i de llocs citats al llarg del llibre. Una presentació del president actual, Conrad Blanch, i unes emotives línies escrites per Joan Triadú com a introducció obren les primeres pàgines d'aquesta història del Centre Excursionista de Catalunya.

J. M. S. A.

EL CANIGÓ. HISTÒRIA I MITE

Joseph Ribas, EUMO Editorial, Vic 1996. 316 pàgs. il·l.

El llibre comença amb una referència als orígens del Canigó a partir de les llegendes, que seguidament enllaça amb la geologia de la muntanya i l'inici de la seva ocupació humana. Aquesta presència i acció humana en el Canigó continua en el capítol següent, «Paisatge d'hommes», on Joseph Ribas fa desfilar un impressionant retaule de personatges: minaires, carboners, pastors, pagesos, picapedrers. En el següent capítol, «Tres destins d'hommes», ens evoca tres personatges emblemàtics relacionats amb el Canigó: sant Pere Orsèol, Josep de la Trinxeria i Pau Casals. El tercer capítol, «Paisatge d'hores», explica una sèrie de episodis històrics, des de la balma de Montboló fins als aiguats del Vallespir o els maquis de Vallmanya. El capítol següent, «Ascensions i viatges», que és el més llarg del llibre, ens relata des de l'ascensió del rei Pere II fins a les excursions dels alpinistes, dels botànics i dels artistes que sempre s'han sentit atrets per aquesta muntanya màgica. El capítol cinquè parla dels «Cent anys als Cortalets», on relata una sèrie d'episodis històrics sobre la gènesi del xa-

let que va ser inaugurat l'any 1899, i de tota la llarga sèrie d'activitats excursionistes que s'han succeït al seu redós, per acabar amb dos capítols més: el sisè, titulat «Agençament», en el qual explica les vicissituds que ha passat el Canigó i els esforços que s'han fet per preservar-lo com a espai natural al marge de l'exploració excessiva i l'especulació, i el darrer, en el qual hi ha descrits uns quants itineraris. Les pàgines finals del volum estan destinades a recollir les fonts de les quals s'ha servit Joseph Ribas per a escriure aquest llibre.

La primera impressió que rep el lector del llibre que comentem és que té a les mans l'obra d'un enamorat del Canigó. I això per diferents motius, que queden clarament expressats en el contingut del llibre.

No es tracta, doncs, d'un estudi científic asèptic sobre el Canigó, sinó que Joseph Ribas ens en parla des de diferents punts de vista, sempre amb l'escalf i la delicadesa de qui estima el que viu i vol comunicar. És un llibre que ens fa viure, o millor encara, ens fa agafar ganes de viure o de reviuir el Canigó, a través d'una escriptura fluida que es fa llegir i aporta, alhora, molta informació d'una manera natural, agradable.

El llibre aborda molts aspectes del Canigó, però dóna molta importància, no sense un cert punt potser d'enyorança, a l'empremta humana en el Canigó. Tal com escriu el mateix autor en el capítol preliminar «Mite i memòria»: «Durant molt de temps, el Canigó va ser la seva muntanya del pa. Llenyataires i miners, carboners, ferrers, agricultors i pastors pujaven dels pobles i llogarets cap als boscos i pastures».

El llibre és il·lustrat. Les il·lustracions tenen una gran varietat, fotografies, mapes i dibuixos a la ploma, deguts a la sensibilitat i a la bona mà del mateix autor. Llàstima que unes quantes fotografies de paisatge haurien pogut tenir una millor qualitat de reproducció.

En resum, és un bon llibre sobre el Canigó del qual tots els

excursionistes gaudiran de debò i, als que encara no coneixen la muntanya, els farà agafar ganes de conèixer-la. Gràcies, Josep Ribas.

J. N. B.

NOVETATS CARTOGRÀFIQUES D'INTERÈS EXCURSIONISTA DE L'ANY 1996

a cura de Francesc Beato

Novetats i actualitzacions de l'Editorial Alpina (geògraf Salvador Llobet, Edicions Cartogràfiques, S.L. Granollers):

Panticosa - Formigal. Valle de Tena (Pirineo aragonés), escala 1:25.000.

Alto Maestrazgo Torolense. Alto Guadalupe - Río Pitarque - Sierra de la Cañada - Muela Monchén (sistema Ibérico Oriental), escala 1:50.000.

Candanchú - Canfranc. Astún - El Portalet (Pirineo aragonés), escala 1:25.000.

Garraf, Parc Natural. La Morella - Eramprunyà (Serralada Litoral Catalana), escala 1:25.000.

Salines - Bassegoda - Alt Vallespir. Coll d'Ares - pont de Riumajor - coll del Portús (Pirineu català), escala 1:50.000.

Montserrat. Agulles - Frares - Ecos - Montgròs - Sant Jeroni - Sant Salvador - Santa Magdalena (Serralada Prelitoral Catalana), escala 1:10.000.

Picos de Europa II. Macizo Central y Oriental. Picu Urriello - Naranjo de Bulnes (Cordillera Cantábrica), escala 1:25.000.

Montnegre. Collsacreu - Vallgorguina - Vall de la Tordera - Vallmanya (Serralada Litoral Catalana), escala 1:25.000.

Sierra de Guara I. Salto de Roldán - Formiga - Guatizalema - Val de Onsera - Mallos de Ligüerri - Vadiello (Prepirineo aragonés), escala 1:40.000.

Sierra de Guara II. Río Vero - Gorgas Negras - Mascún - Peonera - Balcés - Fornocal (Prepirineo aragonés), escala 1:40.000.

Montgrony - Fonts del Llobregat. Puig Llançada - Pujalts - Rasos de Tubau - Catllaràs (Pirineu i Prepirineu català), escala 1:25.000.

Montsent de Pallars - Llessú. Montorroio - La Cometa (Pirineu català), escala 1:25.000.

Vignemale - Bujaruelo. Valle del Ara (Pirineos Centrales), escala 1:30.000.

Taga - Serra Cavallera. Serra de Sant Aman (Pirineu català), escala 1:25.000.

Costa Brava I. Tossa, escala 1:25.000.

Costa Brava II. L'Albera - Cap de Creus - Aiguamolls de l'Empordà - Les Gavarres, escala 1:80.000.

Cerdanya. Puig Pedrós - Carlit - Eina - Puigmal (Pirineu català), escala 1:50.000.

Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya.

Mapa Comarcal de Catalunya. Escala 1:50.000 (2ª edició).

Alt Empordà (núm. 2).

Baix Empordà (núm. 10).

Gironès (núm. 20).

Mapa geològic de Catalunya. Escala 1:25.000.

Navata (258-1-2).

Sant Pere Pescador (258-2-2).

Castelló d'Empúries (258-2-1).

Pla d'Espais d'interès natural de Catalunya, escala 1:250.000.

Les Gavarres. Massís de Begur - Costa Brava, escala 1:40.000. En col·laboració amb l'Editorial Alpina. Geògraf Salvador Llobet. Edicions Cartogràfiques, S.L. Granollers.

Editorial Piolet (Barcelona)

Serra de Boumort i congost de Collegats, escala 1:25.000.

Editorial Prames, S.A. (Saragossa)

Circo de Piedrafita y refugio Respmuso (Pirineo aragonés), escala 1:40.000.

Ansó - Echo - Aragüés - Jaca (Pirineo aragonés), escala 1:40.000.

**T'agradaria
volar amb
globus?**

*L'experiència
que cal viure!*

VOL-AVENTURA

(93) 852 92 43 / 908-89 16 25

Pilot: DOMÈNEC SAYÓS

**12% de descompte per als socis del Centre
Excursionista de Catalunya**

VOL-AVENTURA organitza vols
en globus aerostàtics per la comarca
d'Osona (Vic). Som professionals:
més de mil vols ens avalen.
ANIMA-T'HI!

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

**Ho
trobareu
a les
revistes
en català**

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

AIGÜESTORTES I SANT MAURICI

EL PARC NACIONAL I EL SEU ENTORN

Manel Broch i Francesc X. Gregori

- Aquesta guia d'esquí de muntanya de l'àrea del parc nacional d'Aigüestortes i de Sant Maurici us proposa una selecció d'itineraris per a recórrer aquest sector del Pirineu entre la Vall d'Aran, el Pallars i la Ribagorça.
- Els itineraris es divideixen en tres grans apartats: els accessos als refugis, que a l'hivern ja són una bona excursió, ascensions des dels refugis i l'Alta Ruta del Pallars, un itinerari de travessia de refugi en refugi d'una setmana de durada.
- En total són una cinquantena d'itineraris perquè pugueu gaudir de la muntanya hivernal en un marc excepcional del Pirineu.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona Tel./Fax: (93) 204 43 97

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

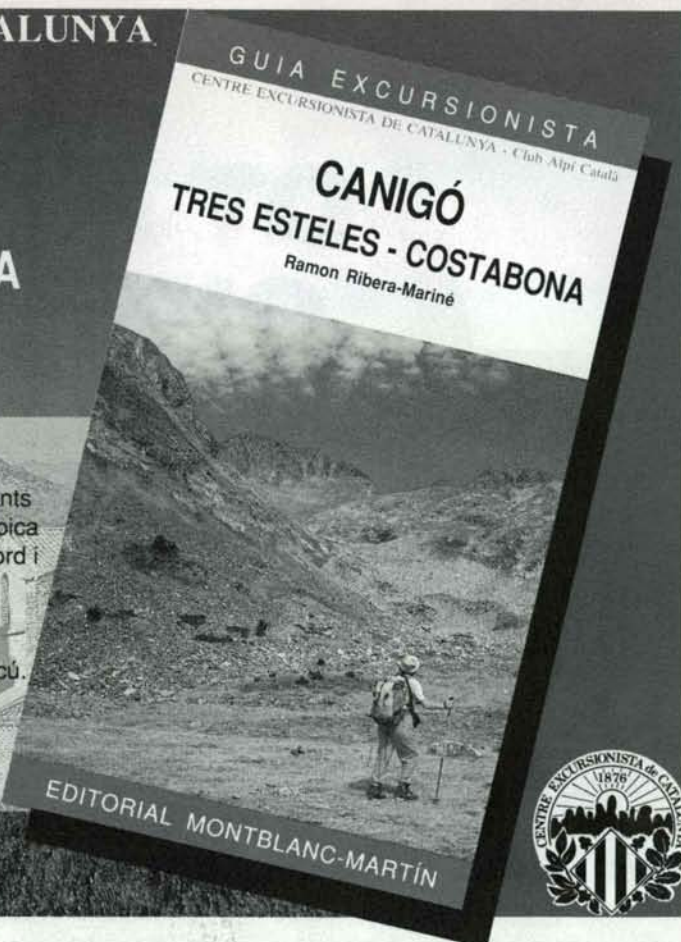
CANIGÓ TRES ESTELES - COSTABONA

Ramon Ribera-Mariné

- Aquesta guia del Canigó, Tres Esteles i Costabona, conté 28 itineraris per a recórrer l'extrem est del Pirineu oriental, amb tants al·licients muntanyencs i paisatgístics, entre els quals hi ha la pica del Canigó, una muntanya emblemàtica per als catalans del nord i del sud del Pirineu.
- A més, aquesta guia us ofereix una sèrie de 26 variants dels itineraris, de manera que podreu configurar una infinitat de recorreguts d'acord amb els gustos i les possibilitats de cadascú.
- Es tracta d'una guia que us permetrà descobrir aquestes muntanyes pirinenques tan boniques i alhora tan carregades d'història i de significació.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona Tel./Fax: (93) 204 43 97

Dues guies de camp per a conèixer l'apassionant món vegetal de Catalunya

8a
edició

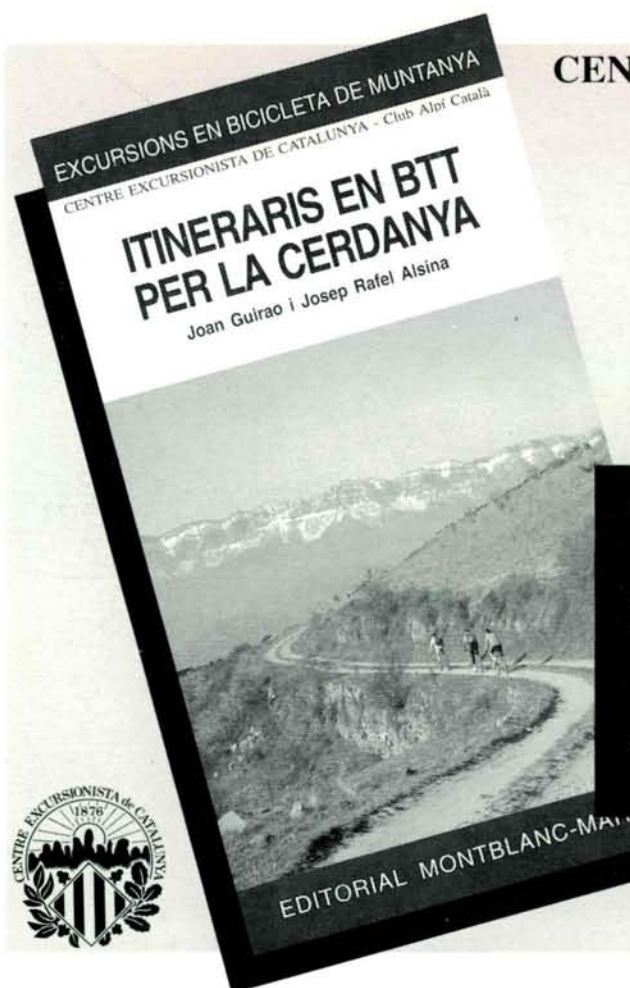
9a
edició

- Escrites amb un llenguatge precís i entenedor.
- Gran nombre d'il·lustracions d'acurada realització.
- Claus per a identificar tots els arbres, els arbusts i les lianes de Catalunya.
- Mapes de distribució de les espècies.
- Format: 125 x 185 mm, amb més de 250 pàgines cadascuna.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN
c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona
Tel./Fax (93) 204 43 97

Es una publicació del
CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

ITINERARIS EN BTT PER LA CERDANYA

Joan Guirao i Josep Rafel Alsina

- Aquesta guia de la Cerdanya en bicicleta tot terreny (BTT) us ofereix un repertori de 15 itineraris per a recórrer aquesta regió del Pirineu amb tants al·licients paisatgístics.
- Una part dels itineraris (núms. 1-7) d'aquesta guia es poden encadenar en un circuit circular al voltant de la Cerdanya. Els altres itineraris uneixen diferents punts amb el recorregut circular, de manera que podreu configurar una infinitat de recorreguts al gust de tothom.
- Es tracta d'una guia que us permetrà recórrer en BTT bells indrets i gaudir de la llum dels paisatges pirinencs, realment inoblidables.

EDITORIAL MONTBLANC-MARTÍN

c/ Nena Casas, 73-75 - 08017 Barcelona Tel./Fax: (93) 204 43 97

gaudiu del sol sense perill...

Enjoy sunshine without any

Jouissez du soleil sans aucun risque.

Geniessen Sie die Sonne ohne Gefahr.

Factor de protección solar	Temps d'exposició sense risc de cremades
SENSE PROTECCIÓ	20 minuts
FACTOR 8	2 hores 40 minuts
FACTOR 11	3 hores 40 minuts
FACTOR 15	5 hores
EXTREM	Més de 6 hores

ISDIN

Técnica e investigación en dermatología